

**TOPSIS YÖNTEMİYLE ELDE EDİLEN
SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ İLE
VERGİ GELİRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ:
AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ**

Nahit ERDOĞAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

Haziran, 2014

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TOPSIS YÖNTEMİYLE ELDE EDİLEN
SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ İLE VERGİ GELİRLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Nahit ERDOĞAN

Danışman
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

AFYONKARAHİSAR 2014

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “TOPSIS Yöntemiyle Elde Edilen Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi İle Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Afyonkarahisar Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25/06/2014

Nahit ERDOĞAN

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

Jüri Üyeleri :Doç. Dr. İhsan Cemil DEMİR

:Yrd. Doç. Dr. Gökhan DEMİRTAŞ

İmza

Maliye Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Nahit ERDOĞAN'ın "TOPSIS Yöntemiyle Elde Edilen Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi İle Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Afyonkarahisar Örneği" başlıklı tezi 25.06.2014 günü saat 14:00'te Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selçuk AKÇAY
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TOPSIS YÖNTEMİYLE ELDE EDİLEN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ İLE VERGİ GELİRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ

Nahit ERDOĞAN

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Haziran 2014

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

Bu çalışmada Afyonkarahisar ilinde sosyo-ekonomik gelişmişliğin yerel düzeyde ölçümü hedeflenmiştir. Araştırmada demografik, eğitim, sağlık, ekonomi ve diğer refah olmak üzere 5 farklı gösterge başlığı altında, toplam 44 adet değişkenin yer aldığı veri seti kullanılmıştır. Çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden TOPSIS modeli (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) kullanılarak ilçeler sosyo-ekonomik gelişmişliklerine göre sıralanmıştır. Sosyo-ekonomik gelişmişlikle vergi gelirleri arasında bir ilişki olup olmadığı sıralı korelasyon katsayısı yöntemi ile incelenmiştir. Bulgulara göre sosyo-ekonomik gelişmişlikle vergi gelirleri arasında pozitif ve güçlü bir ilişki gözlenmiştir.

Yerel politikalar uygulanırken belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin dikkate alınması kaynakların daha etkin kullanımını olumlu yönde etkileyecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-Ekonomik Gelişme, TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution), Vergi Gelirleri.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN TAX REVENUES AND SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT INDEX USING BY TOPSIS METHOD: THE CASE OF AFYONKARAHİSAR

Nahit ERDOĞAN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSTY
THE INSTITUTE OF SOCIALSCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC FINANCE**

June 2014

ADVISOR: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

It is aimed in this study that the socio-economic development at the local level is measured in the province of Afyonkarahisar. A total of 44 variables, demographic, education, health, economic and other welfare indicators under 5 different headings, are used. By using one of the multivariate statistical methods, TOPSIS model (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution), the districts are ranked according to the socio-economic development levels. The relation between socio-economic development level and tax revenues is investigated by a rank correlation coefficient. The findings show that there is a strong positive relationship between them.

Taking the socio-economic development level into account when applying local policies will have a positive impact on more efficient use of resources.

Key words: Socio-economic development, TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution), Tax Revenues.

ÖNSÖZ

“TOPSIS Yöntemiyle Elde Edilen Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi İle Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Afyonkarahisar Örneği” başlıklı bu çalışma, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış olup, araştırmanın bilimsel çalışmalara ve yararlanmak isteyen öğrenci ve araştırmacılara ışık tutmasını temenni ederim.

Bu tezin hazırlanmasında bana desteğini esirgemeyen bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, önerileri ve yönlendirmeleriyle çalışmanın bilimsel temellere oturmasını sağlayan danışman hocam Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ’a, teşekkür ederim. Tezime katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Gökhan DEMİRTAŞ’a, kaynak toplama aşamasında yardımlarını esirgemeyen Cihat CANBAZ’a ve düşüncelerinden yararlandığım Nihat ERDOĞAN’a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca bu güne kadar her konuda bana maddi ve manevi destek olan sevgili anne ve babama, çalışmam boyunca desteğini bir an olsun esirgemeyen ve sabırla yanımda olan eşim Seçil ve minik kızım Zümra Ela’ya şükranlarımı sunarım...

Nahit ERDOĞAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ	ii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYO-EKONOMİK GELİŞME:

TEMEL KAVRAMLAR VE MEVCUT ÇALIŞMALAR

1. ÇALIŞMANIN AMACI	4
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. KALKINMA KAVRAMI	6
2.2. GELİŞME KAVRAMI.....	7
2.3. BÜYÜME KAVRAMI.....	8
2.4. SOSYO-EKONOMİK GELİŞME KAVRAMI	9
2.5. BÖLGESEL GELİŞME KAVRAMI VE KALKINMADA YEREL BİRİMLERİN ÖNEMİ.....	10
2.6. YEREL KALKINMA KÜMELEME İLİŞKİSİ.....	12
2.7. İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI(NUTS)	13
3. SOSYO-EKONOMİK GELİŞME KONUSUNDA MEVCUT ÇALIŞMALAR	17

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE
ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER

1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	24
1.1. TOPSIS'İN UYGULANIŞI	24
2. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER.....	29
2.1. DEMOGRAFİK YAPI DEĞİŞKENLERİ	31
2.1.1. Nüfusun Yüzdesel Dağılımı	32
2.1.2. Nüfus Bağımlılık Oranı.....	33
2.1.3. Nüfus Yoğunluğu.....	34
2.1.4. Şehirleşme Oranı	35
2.1.5. Yıllık Nüfus Artış Hızı	37
2.1.6. Kaba Boşanma Hızı.....	38
2.1.7. Kaba Evlenme Hızı.....	39
2.1.8. Kaba İntihar Hızı	40
2.1.9. İlçe Merkezi Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	41
2.1.10. Belde Ve Köyler Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü.....	42
2.2. EĞİTİM DEĞİŞKENLERİ	42
2.2.1. Okuryazar Nüfus Oranı.....	43
2.2.2. Okuryazar Kadın Oranı	44
2.2.3. Yükseköğretim Mezunu Oranı	46
2.2.4. Yükseköğrenim Endeksi	46
2.2.5. Derslik Başına Düşen Öğretmen Sayısı	48
2.2.6. Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı.....	49
2.2.7. İlköğretim Derslik Başına Öğrenci Sayısı	50
2.2.8. Orta Öğretim (Liseler) Derslik Başına Öğrenci Sayısı	51
2.3. SAĞLIK DEĞİŞKENLERİ	52
2.3.1. On Bin Kişiye Düşen Uzman Hekim Sayısı	52
2.3.2. On Bin Kişiye Düşen Pratisyen Hekim Sayısı	53
2.3.3. On Bin Kişiye Düşen Aile Hekimi Sayısı.....	55
2.3.4. On Bin Kişiye Düşen Hemşire Sayısı.....	55
2.3.5. On Bin Kişiye Düşen Ebe Sayısı.....	56

2.3.6. On Bin Kişiyeye Düşen Diş Hekimi Sayısı	57
2.3.7. On Bin Kişiyeye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	58
2.3.8. Üç Bin Beş Yüz Kişiyeye Düşen Eczane Sayısı	59
2.3.9. Kaba Doğum Hızı	60
2.3.10. Kaba Ölüm Hızı	62
2.4. EKONOMİK VE MALİ YAPI DEĞİŞKENLERİ	63
2.4.1. Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	63
2.4.2. Fert Başına Genel Bütçe Giderleri	64
2.4.3. Vergi Gelirleri Oranı	65
2.4.4. Vergi Mükellefi Oranı	66
2.4.5. Fert Başına Gelir Vergisi Tahsilat Miktarı	66
2.4.6. Fert Başına Tüm Vergiler Tahsilat Miktarı	67
2.4.7. On Bin Kişiyeye Düşen Banka Şube Sayısı	68
2.4.8. Şirket Faaliyet Oranı	69
2.4.9. Esnaf Faaliyet Oranı	70
2.5. DİĞER REFAH DEĞİŞKENLERİ	71
2.5.1. İlçeler Biçerdöver Oranı	72
2.5.2. İlçeler Traktör Oranı	73
2.5.3. On Bin Kişiyeye Düşen Küçük Sanayi Siteleri Firma Sayısı	74
2.5.4. Sanayi Sicil Belgeli İşletmelerde Çalışan Kişi Oranı	75
2.5.5. Sanayi Sicil Belgeli İşletme Sayısı Oranı	75
2.5.6. Otel Yatak Oranı	76
2.5.7. Spor Merkezleri Sayısı	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR VE İLÇELERİNİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ SIRALAMASI VE VERGİ İLİŞKİSİ

1. GÖSTERGELER BAZINDA SEGE SIRALAMALARI	79
1.1. DEMOGRAFİK YAPI GÖSTERGELERİ GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI	80
1.2. SAĞLIK GÖSTERGELERİ GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI	82
1.3. EĞİTİM GÖSTERGELERİ GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI	84
1.4. EKONOMİK VE MALİ YAPI GÖSTERGELERİ GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI	87
1.5. DİĞER REFAH GÖSTERGELERİ GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI	89

2. GENEL SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ SIRALAMASI	92
3. AFYONKARAHİSAR SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ SIRALAMASININ İLÇE ANALİZLERİ	94
3.1. MERKEZ İLÇE.....	95
3.2. BAŞMAKÇI.....	96
3.3. BAYAT	97
3.4. BOLVADİN	99
3.5. ÇAY	100
3.6. ÇOBANLAR.....	101
3.7. DAZKIRI	102
3.8. DİNAR	103
3.9. EMİRDAĞ	104
3.10. EVCİLER.....	105
3.11.HOCALAR.....	106
3.12. İHSANİYE	107
3.13. İSCEHİSAR	109
3.14. KIZILÖREN.....	110
3.15. SANDIKLI	111
3.16. SİNANPAŞA	112
3.17. SULTANDAĞI	114
3.18. ŞUHUT.....	115
4. SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ VE VERGİ İLİŞKİSİ	116
4.1. SPERMAN SIRA KORELASYONU	116
4.2. SEGE SIRALAMASI VE VERGİ DEĞİŞKENLERİNİN SPEARMAN SIRA KORELASYON KATSAYILARI.....	117
5. MEVCUT SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ÇALIŞMALARI İLE KARŞILAŞTIRMA.....	118
SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	124
KAYNAKÇA	127

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması	15
Tablo 2. Kalkınma Ajansları	16
Tablo 3. Çalışmada Kullanılan Değişkenler.....	30
Tablo 4. Toplam Nüfus Miktarları	32
Tablo 5. Demografik Yapı Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması.....	80
Tablo 6. Merkez ilçesiz Demografik Yapı Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması	82
Tablo 7. Sağlık Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması	83
Tablo 8. Merkez ilçesiz Sağlık Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması	84
Tablo 9. Eğitim Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması.....	85
Tablo 10. Merkez ilçesiz Eğitim Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması	86
Tablo 11. Ekonomik ve Mali Yapı Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması.....	87
Tablo 12. Merkez ilçesiz Ekonomik ve Mali Yapı Göstergeleri Sıralaması.....	89
Tablo 13. Diğer Refah Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması	90
Tablo 14. Merkez ilçesiz Diğer Refah Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması.....	91
Tablo 15. Afyonkarahisar ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralaması	92
Tablo 16. AKÜ - SEGE korelasyon katsayıları.....	118
Tablo 17. Afyonkarahisar ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişme Düzeylerine Göre Türkiye Genelindeki Sıralaması	119
Tablo 18. 1996 ve 2004 yılı İlçeler Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralaması	120
Tablo 19. DPT 1996, 2004 ve AKÜ 2014 İlçeler Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi karşılaştırmaları	121

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 1. Nüfusun Yüzdesel Dağılımı	33
Grafik 2. Nüfus Bağımlılık Oranı	34
Grafik 3. Nüfus Yoğunluğu	35
Grafik 4. Şehirleşme Oranı	36
Grafik 5. Yıllık Nüfus Atış Hızı	37
Grafik 6. Kaba Boşanma Hızı.....	38
Grafik 7. Kaba Evlenme Hızı.....	39
Grafik 8. Kaba İntihar Hızı... ..	40
Grafik 9. İlçe Merkezi Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü.....	41
Grafik 10. Belde ve Köyler Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü.....	42
Grafik 11. Okuryazar Nüfus Oranı	44
Grafik 12. Okuryazar Kadın Nüfus Oranı.....	45
Grafik 13. Yüksek Öğretim Mezunu Oranı	46
Grafik 14. Yüksek Öğrenim Endeksi.....	47
Grafik 15. Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı.....	48
Grafik 16. Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	49
Grafik 17. İlköğretim Derslik Başına Öğrenci Sayısı	50
Grafik 18. Orta Öğretim Derslik Başına Öğrenci Sayısı	51
Grafik 19. On Bin Kişiye Düşen Uzman Hekim Sayısı.....	53
Grafik 20. On Bin Kişiye Düşen Pratisyen Hekim Sayısı	54
Grafik 21. On Bin Kişiye Düşen Aile Hekimi Sayısı	55
Grafik 22. On Bin Kişiye Düşen Hemşire Sayısı.....	56
Grafik 23. On Bin Kişiye Düşen Ebe Sayısı.....	57
Grafik 24. On Bin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	58

Grafik 25. On Bin Kişiyeye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	59
Grafik 26. Üç Bin Beş Yüz Kişiyeye Düşen Eczane Sayısı	60
Grafik 27. Doğum Hızı	61
Grafik 28. Kaba Ölüm Hızı.....	62
Grafik 29. Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	63
Grafik 30. Fert Başına Genel Bütçe Giderleri.....	64
Grafik 31. Vergi Gelirleri Oranı	65
Grafik 32. Vergi Mükellefi Oranı	66
Grafik 33. Fert Başına Gelir Vergisi Tahsilat Miktarı	67
Grafik 34. Fert Başına Tüm Vergiler Tahsilat Miktarı	68
Grafik 35. On Bin Kişiyeye Düşen Banka Şube Sayısı	69
Grafik 36. Şirket Faaliyet oranı.....	70
Grafik 37. Esnaf Faaliyet Oranı	71
Grafik 38. İlçeler Biçerdöver Oranı	72
Grafik 39. İlçeler Traktör Oranı	73
Grafik 40. On Bin kişiyeye Düşen Küçük Sanayi Siteleri Firma Sayısı	74
Grafik 41. Sanayi Sicil Belgeli İşletmelerde Çalışan Kişi Oranı.....	75
Grafik 42. Sanayi Sicil Belgeli İşletme Sayısı Oranı.....	76
Grafik 43. Otel Yatak Oranı.....	77
Grafik 44. Spor Merkezleri Sayısı	78
Grafik 45. Demografik Yapı Endeksi	81
Grafik 46. Sağlık Endeksi	83
Grafik 47. Eğitim Endeksi	86
Grafik 48. Ekonomik ve Mali Yapı Endeksi.....	88
Grafik 49. Diğer Refah Endeksi.....	91

Grafik 50. Afyonkarahisar ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralaması	93
Grafik 51. Merkez İlçe Endeks Değerleri Analizi	96
Grafik 52. Başmakçı Endeks Değerleri Analizi.....	97
Grafik 53. Bayat Endeks Değerleri Analizi	98
Grafik 54. Bolvadin Endeks Değerleri Analizi.....	99
Grafik 55. Çay Endeks Değerleri Analizi	100
Grafik 56. Çobanlar Endeks Değerleri Analizi.....	101
Grafik 57. Dazkırı Endeks Değerleri Analizi.....	102
Grafik 58. Dinar Endeks Değerleri Analizi	103
Grafik 59. Emirdağ Endeks Değerleri Analizi.....	104
Grafik 60. Evciler Endeks Değerleri Analizi	106
Grafik 61. Hocalar Endeks Değerleri Analizi.....	107
Grafik 62. İhsaniye Endeks Değerleri Analizi	108
Grafik 63. İscehisar Endeks Değerleri Analizi	109
Grafik 64. Kızıllören Endeks Değerleri Analizi	110
Grafik 65. Sandıklı Endeks Değerleri Analizi	112
Grafik 66. Sinanpaşa Endeks Değerleri Analizi	113
Grafik 67. Sultandağı Endeks Değerleri Analizi	114
Grafik 68. Şuhut Endeks Değerleri Analizi	115

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AHP	: Analitik Hiyerarşı Projesi
AKT	: Aktaran
AKÜ	: Afyon Kocatepe Üniversitesi
BGYUGM	: Bölgesel Gelişmişlik Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İBBS	: İktisadi Bölge Birimleri Sınıflandırması
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KSS	: Küçük Sanayi Siteleri
MERNİS	: Merkezi Nüfus Kayıt Sistemi
MG	: Milli Gelir
NUTS	: Avrupa Birliği Ülkeleri İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması
SEGE	: Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
TOPSIS	: Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Günümüzde ülkelerin, şehirlerin ve bunlara bağlı ilçelerin gelişmişlik farklılıkları, söz konusu mekânların gelişmiş ve az gelişmiş olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Bu durum yörelerin eşit düzeyde gelişme kaydedemediklerinin açık göstergesi niteliğindedir. Hatta bu dengesizlikler bazı ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını daha da alevlendirmiştir.

İnsanların iş ve yaşam ortamlarının kalitesi temel kalkınma ve refah göstergelerinden birisidir. Bölgesel gelişme ile birlikte bölgelerde, yerel ekonomilerin ve kırsal kesimin güçlendirilmesi, mekânsal gelişme ve şehirleşmenin dengeli oluşmasının sağlanması, barınma ihtiyacının yeterli, sağlıklı ve güvenli bir şekilde giderilmesi gibi alanlarda birey merkezli ve yaşam kalitesi odaklı bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Ortak yaşam merkezlerinin, ekonomik gelişme ve rekabetçiliği desteklemek yanında afetlere karşı hazır, çevreye karşı duyarlı, kültürel değerleri esas alacak ve sosyal dayanışmayı teşvik edecek şekilde tasarlanması gerekmektedir.

Geçen zamanla birlikte, değişimin süreklilik arz ettiği gelişmişlik sürecinde önemli ilerlemeler kaydedilmekle birlikte, bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına olan ihtiyaç hiçbir zaman bitmemiştir. Bu dengesizlikler işsizlik, gelir dağılımı, toplumsal barış, sosyal uyum, göçler, kaynakların atıl kalması ve varlıkların etkin kullanılamaması gibi sorunlar olarak gelişmekte olan bölgelerin, gelişememe sürecindeki yerini almışlardır. Bu problemler göz önünde bulundurulduğunda bölgesel gelişme politikaları kapsamında kentsel ve kırsal bütün yerleşimlerde, yaşam kalitesi standartlarının bireylere sunulması, özellikle bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi adına mekânsal olarak ortaya çıkan dezavantajların minimum düzeye indirilmesi gerekmektedir.

Ulusal planlama sisteminde, kaynakların ekonomik ve sosyal faydayı ortaya koyacak şekilde geliştirilmesi ve bölgeler arası dengesizliklerin en aza indirilmesi sistemin temel amaçları içerisinde yer almaktadır. Bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında; sürdürülebilirlik, bölgeler arası bütünlük, sosyal ve ekonomik dengeler, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği ve kültürel gelişme gibi unsurların esas alınacağı önemle belirtilmiştir (Dinçer ve Özasan, 2004:8).

Türkiye’de 1963 yılı itibariyle planlı döneme girilmiş ve o tarihten bu yana on adet beş yıllık kalkınma planı yapılmıştır. Bölgesel gelişme olgusuna, kalkınma planlarının her birinde önemle değinildiği ve sürekli bu konunun artarak önemli gündem maddeleri arasında yer aldığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Ülkemizde özellikle son yıllarda bölgesel gelişme politikalarının Avrupa Birliği politikalarına uyumu için gerekli çalışmaların artırılması ve bölgesel politikalar konusunda başlatılan işbirliğine yönelik çalışmaların hız kazanmış olması da mekansal bazlı politikaların Türk Planlama sistemi içerisinde öneminin arttığına en açık göstergesi olmuştur.

Araştırmanın uygulandığı saha itibariyle mekansal olarak ilçelerin, ülkemizde sosyo-ekonomik gelişme çabası içerisinde bulunan illerin bünyesinde yer alan onların küçük yapı birimleri olmaları nedeniyle dengeli kalkınma ve gelişmeye sağladıkları katkının önemi büyük olmuştur. İlçelerde ortaya çıkan gelişmişlik farklarındaki dengesizliklerin giderilmesi, ilçelerin siyasi sınırları içerisinde yer aldığı ilin dengeli kalkınmasının en büyük aktörü anlamına gelmektedir. Bu nedenle yerel gelişmişlik farklılaşmasının meydana çıkardığı sosyal ve ekonomik sorunların üstesinden gelebilmek için ilk önce ilçeler arası gelişmişlik farklılıklarının ortaya konulması ile farklılıkların giderilmesi çalışmalarına başlanmalıdır.

Bölgeler arası mekânsal farklılıklar geçmişten bu güne özellikle Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hem iller hem de ilçeler ölçeğinde ortaya çıkartılmıştır. Bilindiği gibi gelişmişlik durağan bir olgu değil aktif bir olgudur. Aktif olması nedeniyle belirli dönemlerde resmi olarak ölçüm, DPT tarafından 1996 ve 2004 yıllarında gerçekleştirilen ülkemiz ilçelerine ait sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksleri olarak belirli bir sayısal sıralama şeklinde yayınlanmıştır. Son olarak 2011 yılında iller arası güncel bir sıralama yapılmış olup, devamında ilçe bazlı çalışma gerçekleştirilmemiştir.

Mevcut idari yapı temelinde Afyonkarahisar’a ait 18 adet ilçenin kapsandığı bu araştırmada; sosyal (demografik, eğitim, sağlık) ve ekonomik (ekonomik, diğer refah) alanlardan seçilen 2013 ve 2014 yıllarına ait ve sosyal gelişmişliği etkileyen bazı durumları tespit edebilmek adına birkaç gösterge için 2012 yılına ait veriler kullanılmıştır. Araştırmada birbiriyle bağımsız değişkenlerin analiz edilmesine

imkan veren, gelişmiş bir istatistik tekniği olan çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS yöntemi uygulanmıştır. Bilgilerimize göre, mevcut akademik çalışmalar içerisinde yapılan araştırma sonucu sosyo-ekonomik gelişmişlik endekslerinin TOPSIS yöntemi ile tespitinin gerçekleştirildiği çalışma bulunmamaktadır. Bu durum da araştırmada kullanılan verilerin çeşitliliği, araştırılan mekan ve özellikle uygulanan yöntem açısından araştırmanın, bir boşluğu doldurması beklenmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmuştur. Birinci Bölümde çalışmanın amacı, konuyla ilgili kavramlar ve mevcut çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde çalışmada kullanılacak olan göstergeler hakkında bilgi verilerek, bu göstergelere uygulanacak olan araştırma yönteminin teorik temelleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise Afyonkarahisar ve ilçelerine ait verilere TOPSIS yöntemi uygulanması ile ilçe odaklı gelişmişlik performans ölçümü hem tüm göstergeler hem de beş farklı gösterge temelli olarak ayrı ayrı sıralamalar gerçekleştirilerek ortaya konulmuştur. Son olarak tüm göstergeler bazında sadece vergi ile ilişkisi bulunan beş değişkenin analiz dışı tutulması sonucu elde edilen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ile vergi gelirleri arasındaki ilişki durumu SPSS programı yardımı ile tespit edilerek çalışma nihayete erdirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYO-EKONOMİK GELİŞME:

TEMEL KAVRAMLAR VE MEVCUT ÇALIŞMALAR

1. ÇALIŞMANIN AMACI

Yerel birimlerin gelişmişlikteki performanslarının değerlendirilebilmesi, yöre geleceği adına daha dikkatli olunması ve sağlıklı planlama için yerel olarak sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırmalarının yapılmasının gerekliliği gün geçtikçe önemli hale getirmektedir. Hızla gelişen dünya ekonomisinde, gelişmenin en küçük yapı taşı olan yerel birimlerde mevcut ekonomik durum ve sosyal imkanların varlığı veya ulaşılabilirliği, insana verilen değer adına yapılabilecek ne varsa, ortaya konulması artık zorunluluk değil ihtiyaç olduğu görüşü yaygınlaşmaya başlamıştır. Devletin halkının müreffeh yaşayabilmesi adına refah seviyesini arttırıcı aktivitelerde bulunabilmesi için sarf edilen çabanın somut olarak ortaya konulmaya başlandığı çalışmalar, merkezden yönetim veya yerel yönetim birimlerinin olmazsa olmazları arasına girmeye başlamıştır.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik adına yerel olarak gerçekleştirilen çalışmaların amaçları arasında, yerleşim birimlerinin mevcut gelişme düzeylerinin tespiti ve yer aldığı il sınırları içerisindeki diğer yerleşimlere kıyasla gelişmişlik düzeylerinin ölçülebilir ve karşılaştırılabilir göstergeler aracılığı ile saptanması yer almaktadır. Geçmişte bu tür araştırmaların yapılmış olması, kamusal politikaların oluşturulması, gelişmenin yönlendirilmesi ile strateji ve planların hazırlanmasında önemli bir role sahip olmuşlardır.

Afyonkarahisar ve ilçeleri sosyo-ekonomik gelişmişliği sıralamasını gerçekleştirmek ve gelişmişlik ile veri gelirleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla yola çıktığımız çalışmamızın başlıca amaçları şunlardır;

- Afyonkarahisar ve ilçelerinin gelişmişlik durumunu demografik yapı, eğitim, sağlık, ekonomik ve mali yapı ile diğer refah yönünden inceleyerek içinde bulunduğu sosyal durum hakkında bilgi sahibi olunulmasını sağlamak,
- Sosyal ve mekânsal yapı olarak aynı gelişmişlik durumunda ve yapıda olan ilçelerin seviyelerini belirlemek,

- Kısa, orta ve uzun vadede ilçelerde gelişmeye engel teşkil eden durumlarını tespit etmek,
- Afyonkarahisar ilçelerinin mekânsal olarak sosyal kalitesini ve yeterliğini ortaya koymaya çalışmak,
- Gelişme sürecini etkileyebilecek sosyal ve ekonomik değişkenlerin varlığını ortaya koyarak, bunların dikkate alınması gerekliliğini ve önemini vurgulamak,
- Günün koşullarına uygun bir şekilde yeni politikalar üretebilme altyapısını sunmak,
- Vergi gelirleri ile sosyo-ekonomik gelişmişlik arasındaki ilişki durumunu tespit etmektir.

Belirli bir saha araştırması olarak yapılan bu çalışmadaki bilgiler, kaynak taraması ve gözlem, sonucu elde edilmiş, çalışma araştırma ağırlıklı olarak sürdürülmüştür. Afyonkarahisar ve ilçelerini demografik yapı, eğitim, sağlık, ekonomik ve mali yapı ve diğer refah göstergeleri ile farklı bir bakış açısı içerisinde ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından her sene düzenli olarak Afyonkarahisar ilçeleri boyutunda yayımlanan rakamlardan, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Defterdarlığından elde edilen verilerden ve Zafer Kalkınma Ajansı tarafından derlenmiş bazı istatistiki verilerden yararlanılmıştır. Bunların dışında birkaç verinin bir birleri ile oranlanması ile oluşan bazı yeni değişkenler 2014 yılı itibariyle güncellenerek oransal miktarlar ve rakamlar üzerinde yorumlamalar yapılmıştır.

Bu çalışmanın ulusal alanda yapılmış araştırmalar açısından hareket noktası, DPT'nin illerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları ile İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmalarıdır. Bu araştırmalarda olduğu gibi Bizim çalışmamızda da değişkenlerimiz belli bir dönem içindeki gelişmeleri değil, belirli bir veya iki yıldaki mevcut güncel durumu yansıtmaktadır. Dolayısıyla, yapılan analiz bir kesit çalışması niteliğinde olacaktır.

Araştırmamız için seçmiş olduğumuz göstergeler ise, yardımcı veriler aracılığıyla oranlanarak, değişken haline getirilmiştir. Bu işlem yapılırken, ilçelerin nüfus büyüklüğü etkisini ortadan kaldırmak için, verilerin tamamına yakın bir kısmı ilçe geneli nüfuslarıyla veya bu etkiyi ortadan kaldıracak çeşitli büyüklüklere

bölünerek, oransal hale getirilmiştir. Böylece, ilçelerimizin gelişmişliğinin, yüzölçümleri ya da nüfuslarıyla orantılı olarak değil, büyük ölçüde fert başına düşen refah payı olarak değerlendirilmesi sağlanmıştır. Yine bir taraftan, nüfusu fazla olan ilçelerimizin bu nedenle üst sıralarda yer almaları önlenirken, diğer taraftan bu ilçelerin aynı nedenle daha alt sıralarda yer almaları problemi giderilmiştir.

Araştırmamız Afyonkarahisar merkez ilçe dahil olmak üzere 18 ilçeyi kapsamaktadır. Araştırmaya ait kullanılan tüm veriler 2013 ve 2014 yıllarına ait olup kesinleşmiş verilerdir. Bazen değişkenler için güncel veri bulunmaması nedeniyle, 2012 yılına ait veriler kullanılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bilimsel çalışmalar hazırlanırken üzerinde çalışılan konunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, çalışmanın bel kemiğini oluşturan kavramsal içeriğin izahı anlam kargaşasını gidermek adına, çalışma içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Buradan hareketle araştırmada sıkça kullanılan kavramların detaylı olarak incelenmesi araştırma konusunun zihinlere daha sağlam yerleşmesine ve ortaya çıkabilecek yanlış anlaşımaların önüne geçilmesinde etkili olacaktır. Bu amaçla, çalışmamızda kullanılacak olan iktisadi kavramların öncelikle üzerinde durulması uygun görülmüştür.

Birer iktisadi kavram olan büyüme, kalkınma ve gelişme kavramları, 1970’li yıllara gelinene dek genellikle birbirlerine yakın kavramlar olarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. 1970 sonrası dönemde bu üç kavramın birbirlerinden ayrı anlamlar ifade ettiği düşüncesi ağır basmaya başlamıştır. Yetmişli yıllardan günümüze gelindiğinde ise söz konusu kavramların, birbirlerinden tamamen bağımsız olmayan fakat ulaştıkları hedefler neticesiyle, aynı kavramlar olmadığı kabul görmüştür.

2.1. KALKINMA KAVRAMI

Ekonomik kalkınma terimi geçmişten bu güne kadar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından anlam ve önemi büyük olan ekonomik kavramlar içerisinde yerini almıştır. Ancak ülkelerin kuruluşlarından gelişmişliklerini tamamlama noktalarına gelene dek, gelişmekte oldukları süreçler incelendiğinde bu kavram ekonomik yönlü anlam ifade etmekten daha ötede insanların sosyal yaşam

kalitelerini de kapsadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Zira ekonomik kalkınma doğal olarak insanların sosyal yaşamlarındaki refah artışını beraberinde getirecektir.

Siyasal ve ekonomik içerikleriyle birlikte toplumsal bir olgu olan kalkınma kavramı, ekonomi gibi tek bir faktörü kapsayacak bir biçimde içeriği daraltılmış ve literatürde bu anlamda kullanılmıştır. Sosyo-kültürel ve siyasal yönleri ise ihmal edilmiştir (Yavilioğlu, 2002:63). Yaşam standartları denilince öncelikle gelir, tüketim ve tasarruf gibi kavramlar akla gelmektedir. Ancak kalkınma denildiği vakit demografik, eğitim, sağlık gibi kavramların, mevcut kavramlar ile birlikte değerlendirilmesi şarttır.

Dünyada meydana gelen gelişmeler neticesinde 1970 öncesi dönemde ülkelerin refah değişimleri ‘fert başına ulusal gelir’ şeklinde ifade edilmiştir. Ancak meydana gelen gelişmeler bu yaklaşımın yetersizliğini vurgulamış ve kalkınma kavramının yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyulmuştur (Dinçer, Özaslan ve Kavasoglu, 2003:6).

Sayın (2010:5) kalkınmayı şu şekilde tanımlamaktadır; “Bir ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik açıdan ilerlemesi ya da ekonomideki niteliksel gelişmelerdir.” Yavilioğlu (2002:66) ise “Ekonomik kalkınma sadece ekonomik boyutlarla sınırlanmayan, toplumu sosyolojik, psikolojik ve politik tüm boyutlarıyla kuşatan karmaşık bir süreçtir.” şeklinde kalkınma kavramının anlamına ulaşmaya çalışmıştır. Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere kalkınma, insanların yaşam kalitelerinde iyileşme meydana getiren ve bu zaman dilimi içerisindeki ekonomik ve sosyal durumlarında ortaya çıkan artışlar olarak tanımlayabiliriz.

2.2. GELİŞME KAVRAMI

İlçe, il ve bölge ölçeklerinde karşılaştırmalı olarak gelişmişlik göstergelerinin belirlendiği çalışmalarda gelişme olgusu üzerinde durulması gereken ve zihinlerde konunun belirlenmesi şart olan bir kavramdır.

Gelişme kavramı 19. ve 20. yüzyıllarda farklı anlamlarla ifade edilmiştir. Öncelikle 19. yüzyılda ‘ekonomik büyüme’ anlamına gelirken, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ‘sosyal refah’ içeriğine kavuşmuş olup, 20. yüzyılın son çeyreğinde ise ‘yaşam kalitesi’ kavramı ile ölçülmeye başlanmıştır (Üstünışık, 2007:6). Bu güne gelindiğinde ise yaşam kalitesi kavramı, gelişme kavramının daha modernize olmuş

ifadesi olarak akademik çalışmalarda yer almıştır. Şeker (2011:21), yaşam kalitesini; “İnsanların biyolojik durumları, yaşam biçimleri, ilişkileri ve içinde buldukları çevrenin nicel ve nitel değerlerinin toplamı” olarak tanımlamaktadır.

Özellikle, 1970 sonrası dönemde gelişmenin felsefesinde yaşanan değişim, gelişmeyi ölçen göstergelere de yansımıştır. Günümüzde kabul gördüğü biçimiyle gelişme kavramı, sosyal ve ekonomik göstergeler arasında bir etkileşim yapısı sergileme eğiliminde olmuştur (Dinçer ve Özaslan, 2004:24). Gelişmeyi insani, sosyal, kültürel, çevresel ve mekânsal boyutlarıyla da tanımlama amacı taşıyan bu değişim, ekonomik büyüme kavramıyla birlikte yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı ve bölgesel dengesizliklerin de gelişme tanımının içinde değerlendirilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur (Dinçer vd., 2003:6). Açıklamalar neticesinde gelişme ile ilgili şöyle bir tanım gerçekleştirilebilir; Gelişme, kalkınma sürecinde yer alan herhangi bir bölge ekonomisinin yapısal büyüme sürecini tamamlar iken, insanların gelirlerinde meydana gelen büyüme ile birlikte sosyal ve kültürel çevrelerinde meydana gelen ve bölge halkının refah düzeyini yansıtan geniş kapsamlı bir artıştır.

İnsanların genel yaşam düzeylerinin yükselmesi, ekonomik gelişmişlik ile alakalı bir durumdur. Eğer ekonomik gelişmişlik olmaz ise insanların sosyal yaşam kaliteleri durağan olacaktır. Kısaca ekonomik gelişmişlik beraberinde sosyal gelişmişliği de getirecektir.

2.3. BÜYÜME KAVRAMI

Büyüme her hangi bir ülkenin ekonomisini oluşturan genel ekonomik verilerinde, meydana gelen artışlar olarak değerlendirilebilir. Büyümeyi Somut olarak ifade etmek gerekirse, ülke ekonomisinin Gayri Safi Milli Hasıla gibi verilerindeki artışların neticesinde, ekonominin fiziki olarak kapsamının genişlemesi olarak da belirtilebilir.

Büyüme rakamlarına dahil edilen unsurlar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir (Sayın, 2010:5). Milli gelirin dönemler itibariyle göstermiş olduğu bu farklılık ekonominin performansının hassas bir göstergesidir. Bu göstergede somut olarak bireylerin refah seviyelerinde meydana gelebilecek değişimlerle ortaya konulabilecektir. Ekonomik büyüme insanların refah

seviyelerindeki artışa etkisi bakımından önem arz etmektedir. Refah seviyelerindeki bu artış ise ancak insanların maddi durumlarındaki artış ile sağlanabilecektir.

Refah açısından önemli olan fert başına mal ve hizmet miktarıdır. Zaman içinde fert başına mal ve hizmet artışı olduğu takdirde refah seviyesinde gelişme olduğu söylenebilir. Ekonomik büyümenin temel hedefi toplumun refah düzeyini yükseltmektir (Yavilioğlu, 2002:65). 19. yüzyılda, ekonomik gelişme ekonomik büyüme anlamına gelirken, milli ya da kişisel gelir meydana getiren katma değer, sanayi sektöründe üretim düzeyi ve çalışan hacmi gibi bazı göstergeler temel değerlendirme ölçütleri olarak kullanılmışlardır (Dinçer ve Özaslan, 2004:5). Herhangi bir ülkenin ekonomisi fiziki olarak git gide büyüyebilir. Bu durum o ülkede gelişmenin de büyüme ile paralel arttığı anlamına gelmemektedir. Sağlıklı bir büyümenin varlığı için, ekonomide değişen rakamların an be an halka olumlu yansıdığı görülmelidir. Kişi başına milli gelirin artmadığı, insanların eğitim seviyesinde gelişmeler gibi faktörler ülkenin dinamizmine katkı sağlamadığı sürece ekonomik büyüme gelişmişlik adına bir anlam ifade etmeyecektir.

2.4. SOSYO-EKONOMİK GELİŞME KAVRAMI

Ülkelerin ve bölgelerin milli gelirlerindeki artış miktarları, buraya kadarki yapılan açıklamalar ışığında büyüme hızı olarak genel kabul görmektedir. Ancak ülkelerin sadece milli gelirlerindeki düşüklük veya yükseklik ekonomik kalkınma ve gelişme sürecinde hangi aşamada oldukları hakkında bilgi sahibi olunmasında yetersiz kalmaktadır.

Ulusal kalkınma sürecinde iktisadi büyüme olgusunun tek başına yeterli olmaması, bunun yaşamın diğer alanlarındaki sosyal, kültürel, çevresel ve mekânsal boyutlarla dengelenmesi gerektiğinin öne çıkması sürdürülebilir gelişme anlayışının yolunu açarak kalkınma anlayışını, iktisadi büyümeden toplumsal gelişmeye doğru yönlendirmektedir (Üstünişik, 2007:7). Gelişmişlik için bir tek milli gelirin artması veya azalması göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiş olan gelişmişlik analizleri gerçeği tam manası ile ortaya koyabilmek adına yetersiz kalmaktadır. Özellikle son dönemlerde ekonomik veriler ile birlikte sosyal ve kültürel verilerin birbirleri ile harmanlanarak gelişmişlik analizlerinin gerçekleştirilmesinin gerekliliği

üzerinde durulmaktadır. Yazın literatüründe bu durumu en kapsamlı karşılayan kavram sosyo-ekonomik gelişme olgusudur.

Sosyo-ekonomik gelişme olgusu, kişi başına düşen milli gelirin artırılması şeklinde özetlenebilecek iktisadi büyüme kavramıyla beraber, yapısal ve insani gelişmeyi içine alan ve ölçebildiğimiz bütün sosyal değişkenleri içermektedir (Dinçer vd., 2003:7). Sonuç olarak, Ekonomik platformda Gelişme için sadece kişi başına düşen milli gelirin artırılması yeterli değildir. Herhangi bir ekonomide nicel veri olarak Milli Gelirin ön planda olması bir tek ekonomik büyümeyi ifade edecektir ki buda gelişmenin somut olarak ortaya konulabilmesi için yeterli değildir. Bu yönü ile büyüme kavramı tek boyutlu bir olgu iken, tam aksine sosyo-ekonomik gelişme; gelir dağılımı, bireylerin eğitim düzeyi, sunulan sağlık hizmetleri gibi kapsadığı unsurlar nedeniyle çok boyutlu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5. BÖLGESEL GELİŞME KAVRAMI VE KALKINMADA YEREL BİRİMLERİN ÖNEMİ

Gelişmekte olan ülkeler içerisinde yer alan Ülkemizde, mevcut imkanlar ile ekonomik ve sosyal sorunlar en etkin biçimde çözülmeye çalışılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin başlıca problemlerinden olan, bölgelerarası dengeli kalkınmanın sağlanamaması sonucu meydana çıkan gelişmişlik farklılıkları, ülkemizde de dengeli kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi adına çözümleri için hadsiz mesai sarf edilen problemlerin başında gelmektedir. Dengeli kalkınmanın sağlanamıyor olması çarpık gelişmeyi getirecektir. Bu durumun bırakın bölge düzeyinde olmasını, siyasi mekanizmanın en küçük yapı birimi olan ilçelerde gelişme düzensizliğini hissetmeye neden olacaktır. Dengesiz gelişmenin meydana gelmesine neden olan etmenlerin başında, üretim kaynaklarının azlığı ve bu kaynakların dağılımında oluşan dengesizlikler özellikle birimlerimizde orantısız gelişmeye yol açmaktadır.

Ekonomik istikrarı gerçekleştirmek, düzenleyici politikalar uygulamak merkezi hükümete düşen önemli görevler arasında yer almaktadır. Fakat değişen ulusal ve küresel ekonomik koşullar karşısında, ekonomik ve sosyal refahı artırmayı hedefleyen ekonomik kalkınma girişimlerini sadece merkezi hükümetlerden beklemek gerçekçi ve geçerli bir yaklaşım özelliğini kaybetme yoluna girmiştir (Dulupcu, Gül, akt. Sayın, 2010:9). Artık bölgesel düzeyde sosyo-ekonomik

gelişmişliği artırabilmek için yerel düzeyde merkezi hükümetin sosyal bir aktör olarak sahada yer alıyor olması şart değildir. Ancak bu durumun gerçekleşebilmesi için merkezi hükümetin gelişmişliğe katkısı olabilecek yatırımcılara destek olması gerekmektedir. Çünkü özellikle geri kalmış olan bölgenin seviyesinin bir basamak daha arttırılabilmesi ancak ve ancak merkezi hükümetin sağlayacağı teşvikler ile gerçekleşebilecektir. Ülkemizde ise bu kapsamda bölgesel olarak kurulan Kalkınma Ajansları teşvik ve destekleme konusunda etkin bir role sahip olmuşlardır.

Ekonomik kalkınma yerel olmak yani yerel yönetim birimlerini, kapsamak durumundadır. AB yerel ekonomik girişimlerin desteklenmesini ilke olarak benimsemekte ve girişimlere kaynak sağlamada, yerel düzeyde ekonomik kalkınma örgütlenmesinin sağlanmış olmasını, önemli koşullardan biri olarak aramaktadır (Dinçer ve Özasan, 2004:12). Yerel birimlerdeki sosyo-ekonomik gelişme potansiyelinin fark edilmesi ile birlikte, belediyecilik hizmetlerine gösterilen önem gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Gelişme potansiyeli içerisinde bulunan bireylerin sosyal ve ekonomik refah seviyelerini arttırmalarının yolu halka hizmetin en küçük yapı birimi olan yerel belediyeler tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Özellikle son dönemlerde ulusal planlama sistemimizde yerel düzeyde yer alan ilçelere gösterilen önemin özel bir yeri olduğu görülmektedir.

Ülkemizde de birinci BYKP'den itibaren ilçeler, kamu hizmetlerin halka ulaştırılabildiği temel hizmet birimleri olarak görülmüş olup tüm kalkınma planlarında da ilçelere gösterilen önem öncelikli olmuştur. Son dönemlerde ise 2014 yılı bir ocak itibariyle uygulanmaya başlanan 2014-2018 yıllarını kapsayan 10. beş yıllık kalkınma planında belirtildiği üzere; Son yıllarda Türkiye'de, ekonomik ve sosyal kalkınma hızlanmış, kişi başına gelir ve refah düzeyinde önemli artışlar kaydedilmiştir. Ancak, bu iyileşmenin kent ve kırsal ayrımında, bölgeler arasında farklı düzeylerde gerçekleştiği, yaşam alanlarına, mekân kalitesine ve çevresel standartlara farklı seviyelerde yansıdığı belirtilmiştir. Ülke yerleşkesinde yerel birimlerin gelir ve kalkınma düzeyimize uygun hale getirilmesiyle alakalı olarak planda; "Yerel düzeyde ise kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, mahalli hizmetlerin sunumunda daha etkili bir koordinasyon sağlanması ve ölçek ekonomisinden faydalanılması amacıyla nüfusu 750 binin üzerinde bulunan iller, il sınırları esas alınarak büyükşehir belediyesine dönüştürülmektedir. Bu düzenlemeyle büyükşehir belediye sayısının

30'a ulaşması, Türkiye yüzölçümünün yüzde 51'inin, nüfusun ise yüzde 77'sinin büyükşehir belediyesi kapsamına girmesi beklenmektedir" denilmektedir.

Ayrıca planda, Kırsal yerleşimlerin farklı sektörlerdeki ihtiyaçlarının bir arada programlanmasından oluşacak ilçe bazlı yerel kalkınma programı hazırlanacağı, Programın tasarımı şehirlere yakınlık durumuna göre, orta ve uzak kırsal yörelerin şartları dikkate alınarak farklılaştırılacağı dile getirilerek yerel birimlerin kalkınma planı içerisindeki önemli aktörlerden birisi olduğu ortaya koyulmuş olmaktadır.

2.6. YEREL KALKINMA KÜMELEME İLİŞKİSİ

Kümelenme kavramını ilk ortaya atan bilim adamı Michael Porter olmuştur ve bu kavramın geçtiği her yerde onun adı da mutlaka geçmektedir. Michael Porter, kümelenmeyi ulusal ekonomi içerisinde benzer ya da ilgili ekonomik faaliyette bulunan firmaların bir grup oluşturması şeklinde tanımlamaktadır (Porter, akt. Tutar vd., 2011:4). Kümelenme yaklaşımı, 1998 yılından sonra dünyada hızla popüler hale gelmiş ve firmalara dış kaynakları aracılığı ile rekabet avantajı kazanmaları konusunda gerekli altyapının oluşturulmasını sağlamıştır (Bulu, 2005). Özellikle bu avantajın sağlanmış olması ve Küreselleşmenin de etkisiyle tüm dünyaya süratle yayılmış ve amacı rekabeti avantaja dönüştürmek olan ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir.

Kümeleme politikaları hakkında literatürde pek çok tanım yer almaktadır. Ancak kısa, öz ve bizimde katıldığımız bir tanım yapmak gerekirse; "Kümelenme en genel tanımıyla; birbirleriyle ilişki halinde olan firmaların ve destekleyici kuruluşların belirli bir coğrafik bölgede bir araya gelmeleridir" (Cortright, akt. Tutar vd., 2011:3) şeklinde ifade edilebilir. Tutar vd. (2011:19), göre ise Kümelenme; "Benzer ya da aynı iş kolunda çalışan, coğrafi olarak birbirine yakın olan birbirleriyle iş birliği ve rekabet halinde olan firmaların bir araya gelerek oluşturdukları organizasyondur."

Rekabeti avantaja dönüştürmek isteyen ülkeler arasında yer alan Ülkemizde ise Kümeleme politikaları son yıllarda popülaritesi yüksek kavramlar içerisinde yer almaktadır. Örneğin, Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2014:104), "kümelerin desteklenmesine yönelik mevzuat ve kapasite oluşturma çalışmaları sürdürülmüştür"

denilerek, dokuzuncu beş yıllık kalkınma planında da önemsenen kümelenmeye verilen desteğin bir kez daha yinelendiği görülmektedir.

Kümelenmenin amacı, firmaların çabuk pazara girmeleri, bilgiye çabuk ulaşmaları, finans elde etmeleri ve pazarlama ortaklığı yapmaları, riski dağıtmaları, ihracatlarını artırmaları, bölge ekonomisini yukarıya çekmeleri için birbirleri ve farklı kuruluşlar ile düzenli olarak iş birliği içerisinde olmalıdırlar (Çil, 2008:1). Bu el ele vermede özellikle bizim dikkatimizi çeken husus bölge ekonomisinde, kümelenme politikalarının özellikle yerel ekonomiye katma değer sağlıyor olacak olmasıdır.

Yerel girişimcilik kabiliyeti yüksek kamu, özel ve gönüllü sektörlerin etkin bir işbirliği ve ortaklık modelleri çerçevesinde organize olabildiği yörelerimizin yerel ekonomik gelişme sürecini hızlandıracaklarını öngörebiliriz (Dinçer ve Özaslan, 2004:10). Bu noktada kümeleme mekanizmasının yerel birimler açısından işleyiş tarzı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Kümelemenin ana hedefi kendi içinde rekabet halinde olmayıp birleşerek dünya ile rekabet halinde olmaktır. Bu hedefin gerçekleşmesi ile hem yerel kalkınma sağlayacak, hem de bölgenin dünya ekonomisindeki payını arttıracaktır (Tutar vd., 2011:19). Geri kalmış yörelerde kümelenme modelinin uygulanışı, hem o ilçeyi veya bölgenin kalkınmasına öncülük etmekte hem de ülke geneli temel alınarak ortaya konulan ekonomik göstergelerde olumlu seyirlere neden olmaktadır.

2.7. İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI (NUTS)

NUTS, Avrupa Birliği ülkelerince İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırılmasına verilen isimdir. NUTS bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması böylece daha doğru karşılaştırmaların yapılabilmesi ve bölgesel politikaların belirlenmesine yönelik olarak, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılarak karşılaştırılabilir veriler üretilmesi amacıyla tanımlanmış sistemdir. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Eurostat tarafından geliştirilmiş olan bu sistem, AB düzeyinde bölgesel istatistiklerin toplanabilmesiyle birlikte bölgeleri karşılaştırma imkanı vererek bölgesel politikaların ortaya konulabilmesi ve yürütülebilmesi adına yol gösterici konuma sahiptir. Birlik üyesi ülkelerde ise istatistikî bölge birimleri

sınıflandırılmasının kullanımı NUTS I, II ve III olarak sınıflandırılması şeklinde olmuştur.

Ülkemizde ise AB'ye uyum kapsamında NUTS sınıflandırmasına 2002 yılında başlanmıştır. Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amaçlanmıştır. Ülke çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının (İBBS) tanımlanmasına ilişkin ekli Kararın 28/08/2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının yürürlüğe konulması ile bu sınıflama, uygulanmaya başlanmıştır.

İlk aşamada idari yapıya uygun olarak 81 il "Düzy 3" bölge birimleri olarak tanımlanmıştır. Ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi yönlerden benzer illerin belirli bir nüfus büyüklüğü de dikkate alınarak gruplanması ile 26 "Düzy 2" bölge birimleri tanımlanmıştır. Yine aynı kritere göre "Düzy 2" bölge birimlerinin gruplanması sonucu 12 birim "Düzy 1" bölge birimleri tanımlanmıştır.

İstatistiki Bölge ve İdari Bölünüş sınıflamasında yer alan kodları 5 basamaklı bir koddan oluşmaktadır. İlk 2 basamak Türkiye'yi simgeleyen `TR` harflerinden oluşmaktadır. 3. basamak 1. düzeyde 12 bölge birimlerini simgelemektedir. 4. basamak 2. düzeyde 26 bölge birimini simgelemektedir. 5. basamak illeri simgelemektedir. Afyonkarahisar ise bu düzeyler içerisinde, Düzy 1, 12 bölgeden TR3 Ege bölgesi içerisinde; Düzy 2, 26 Alt Bölgeden TR33 Manisa Alt Bölgesi içerisinde yer alan 4 ilden birisi olup; Düzy3, TR332 kodu ile İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında yerini almıştır. Ayrıca belirtmek gerekirse Afyonkarahisar ile birlikte TR33 Düzy 2 alt bölgesi içerisinde toplam dört adet il yer almaktadır. Diğer üç il ise Manisa, Kütahya ve Uşaktır. Özellikle AB sürecinde olduğumuz son dönemlerde çeşitli analizlerin yapılabilmesi ve bölgesel politikaların etkin bir şekilde yürütülebilmesi adına, Düzy 2 bölge birimleri ön plana çıkartılarak 2006 yılı itibari ile isimleri Kalkınma Ajansları olarak anılmaya başlanmıştır. Afyonkarahisar, Manisa, Kütahya ve Uşak dörtlüsünün bulunduğu TR33 Düzy Kodu ise Zafer Kalkınma Ajansı adı altında çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir.

Tablo 1. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

İBBS				
Kod	Düzey 1	Kod	Düzey 2	Düzey 3
	(12 Bölge)		(26 Alt Bölge)	(81 İl)
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul Alt Bölgesi	TR100: İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ Alt Bölgesi	TR201: Tekirdağ, TR212: Edirne, TR213: Kırklareli
		TR22	Balıkesir Alt Bölgesi	TR221: Balıkesir, TR222: Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir Alt Bölgesi	TR310: İzmir
		TR32	Aydın Alt Bölgesi	TR321: Aydın, TR322: Denizli, TR323: Muğla
		TR33	Manisa Alt Bölgesi	TR331: Manisa, TR332: Afyonkarahisar, TR333: Kütahya, TR334: Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa Alt Bölgesi	TR411: Bursa, TR412: Eskişehir, TR413: Bilecik
		TR42	Kocaeli Alt Bölgesi	TR421: Kocaeli, TR422: Sakarya, TR423: Düzce, TR424: Bolu, TR425: Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara Alt Bölgesi	TR511: Ankara
		TR52	Konya Alt Bölgesi	TR521: Konya, TR522: Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya Alt Bölgesi	TR611: Antalya, TR612: Isparta, TR613: Burdur
		TR62	Adana Alt Bölgesi	TR621: Adana, TR622: Mersin
		TR63	Hatay Alt Bölgesi	TR631: Hatay, TR632: Kahramanmaraş, TR633: Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale Alt Bölgesi	TR711: Kırıkkale, TR712: Aksaray, TR713: Niğde, TR714: Nevşehir, TR715: Kırıkkale
		TR72	Kayseri Alt Bölgesi	TR721: Kayseri, TR722: Sivas, TR723: Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak Alt Bölgesi	TR811: Zonguldak, TR812: Karabük, TR813: Bartın
		TR82	Kastamonu Alt Bölgesi	TR821: Kastamonu, TR822: Çankırı, TR823: Sinop
		TR83	Samsun Alt Bölgesi	TR831: Samsun, TR832: Tokat, TR833: Çorum, TR834: Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon Alt Bölgesi	TR901: Trabzon, TR902: Ordu, TR903: Giresun, TR904: Rize, TR905: Artvin, TR906: Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum Alt Bölgesi	TRA11: Erzurum, TRA12: Erzincan, TRA13: Bayburt
		TRA2	Ağrı Alt Bölgesi	TRA21: Ağrı, TRA22: Kars, TRA23: Iğdır, TRA24: Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya Alt Bölgesi	TRB11: Malatya, TRB12: Elazığ, TRB13: Bingöl, TRB14: Tunceli
		TRB2	Van Alt Bölgesi	TRB21: Van, TRB22: Muş, TRB23: Bitlis, TRB24: Hakkari
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep Alt Bölgesi	TRC11: Gaziantep, TRC12: Adıyaman, TRC13: Kilis
		TRC2	Şanlıurfa Alt Bölgesi	TRC21: Şanlıurfa, TRC22: Diyarbakır
		TRC3	Mardin Alt Bölgesi	TRC31: Mardin, TRC32: Batman, TRC33: Şırnak, TRC34: Siirt

Kaynak: TÜİK’den elde edilen bilgiler tarafımızca hazırlanmıştır.

İlgili mevzuatta belirtildiği üzere, tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi gibi

çalışmalarda, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının esas alınacağı, konuya verilen önemi belirtmektedir.

Kalkınma Ajansları; 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” un birinci maddesinde “...yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planlarında öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev, yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir” şeklinde belirtilmiştir.

Bu çerçeve kanun esas olmak üzere, Türkiye-AB mali işbirliği çerçevesinde finanse edilecek bölgesel program ve projelerin geliştirilmesi, etkin bir şekilde yürütülmesi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve kamu sektörü arasında işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla İBBS bazında Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulma çalışmaları başlatılmıştır. Bu amaçla 2006/10550 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının, Adana ili merkez olmak üzere TR62 ve İzmir ili merkez olmak üzere TR31 Düzey 2 bölgelerinde “Kalkınma Ajansları” 6.7.2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete yayınlanması ile birlikte faaliyetlerine başlamışlardır.

Tablo 2. Kalkınma Ajansları

KALKINMA AJANSLARI (DÜZEY-2)			
1	TR10: İstanbul Kalkınma Ajansı	14	TR71: Ahiler Kalkınma Ajansı
2	TR21: Trakya Kalkınma Ajansı	15	TR72: Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
3	TR22: Güney Marmara Kalkınma Ajansı	16	TR81: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
4	TR31: İzmir Kalkınma Ajansı	17	TR82: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
5	TR32: Güney Ege Kalkınma Ajansı	18	TR83: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
6	TR33: Zafer Kalkınma Ajansı	19	TR90: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
7	TR41: Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı	20	TRA1: Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
8	TR42: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	21	TRA2: Serhat Kalkınma Ajansı
9	TR51: Ankara Kalkınma Ajansı	22	TRB1: Fırat Kalkınma Ajansı
10	TR52: Mevlana Kalkınma Ajansı	23	TRB2: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
11	TR61: Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	24	TRC1: İpek Yolu Kalkınma Ajansı
12	TR62: Çukurova Kalkınma Ajansı	25	TRC2: Karacadağ Kalkınma Ajansı
13	TR63: Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	26	TRC3: Dicle Kalkınma Ajansı

3. SOSYO-EKONOMİK GELİŞME KONUSUNDA MEVCUT ÇALIŞMALAR

DPT İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Çalışması (1996):

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından ülke genelindeki il ve ilçelerin sosyal ve ekonomik yönden gelişmişlik seviyelerinin bilimsel yöntemler kullanılarak belirlendiği çeşitli araştırmalar, belirli zaman aralıklarıyla yapılmaktadır. Konuyla ilgili ilk çalışma 1965 yılında yapılmış, 1995 yılına kadar sekiz değişik araştırma daha yayınlanmıştır. Ancak bilimsel olarak ön plana çıkan ve mevcut çalışmalara öncülük eden ilçe temelli ilk çalışma 1996 yılında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın temel amacı, ülke genelinde yar alan tüm ilçelerin zaman içerisinde gösterdikleri sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerini ortaya çıkarmaktır. Bir diğer amacı ise, ilçelerin gelişmişlik seviyelerinde görülen farklılaşmalara göre homojen bölgelerin belirlenmesi ve göstergelerin gelişmişliğe olan oransal katkılarının ortaya konulması olmuştur (Dinçer, Özaslan ve Satılmış, 1996a:6).

Göstergeler incelendiğinde Ankara, İstanbul ve İzmir illerinin Büyükşehir kapsamındaki ilçeleri diğer ilçelere oranla gelişmiş seviyede, aşırı değerlere sahip oldukları gözlenmiştir. Bu durumun, kullanılan istatistiki yöntem açısından genel sıralama sonuçları üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alınarak, bu illerin büyükşehir kapsamı dahilindeki ilçeleri değerlendirme dışı tutulmuştur (Dinçer vd.,1996a:11). Çalışmada, Amaca uygun olarak, ilçelerin ekonomik ve sosyal yapılarını doğrudan ya da dolaylı etkileyen ve bunun sonucunda gelişmişliğin belirleyicisi olarak ortaya çıkan 32 değişken kullanılmış ve istatistiksel tekniklerden temel bileşenler analizinden yararlanılmıştır.

Sonuç olarak, araştırma Aralık-1993 yılı itibariyle mevcut idari bölünüşü esas alınarak ülke genelindeki yer alan 76 ilin 858 ilçesini kapsamaktadır. Sıralamanın gerçekleştirildiği 858 ilçe içerisinde ilk üçte, Bursa Büyük Şehir birinci, Adana Büyükşehir ikinci ve Antalya Merkez ilçe üçüncü sırada yer alan ilçeler olmuştur. Son üçte ise Erzurum Tekman 856, Şırnak Güçlükonak 857 ve Van Bahçesaray 858.sıralarda yer almışlardır.

DPT İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Çalışması (1996): 1996 yılında DPT tarafından yapılan araştırmada Aralık 1993'teki idari yapı esas alınarak

76 il inceleme konusu yapılmıştır. Kullanılan göstergeler 1990 ve 1993 yıllarına ait olduğundan, bu tarihten sonra il olan Karabük, Kilis ve Yalova, 1993 idari yapısında bağlı buldukları iller içinde analizin içerisinde analiz edilmiştir.

Araştırmaya, Ülke genelinde 76 ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerini yansıttığı varsayılan ve gelişmişliğin belirleyicisi olarak ortaya çıkan 58 göstergenin kullanılabilir nitelikte olduğu görülmüştür. Daha sonra, seçilmiş göstergeler, yardımcı veriler aracılığıyla oranlanarak, değişken haline getirilmiştir (Dinçer vd.,1996b:20). İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini, ekonomik ve sosyal alanlardan seçilmiş 58 adet değişken kullanıldığı çalışmada bu değişkenlere Temel Bileşenler Analizi yönteminin uygulanması ile illerin gelişmişlik sıralaması yapılmıştır.

İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa ve Kocaeli birinci derecede gelişmiş iller içerisinde yer alırken, Beşinci derecede gelişmiş iller içerisinde ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri içerisinde yer alan 17 il girmektedir. Çalışmada Afyonkarahisar üçüncü derecede gelişmiş iller arasında yer almıştır. Ege bölgesi illeri gelişmişlik sıralamasında ise Afyon maalesef son sırada yer almıştır. Bölge’de endeks değeri itibariyle Türkiye ortalaması altında kalan tek il Afyon olmakla beraber, Afyon ile diğer iller arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi oranları yakındır. İzmir dışında Ege’de yer alan tüm iller, Türkiye ortalamasına yakın değerler almıştır.

Çalışmada sonuç olarak Türkiye’deki gelişmenin mekânlar üzerindeki dağılımının, başlangıç aşamasında kutuplarda yoğunlaşma ve ardından dalgalar halinde diğer illere yayılma tarzında olduğu, ekonomik ve sosyal gelişmenin ülke genelinde dengeli dağılımından söz etmenin mümkün olmadığı sonucuna ulaşmışlardır (Dinçer vd.,1996b:102).

DPT İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Çalışması (2003): 2003 yılında yapılan bir diğer çalışma yine DPT tarafından hazırlanmıştır. Bülent Dinçer ve arkadaşları tarafından hazırlanan yayında İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması yapılmıştır. Çalışmada 1996 yılında yapılan sıralamada kullanılan 58 adet değişken seti aynen korunmuş bunun yanı sıra Türkiye genelinde mevcut idari yapıda yer alan 81 il analiz konusu edilmiştir. Ayrıca aynı

veri tabanı ve araştırma tekniği kullanılarak 7 coğrafi bölge ile istatistikî bölge birimleri araştırma kapsamında yer almaktadır. Değişken setinin aynen korunmuş olması nedeniyle, araştırma 1996 tarihli araştırmanın genişletilmiş güncel bir versiyonu olup, 1996 da 76 İl'e 2003 yılına gelene dek il statüsü kazanan 5 ilin daha eklenmesiyle 81 İl'e çıkartılarak kapsamı genişletilmiştir.

Sonuç olarak, 81 il arasında sosyo-ekonomik yönden en gelişmiş ilin İstanbul olduğu tespit edilmiştir. İkinci sırada Ankara, üçüncü sırada ise İzmir yer almaktadır. 81. sırada yer alan ilimiz Muş'tur. Bu ili Ağrı, Bitlis ve Şırnak takip etmektedir.

Araştırmada sıra atlayan il sayısına göre çok sayıda ilin gerilediği görülmektedir. Sadece bir sıra gerileyen illerin sayısı 16'dır. Bu iller Afyon, Ağrı, Balıkesir, Çankırı, Diyarbakır, Elazığ, Giresun, Hatay, Kırıkkale, Konya, Malatya, Mardin, Muğla, Sivas, Yozgat ve Zonguldak'tır. Gerileyen illerin çoğunluğu, ülkenin iç kesimlerinde yer alan ve geleneksel olarak tarımsal karakterli ekonomik yapıya sahip olan illerdir (Dinçer vd., 2003:53). Ülke içerisinde gerçekleştirilen sıralamada tüm iller arasında ise Afyon 44. sırayı almıştır. Ege bölgesi illeri arasındaki iller içerisinde yapılan sıralamada ise Afyonkarahisar yine son sırada yer almıştır.

Ege Bölgesi endeks değeri itibariyle, Türkiye ortalaması altında kalan tek il Afyon ve Kütahya olmakla beraber, bu iller ile diğer iller arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi oranları yakındır. İzmir dışında Ege'de yer alan tüm iller, Türkiye ortalamasına yakın değerler almıştır (Dinçer vd., 2003:84). Afyonkarahisar'ın çalışmada ülke ortalamasının altında ve bölgede de alt sıralarda yer aldığı görülmektedir.

DPT İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Çalışması (2004):

DPT tarafından 2003 yılında iller bazında gerçekleştirilen çalışmanın ardından devamı niteliğinde bir sonraki yıl gerçekleştirilen bir diğer çalışmada ise bu kez ilçeler analiz konusu edilmiştir. "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" isimli çalışmada, bir önceki yıl gerçekleştirilen çalışmada kullanılan, Temel Bileşenler Analizi tekniği kullanılmıştır. 2000 yılındaki idari yapı esas alınarak yapılan çalışmada, Veri seti olarak 872 ilçe ve 32 değişken kullanılmıştır. İlçeler en gelişmişten en az gelişmişe doğru 6 kategoriye ayrılmıştır. Araştırmada sosyal olarak; demografik, istihdam, eğitim, sağlık, alt yapı ve diğer refah

göstergeleri done olarak kullanılırken, ekonomik olarak ise; imalat, inşaat, tarım, mali alanlardan seçilen 32 adet değişken kullanılmaktadır.

Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre, gelişmiş ilçeler kategorisi olarak altı farklı dereceye göre sıralama yapılmıştır. Birinci derecede gelişmiş ilçeler kademesindeki en gelişmiş ilçeler yer alırken, altıncı derecede gelişmiş ilçeler kademesinde ise gelişmişlik seviyesi en düşük olan ilçeler kümelendirilmiştir. Özellikle, alt kademe de yer alan ilçe gruplarında insan gücü kaynaklarının az olmasının yanı sıra örgütlenme ve kurumsallaşmanın da çok düşük seviyelerde olduğu hususu vurgulanmıştır (Dinçer ve Özaslan,2004:72).

Bu çalışma içerisinde Afyonkarahisar'a gelince, tüm Türkiye genelinde yer alan 872 adet ilçe içerisinde 18 adet ilçe; Merkez ilçe 59, Bolvadin 242, Dazkırı 261, Sandıklı 304, Başmakçı 361, Dinar 369, Çay 373, İscehisar 381, Emirdağ 390, Evciler 425, Sultandağı 461, Kızılören 487, Bayat 568, Şuhut 574, Çobanlar 602, Sincanlı 612, İhsaniye 620, Hocalar 736. sırada yer almışlardır. Gelişmişlik seviyesi içerisinde altı gruba ayrılan ilçeler içerisinde ise Afyonkarahisar ilçelerinden, en gelişmiş ve en geri kalmış ilçeler içerisinde 1. Ve 6. grupta hiçbir ilçe yer almazken, ikinci derecede gelişmiş ilçe kategorisinde sadece Merkez ilçe, beşinci derecede gelişmiş ilçe kategorisinde ise sadece Hocalar ilçesi yer almaktadır. Kalan diğer iki grupta ise, Üçüncü gelişmişlik grubunda sırası ile Bolvadin, Dazkırı, Sandıklı, Başmakçı, Dinar, Çay, İscehisar, Emirdağ, Evciler ve Sultandağı ilçeleri yer alırken; Dördüncü grupta ise Kızılören, Bayat, Şuhut, Çobanlar, Sincanlı ve İhsaniye ilçeleri yer almaktadırlar.

İlçeler bazında gerçekleştirilmiş olan bu çalışmanın güncel versiyonu daha sonraki yıllar yayınlanmamış olup, 2013 yılında illerin sıralanması ile ilgili çalışmada belirtildiği üzere, 2014 yılı içerisinde yayınlanması beklenmektedir.

DPT İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Çalışması (2011): 2011 yılına ait bu çalışması 2012 yılında uygulamaya konulan yeni teşvik sisteminin mekansal boyutuna temel oluşturmuştur. Yeni teşvik sisteminde yer alan bölgesel teşvik uygulamaları, SEGE 2011 çalışması kapsamında üretilen il sıralamalarını esas almaktadır (DPT, 2011:2).

Çalışmanın amacı, yatırımcıların yer seçimi kararlarını, illerin teknoloji seviyelerini ve bölgeler arası işgücü hareketleri gibi ulusal gelişmeyi de doğrudan etkileyen alanlarda büyümenin bölgesel kaynaklarını tetikleyecek olan bölgesel teşviklerin analitik bir zemine oturtulmasının sağlanmasıdır (DPT, 2011:2).

Kalkınma Bakanlığı son olarak 2003 yılında yayınlamış olduğu, ülkemize ait illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmalarını bu çalışma ile güncellemiştir. 2003 yılında yapılan Temel bileşenler analizinde toplam 10 alt kategoride toplam 58 adet değişken analizde kullanılmasına karşın 2011 yılında güncellenen yeni analizde 8 alt kategoride toplam 61 adet değişken analize dahil edilmiştir.

Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan bu yeni düzenlemede veri seti olarak 81 il 61 adet değişken marifeti ile analiz edilerek 2003 yılındaki veriler güncellenmiştir. 2003 yılındaki çalışmada ilk üç sırayı İstanbul, Ankara ve İzmir alırken son üç sırayı ise Bitlis, Ağrı ve Muş almışlardır. Yapılan yeni güncelleme ile ilk üç sıra aynen yerini korur iken son üç sırada Ağrı, Hakkâri ve Muş yer almıştır.

Bu son güncelleme ile Afyonkarahisar dördüncü kademedeki gelişmiş iller kategorisinde 17 il ile birlikte tüm iller arasında 43. sırada yer almıştır. Yine bu çalışmada 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” uyarınca İstatistikî Bölge Birimleri bazında Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulmuş olması nedeniyle bölgesel ajanslar bazında da bir sıralamaya gidilmiştir. Bu sıralamada ise Afyonkarahisar’ın da içerisinde yer aldığı TR33 Kalkınma ajansı, Düzey-2 Bölgelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik sıralamasında 26 Düzey-2 bölgesi içerisinde, 12. Sırayı almıştır.

Sayın (2010) Çalışması: Bu çalışmada, ‘Hibrid Ve İndirgenmiş Kümeleme Analizi İle Türkiye’deki İlçelerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Sınıflandırılması’ yapılmıştır. Araştırma Gökhan SAYIN tarafından 2010 yılında yüksek lisans tezi olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ulusal boyutta ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerini tespit edilmesi ve tüm ilçelerin gelişmişlik sıralamasının yapılması amaçlanmıştır. Ayrıca çalışmada, Hibrid Kümeleme

Yönteminin verilere uygulanışı ve bulunan sonuçları çerçevesinde Hibrid algoritmasının faydaları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın veri seti TÜİK'in veri tabanından elde edilmiştir. Ekonomik ve sosyal alanlardan seçilen demografik, eğitim, medeni durum ve tarım göstergelerinden oluşan veriler 2008 yılına ait elde edilen verilerdir. Araştırmada 81 ile bağlı 957 ilçeye ait 20 adet değişken veri seti olarak analize konu edilmiştir. Çalışmada öncelikle değişken sayısını indirmek amacıyla temel bileşenler analizi, Daha sonra ise 5 temel bileşen üzerinden, aşamalı K-ortalamlar ve hibrid kümeleme algoritmaları kullanılarak sonuca ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, en gelişmiş ilçe grubundan en geri kalmış ilçe grubuna doğru sekiz kademeli olarak ilçe grupları oluşturulmuştur. Afyonkarahisar'ın da içerisinde yer aldığı, Ege Bölgesi'nde yok denecek kadar az gelişmiş ilçe yapısının bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu bölgede ilçelerin % 90.1' i kadarı 3. ve 4. düzeyde olmasına rağmen, üst seviyelerde de ilçelerin bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır (Sayın, 2010:96). Afyonkarahisar merkez ilçe ise Ege Bölgesi için yapılan bu tespitte 3. düzey ilçeler içerisinde yer almıştır.

Şeker (2011) Çalışması: Araştırma 'İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması' başlığı altında Murat ŞEKER tarafından 2011 yılında gerçekleştirilmiştir. Çalışma yaşam kalitesinin belirleyicilerinin tespit edildiği ve bu belirleyicilere ilişkin verilerin kullanılarak yaşam kalitesi endeksinin oluşturulduğu bir çalışmadır. Bu çalışmada, yaşam kalitesi belirleyicileri ve bunlara ilişkin veriler İstanbul ili kapsamında 39 ilçe düzeyinde incelenmiş ve bir takım sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmada hem nicel hem de nitel verilerden faydalanılmıştır. Nicel analizin ardından, bireylerin yaşam kalitesine yönelik algılarının tespit edilebilmesi için anket yöntemine başvurulmuştur.

Çalışmada somut verilerden hareketle ortaya konan yaşam kalitesi endeksi incelendiğinde; endekste demografik yapı, eğitim, sağlık, ekonomi, ulaşım, çevre ve sosyal yaşam olmak üzere yedi alt değişkenin yer aldığı görülmektedir. Bu yedi değişken grubu bünyesinde yer alan toplam 54 farklı değişken kullanılmıştır. İstanbul'daki 39 ilçeye ait tüm alt değişkenlere ilişkin endeksler oluşturulmasının ardından İstanbul'un ilçelerine ait yaşam kalitesi sıralamasına ulaşılmıştır.

Sonuç olarak bir yandan yaşam kalitesi endeksini oluşturan somut verilerden, öte yandan yaşam kalitesine yönelik algının tespit edilebilmesi için anket sonuçlarından yola çıkılmıştır. İstanbul'da 39 ilçe arasında yapılan hesaplamalar sonucunda yaşam kalitesi en yüksek olan ilçeler sırasıyla Kadıköy, Beşiktaş, Beyoğlu ve Şişli iken; Sultanbeyli, Gaziosmanpaşa ve Esenler ise en düşük yaşam kalitesine sahip ilçeler olarak belirlenmiştir (Şeker, 2011:19).

Sosyo-ekonomik gelişme konusunda literatürde yer alan mevcut çalışmalar hakkında verilen bilgi sonrasında çalışmanın birinci bölümü sona ermiştir. Bu bölümde öncelikli olarak çalışma ile birlikte ulaşılması planlanan amaçlar ve gelişmişliğin temelini oluşturan kavramlar üzerinde durulmuştur. Özellikle Afyonkarahisar'ın ulusal düzeyde gerçekleştirilen sınıflandırmalar ve sıralamalar içerisinde ki durumu ortaya konularak, araştırmanın mekânsal konumu belirlenmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE

ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER

1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmamızda öncelikli olarak, Afyonkarahisar ve ilçelerine ait gelişmişlik endeksi sıralamasının gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. İlçe gelişmişlik sıralamaları gerçekleştirilirken ise çok kriterli karar verme tekniklerinden, birbirlerinden bağımsız çok sayıda göstereyi dikkate alarak, göstergelerin ait olduğu en uygun seçeneğin belirlenmesinde yardımcı olan yöntemler tercih sebebi olmuştur. Bu yöntemlerden ise, çok boyutlu ve soyut olan gelişmişlik kavramının, ölçülebilir ve somut bir hale getirilmesine imkan tanıyan araştırma yöntemlerinden, daha önce İlçe bazlı bir çalışmada kullanılmayan TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemi kullanılarak, her bir ilçe için gelişmişlik endeks değerleri üretilmeye çalışılmıştır. Üretilen endeksler sayesinde ilçeler arası karşılaştırmalar yapılabilecek ve elde edilen endeks değerleri analizlerde kullanılabilir. Bu yöntemle birlikte Afyonkarahisar ve ilçelerinin gelişmişlik performansı belirlenmiş ve bu performansa göre ilçeler gelişmişliklerine göre sıralanmıştır.

1.1. TOPSIS'İN UYGULANIŞI

TOPSIS, Hwang ve Yoon tarafından 1981 yılında çok kriterli karar verme tekniği olarak geliştirilmiştir (Shyjith vd., akt. Ustasüleyman, 2009: 37). Hwang ve Yoon (1981) TOPSIS yöntemini, çözüm alternatifinin pozitif ideal çözüm noktasına en kısa mesafe ve negatif ideal çözüm noktasına en uzak mesafede olacağı varsayımına göre oluşturmuşlardır. Yöntem kullanılarak alternatif seçeneklerin belirli kriterler doğrultusunda ve kriterlerin alabileceği maksimum ve minimum değerler arasında ideal duruma göre karşılaştırılması gerekmektedir (Yurdakul ve İç, 2003:11). Özetle TOPSIS çok kriterli karar verme problemlerinin çözümünde başarıyla uygulanan bir performans değerlendirme yöntemidir.

TOPSIS yöntemi altı aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla; karar matrisinin oluşturulması, standart karar matrisinin oluşturulması, ağırlıklı standart

karar matrisinin oluşturulması, ideal ve negatif ideal çözümlerinin oluşturulması, ayırım ölçütlerinin hesaplanması ve ideal çözüme göreli yakınlığın hesaplanmasıdır. Şimdi sırası ile bu aşamaları teorik olarak açıklayalım.

Aşama 1: Karar matrisinin (A) oluşturulması

Satırlarında alternatifler sütunlarında ise değerlendirme kriterleri yer alan karar matrisleri oluşturulur. A karar matrisindeki “ a_{ij} ”, “A” matrisindeki “ i ” alternatifinin “ j ” ölçütüne göre gerçek değerini göstermektedir (Rao, akt. Ustasüleyman, 2009: 37). Karar matrisinde yer alan satırlarda birbirlerine olan üstünlükleri sıralanmak istenen karar alternatifleri bulunurken, karar vermede kullanılacak olan değerlendirme kriterleri ise sütunlarda bulunmaktadır. Buradan da anlaşılmaktadır ki, karar matrisi (A) karar verici tarafından oluşturulan başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir ve şu şekilde gösterilir.

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

Aşama 2: Standart karar matrisinin (R) oluşturulması

Standart Karar Matrisi, Karar matrisi (A) oluşturulduktan sonra bir numaralı formül kullanılarak normalleştirilmiş karar matrisine (R) ulaşılır (Mahmoodzadeh vd., akt. Orçanlı ve Özen, 2013: 293). Kısaca belirtmek gerekirse sütunlardaki her değer ilgili sütundaki değerlerin kareleri toplamının kareköküne bölünmesiyle karar matrisi normalleştirilmiş olmaktadır.

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}} \quad (1)$$

$$R_{ij} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{bmatrix}$$

Aşama 3: Ağırlıklı standart karar matrisinin (V) oluşturulması

Öncelikle değerlendirme faktörlerine ilişkin ağırlık değerleri (w_i) belirlenir ($\sum_{i=1}^n w_i = 1$). Daha sonra “R” matrisinin her bir sütunundaki elemanlar ilgili “ w_i ” değeri ile çarpılarak “V” matrisine ulaşılır. “V” matrisi aşağıda iki numaralı formülde gösterilmiştir.

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 r_{11} & w_2 r_{12} & \dots & w_n r_{1n} \\ w_1 r_{21} & w_2 r_{22} & \dots & w_n r_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ w_1 r_{m1} & w_2 r_{m2} & \dots & w_n r_{mn} \end{bmatrix} \quad (2)$$

Değerlendirme kriterlerine ilişkin ağırlıklar “ w_1, w_2, \dots, w_n ,” şeklinde belirlenir. Oluşturulacak ağırlıklı normalize edilmiş karar matrisi için, “R” matrisinin sütunlarındaki değerler ilgili değerlendirme kriteri ağırlık değerleri ile çarpılarak “V” matrisinin sütunları hesaplanmaktadır (Dumanoğlu ve Ergül, 2010:106). Sağlıklı bir analiz için kriterlerin ağırlık değerleri toplamı 1’e eşit olmak zorundadır.

Aşama 4: İdeal (A^*) ve negatif ideal (A^-) çözümlerinin oluşturulması

TOPSIS yöntemi, her bir değerlendirme faktörünün artan ya da azalan bir eğilime sahip olduğunu varsaymaktadır. İdeal çözümün setinin (A^*)

oluşturulabilmesi için “V” matrisindeki ağırlıklandırılmış olan değerlendirme faktörlerinin en büyükleri seçilmelidir.

$$A^* = \left\{ \left(\max_i v_{ij} \mid j \in J \right), \left(\min_i v_{ij} \mid j \in J' \right) \right\} \quad (3)$$

Formül üç kullanılarak hesaplanacak olan ideal çözüm seti $A^* = \{v_1^*, v_2^*, \dots, v_n^*\}$ şeklinde gösterilir. Benzer şekilde, negatif çözüm setinin (A-) oluşturulabilmesi için “V” matrisindeki ağırlıklandırılmış değerlendirme faktörlerinin en küçükleri seçilmelidir.

$$A^- = \left\{ \left(\min_i v_{ij} \mid j \in J \right), \left(\max_i v_{ij} \mid j \in J' \right) \right\} \quad (4)$$

Formül dört kullanılarak hesaplanacak olan ideal çözüm seti $A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$ şeklinde gösterilir (Jadidi vd., Abbasi vd., akt. Alp ve Engin, 2011:70).

Her iki formülde de “J” maksimizasyon, “J’” ise minimizasyon değerini göstermektedir. 4. adımda ideal “A*” ve negatif ideal “A-” çözüm setleri oluşturulmuştur. “A*” seti için “V” matrisinin her bir sütunundaki en büyük değeri, “A-” seti için “V” matrisinin her bir sütunundaki en küçük değeri seçilmiş ve setler kriterlerin amaca hizmet edişine göre düzenlenmiştir (Dumanoğlu ve Ergül, 2010:106).

Aşama 5: Ayrım ölçülerinin hesaplanması

TOPSIS yönteminde her bir karar noktasına ilişkin değerlendirme faktör değerinin İdeal ve negatif ideal çözüm setinde sapmalarının bulunabilmesi için Euclidian Uzaklık Yaklaşımından yararlanılmaktadır. Buradan elde edilen karar noktalarına ilişkin sapma değerleri ise İdeal Ayrım (S_i^*) ve Negatif İdeal Ayrım (S_i^-) Ölçüsü olarak adlandırılmaktadır. Pozitif ideal ayırım (S_i^*) ve negatif ideal ayırım (S_i^-) ölçütleri aşağıdaki beş ve altı numaralı formüllere göre hesaplanmıştır.

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2} \quad (5)$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad (6)$$

Burada hesaplanacak olan (S_i^*) ve (S_i^-) sayısı karar noktası miktarı kadar olacaktır (Dumanoglu ve Ergul, 2010:106-107).

Aşama 6: İdeal çözüme görelî yakınlığın hesaplanması

Her bir karar noktasının ideal çözüme görelî yakınlığının hesaplanmasında pozitif ideal ve negatif ideal ayırım ölçülerinden yararlanır. Burada kullanılan ölçüt, negatif ideal ayırım ölçüsünün toplam ayırım ölçüsü içindeki payı olmuştur. İdeal çözüme görelî yakınlık değerinin hesaplanması yedi numaralı formülde gösterilmiştir.

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*} \quad 0 \leq C_i^* \leq 1 \quad (7)$$

Burada " C_i^* " değeri " $0 \leq C_i^* \leq 1$ " aralığında değer alır ve " $C_i^* = 1$ " ilgili karar noktasının ideal çözüme, " $C_i^* = 0$ " ilgili karar noktasının negatif ideal çözüme mutlak yakınlığını gösterir (Orçanlı ve Özen, 2013: 295).

Altı aşamadan oluşan TOPSIS yönteminde, son aşama olan ideal çözüme görelî yakınlığına ulaşılması ile birlikte analiz sona ermektedir. Ulaşılan yakınlık değerleri araştırma evrenini oluşturan karar matrislerinin büyükten küçüğe doğru sıralanması ile performans değerlendirme ölçütü kriteri olan rakamsal değerlerin görelî yakınlığa yani en iyi performansı gösteren sonuca ulaşılmaktadır.

2. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER

Afyonkarahisar ve ilçelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamalarını gerçekleştireceğimiz bu çalışmada demografik yapı, sağlık, eğitim, ekonomik ve mali yapı ile diğer refah gösterge başlıkları altında, toplam 44 adet değişkenin yer aldığı veri seti kullanılacaktır. Demografik yapı başlığı altında on adet, sağlık göstergeleri olarak on adet, eğitim göstergeleri olarak sekiz adet, ekonomik ve mali yapı göstergeleri olarak dokuz adet ve diğer refah göstergeleri başlığı altında ise yedi adet değişken kullanılmıştır. Değişkenler ağırlıklı olarak 2014 ve 2013 yıllarına ait olup, bazı değişkenlerde belirli bir zaman kesitindeki durumu ortaya koyabilmek adına kısmen 2012 yılı verilerinden de faydalanılmıştır.

Verilere ulaşılırken başta Türkiye İstatistik Kurumu tarafından düzenli olarak yayınlanan, 2013 ve 2012 yıllarına ait demografik ve diğer refah göstergelerinin yer aldığı ilçe temelli verilerden yararlanılmıştır. Çalışmamızın yerel birimler odaklı olması verilerin kolayca temin edilebilme konusunda zorluklar yaşanmasına neden olmuştur. Araştırmada elde edilen ilçelere ait işlenmemiş veya bir kısmı analize hazır hale getirilmiş verilere, İl Defterdarlığı, İl Sağlık Müdürlüğü, Zafer Kalkınma Ajansı gibi kurumlara birebir ulaşarak temin edilmiş, bazı kurumlara ve onlara ait verilere ise internet üzerinden ilgili kurumlarla irtibata geçilerek ulaşılmaya çalışılmıştır.

Beş farklı gösterge başlığı altında yer alan verilerin büyük bir çoğunluğu ham olarak elde edilmiştir. Ham veriler bazen nüfusla bazen de il içerisindeki durumu yüzde olarak hesaplanması ile araştırmada kullanıma hazır hale getirilmiştir. Nüfusunun rakamsal değeri bazı ilçelerde aşırı derecede yüksek olan bulgular, bağımsız hale dönüştürülüp tek bir düzeye indirilerek analize uygun hale getirilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler aşağıdaki tabloya dökülmüş olup ardından ise ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulacaktır.

Tablo 3. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

GÖSTERGELER		KAYNAK	BİRİM	YIL
DEMOGRAFİK YAPI GÖSTERGELERİ		TÜİK	Yüzde	2013
1	Nüfus Oranı	TÜİK	Yüzde	2013
2	Nüfus Bağımlılık	TÜİK	Yüzde	2013
3	Nüfus Yoğunluğu	TÜİK.	Kişi/km	2013
4	İlçe Merkezi Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	TÜİK	Kişi	2012
5	Belde ve Köyler Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	TÜİK.	Kişi	2012
6	Şehirleşme oranı	TÜİK	Yüzde	2013
7	Yıllık Nüfus Artış Hızı	TÜİK.	Yüzde	2012-2013
8	Kaba Boşanma Hızı	TÜİK	Binde	2013
9	Kaba Evlenme Hızı	TÜİK.	Binde	2013
10	Kaba İntihar Hızı	TÜİK.	Binde	2013
SAĞLIK GÖSTERGELERİ				
1	On Bin Kişiyeye Düşen Uzman Hekim	İl Sağlık Müdürlüğü	On Binde	2014
2	On Bin Kişiyeye Düşen Pratisyen Hekim	İl Sağlık Müdürlüğü	On Binde	2014
3	On Bin Kişiyeye Düşen Aile Hekimi	İl Sağlık Müdürlüğü	On Binde	2014
4	On Bin Kişiyeye Düşen Diş Hekimi	İl Sağlık Müdürlüğü	On Binde	2014
5	On Bin Kişiyeye Düşen Hemşire	İl Sağlık Müdürlüğü	On Binde	2014
6	On Bin Kişiyeye Düşen Ebe	İl Sağlık Müdürlüğü	On Binde	2014
7	On Bin Kişiyeye Düşen Hastane Yatak	İl Sağlık Müdürlüğü	On Binde	2014
8	Üç Bin Beş Yüz Kişiyeye Düşen Eczane	www.eczane.uzman.org.tr	On Binde	2014
9	Ölüm Hızı	TÜİK	Binde	2013
10	Doğum Hızı	TÜİK.	Binde	2013
EĞİTİM GÖSTERGELERİ				
1	Okur Yazar Nüfus	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Yüzde	2013
2	Okur Yazar Kadın Nüfus	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Yüzde	2013
3	Yüksek Öğrenim Mezunu Oranı	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Yüzde	2013
4	Yüksek Öğrenim Endeksi	Zafer Kalkınma Ajansı	Değer	2013
5	Derslik Başına Öğretmen	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Kişi	2014
6	Öğretmen Başına Öğrenci	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Kişi	2014
7	İlköğretim Derslik Başına Öğrenci	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Kişi	2014
8	Ortaöğretim Derslik Başına Öğrenci	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Kişi	2014
EKONOMİK ve MALİ YAPI GÖSTERGELERİ				
1	Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	Afyonkarahisar Defterdarlığı	TL/Kişi	2013
2	Fert Başına Genel Bütçe Giderleri	Afyonkarahisar Defterdarlığı	TL/Kişi	2013
3	Vergi Gelirleri Oranı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	Yüzde	2013
4	Vergi Mükellefi Oranı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	Yüzde	2013
5	Fert Başına Gelir Vergisi Tahsilatı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	TL/Kişi	2013
6	Fert Başına Genel Vergi Tahsilatı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	TL/Kişi	2013
7	On Bin Kişiyeye Düşen Banka Şube Sayısı	www.tbb.org.tr ¹	On Binde	2013
8	Şirket Faaliyet Oranı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	Yüzde	2013
9	Esnaf Faaliyet Oranı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	Yüzde	2013
DİĞER REFAH GÖSTERGELERİ				
1	Bıçerdöver Oranı	TÜİK.	Yüzde	2013
2	Traktör Oranı	TÜİK.	Yüzde	2013
3	On Bin Kişiyeye Düşen K.S.S. Firma Sayısı	Sanayi ve Ticaret Odası	On Binde	2013
4	Sanayi Sicil Belgeli İşletmelerde Çalışan Kişi Oranı	Zafer Kalkınma Ajansı	Yüzde	2013
5	Sanayi Sicil Belgeli İşletme Sayısı Oranı	Sanayi ve Ticaret Odası	Yüzde	2013
6	Otel Yatak Oranı	Zafer Kalkınma Ajansı	Yüzde	2013
7	Spor Merkezleri	İl Gençlik ve Spor Müdürlüğü	Rakam	2013

¹ Türkiye Bankalar Birliği.

2.1. DEMOGRAFİK YAPI DEĞİŞKENLERİ

Çalışmada kullanılan demografik göstergeler, üzerinde inceleme gerçekleştirmiş olduğumuz kitlenin sayısal yönünü, büyümedeki hızı ve mekânsal dağılımları gibi unsurları hakkında bilgi sahibi olmamıza yol gösterici niteliktedir. Gelişen bir ekonomi de nüfusun özellikleri, kaynakların sosyal ve ekonomik sektörler arasındaki dağılımını büyük ölçüde etkilemektedir; dolayısıyla ekonominin büyüme hızı, istihdam düzeyi, sektörel üretim artış oranları, sermaye birikimi, ihracat ve ithalat oranları, doğal kaynakların kullanılması da nüfus değişkenine bağlı olarak değişmektedir (Dinçer ve Özaslan, 2004:28). Araştırmada kullanılan nüfus değişkenleri çalışmamızda araştırma sahası hakkında çok yönlü sayısal bilgiler elde edilmesinin yol göstericisi niteliğinde olacaktır.

Ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan il veya ilçeler, ekonomik ve sosyal hayatta sağladıkları imkan ve kolaylıklar bakımından göç çekim merkezi olma özelliği taşımaktadırlar. Bu özelliğe sahip il ve ilçelerdeki görülen hızlı nüfus artışı, ilin merkez nüfusunda ve ilçe merkez nüfusunda artış meydana getirerek nüfus yoğunluğunu söz konusu yöre itibariyle yükseltmektedir.

Afyonkarahisar odaklı elde edilmiş olan demografik değişkenler, Türkiye İstatistik Kurumunca Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi tarafından kayıt altına alınmış ve yayınlanmış olan veriler ışığında Afyonkarahisar ve ilçelerine ait objektifliği konusunda güvenilir olan rakamlar üzerine inşa edilmiştir. Özellikle oransal verilerimizin kaynağın da nüfus miktarlarının, kümülatif veya yaş grubu şeklinde kullanılmış olması verilerin analize daha gerçekçi girebilmesine katkı sağlamıştır.

Demografik göstergelere giriş öncesi, tüm Türkiye nüfusunu ve araştırma sahamız olan Afyonkarahisar'ın Türkiye nüfusunun yüzde kaçını kapsadığının demografik gelişiminin ülke boyutlarında ortaya konulmasında önem arz etmektedir. Tablo 2'de Afyonkarahisar'a ait 2013 yılı nüfus verileri bulunmaktadır. Bu verilerin oransal değerlere indirgenmesi sonucu ise Afyonkarahisar ülke nüfusunun %1,33'ünü oluşturmaktadır. Bu oranla da ülkemiz 81 ili arasında 31. sırada yer almıştır.

Tablo 4. Toplam Nüfus Miktarları

	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye Nüfusu	76.667.864	38.473.360	38.194.504
Afyonkarahisar İl Nüfusu	707.123	351.007	356.116
Afyonkarahisar İlçe Merkezleri Nüfusu	396.621	196.982	199.639
Afyonkarahisar Belde ve Köyler Nüfusu	310.502	154.025	156.477

Kaynak: 2013 Yılı ADNKS.

Nüfusun erkek kadın olarak ayrıma tabi tutulduğu tabloda önemli bir nokta dikkati çekmektedir. Gerek tüm ülkede gerekse Afyonkarahisar ilçeleri, belde ve köylerinde erkek ve kadın nüfus miktarları göz önünde alındığında nerdeyse bir birlerine eşit miktarlarda olduğu görülmektedir. Böylesine bir durum sosyal açıdan ülke genelinde cinsiyete bağlı nüfus yapısında bir dengesizliğin söz konusu olamayacağını göstergesi niteliğindedir.

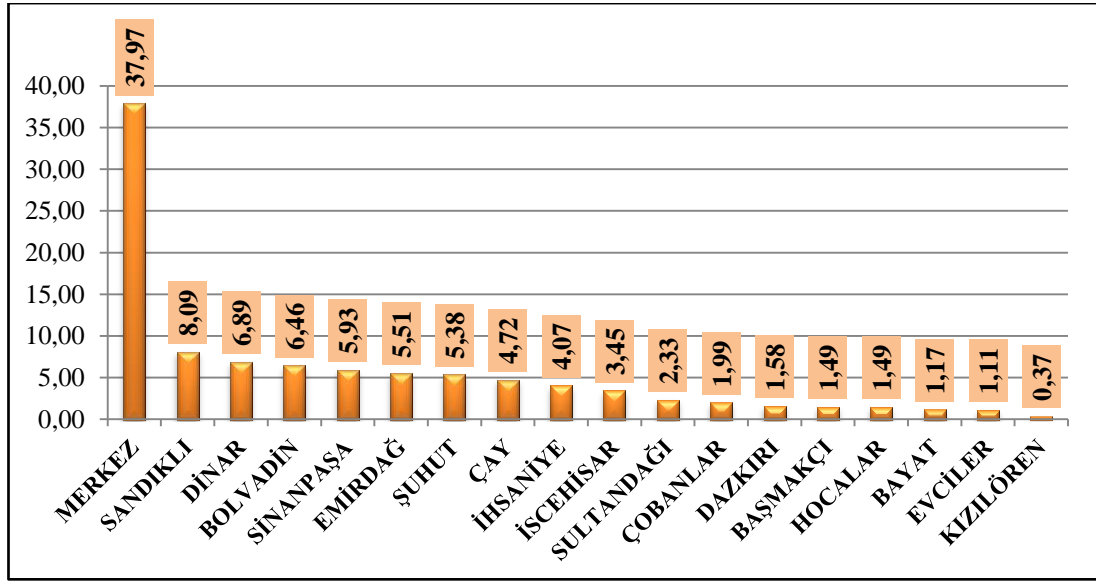
Araştırmada demografik yapı değişkenleri olarak, Toplam Nüfusun Yüzdesele Dağılımı, Nüfus Bağımlılık Oranı, Nüfus Yoğunluğu, İlçe Merkezi Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü, Belde ve Köyler Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü, Yıllık Nüfus Artış Hızı, Kaba Boşanma Hızı, Kaba Evlenme Hızı ve Kaba İntihar Hızı olmak üzere on farklı değişken kullanılmıştır.

2.1.1. Nüfusun Yüzdesele Dağılımı

Afyonkarahisar'a ait TÜİK'den elde edilen 2013 yılı nüfus miktarlarının Merkez İlçe dahil olmak üzere 18 ilçe nüfusunun birbirleri ile oranlanması sonucu yüzdesele olarak ifade edilmiş şeklidir.

2013 Yılı Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Afyonkarahisar ilinin toplam nüfusu 707.123'dür. Bilindiği üzere, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2008 yılında ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulamanın sürekliliği ise MERNİS (Merkezi Nüfus İzleme Sistemi) ile sağlanmaktadır. Böylece her bir vatandaş her an daha kolay takip edilebilmekte ve eskiye göre nüfus sayımında daha gerçekçi sonuçlar elde edilebilmektedir. Buna bağlı olarak ADNKS il ve ilçeler genelinde yapılacak olan çalışmalarda eskiye göre daha da gerçekçi sonuçların ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır.

Grafik 1. Nüfusun Yüzdesel Dağılımı (%)

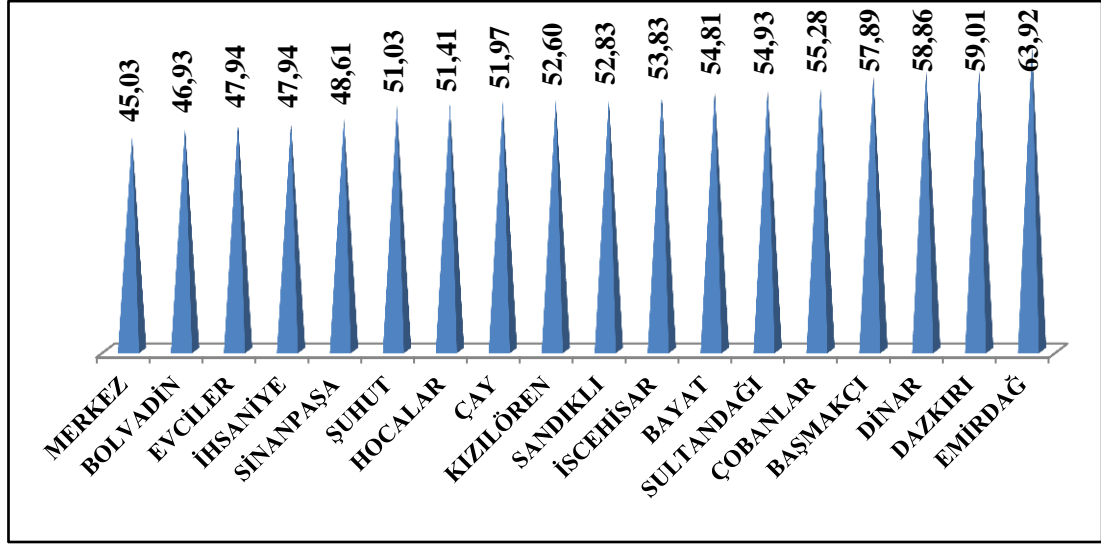
Kaynak: TÜİK’den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar da nüfusun %37,97’si Merkez ilçede yaşarken kalan % 62,03’lük kesimi kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu durum Afyonkarahisar da gelişmişlik açısından yerel birimlerde yaşayan toplumun yaşam alanının genişliğinin göstergesi niteliğindedir. Gelişmişlik odaklı gerçekleştirilen araştırmalarda ilçelerin nüfus yüzdelerindeki dağınıklık ilçe odaklı yaşam kalitesinin ortaya konulmasında da belirleyici niteliğe sahip olmuştur. Diğer taraftan Merkez ilçe hariç en düşük nüfuslu ilçenin %0,37 ile Kızılören ve en yüksek ilçenin %8,09 ile Sandıklı oluşu kırsal kesim nüfus dağılımında 17 ilçe arasında %62,03’lük nüfusun çok küçük parçalara bölüldüğü ve bu durumun nüfus oranlarının dağılımı ile ilgili görüşümüzü destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

2.1.2. Nüfus Bağımlılık Oranı

Nüfus Bağımlılık Oranına, 15–64 yaş grubunun, 0–14 ve 65+ yaş grubundaki kişi sayısına oranlanması sonucu ulaşılmaktadır. Bu oran ise, 15–64 yaş arasındaki her yüz kişiye düşen 0–14 ve 65 üstü yaştaki nüfus miktarını göstermektedir. Araştırmada 0-14 yaş çocuk ve 65 üstü yaş ise yaşlı nüfus olarak düşünülmüştür. Aslında bu durum yalnız yaşayamayan veya bakılmaya muhtaç kişileri yani başka insanlara özellikle maddi ve manevi açıdan bağımlı olarak yaşamını sürdüren birey sayısının tespit edilmesine yardımcı olmaktadır.

Grafik 2. Nüfus Bağımlılık Oranı

Kaynak: TÜİK’den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu oran 2013 yılı nüfusu verileri kullanılarak her bir ilçe için ayrı ayrı tespit edilmiştir. Sonuçta bağımlılığın en az olduğu ilçe %45,03 ile Merkez ilçe olmuştur. İkinci sırada ise %46,93 ile Bolvadin bulunmaktadır. Yine bu oran bakımından en yüksek ilçenin %63,92’lik oranla Emirdağ ilçesi olduğunu görmekteyiz. Emirdağ’ın nüfus bağımlılık olarak ilk sıralarda yer alışı, ilçede çocuk ve yaşlı nüfus yoğunluğunun diğer ilçelere kıyasla daha çok olduğunu tespit etmemize de yardımcı olmaktadır.

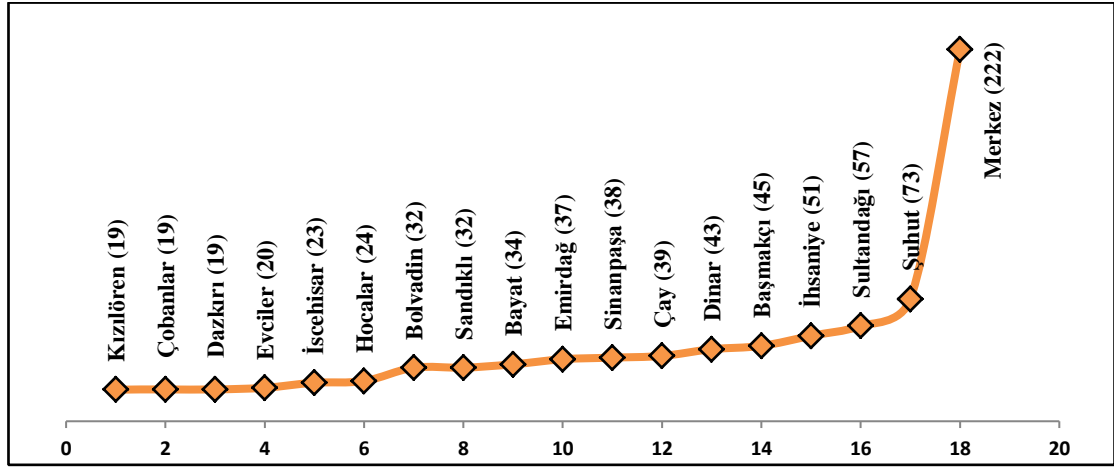
2.1.3. Nüfus Yoğunluğu

Nüfus yoğunluğu yerleşim birimlerinin sahip oldukları yüzölçümlerinin nüfuslarına oranlanması sonucu elde edilmektedir. Elde edilen sonuç o yörede bir kilometre kareye düşen insan sayısını göstermektedir.

Aşağıdaki grafikte Afyonkarahisar ve ilçelerine ait 2014 yılı başlarında ADNKS’ye göre açıklanan 2013 yılı nüfus miktarlarının, ilçe yüzölçümlerine oranlanması sonucu elde ettiğimiz nüfus yoğunlukları yer almaktadır. Nüfus yoğunluğuna ulaşılmasında ki temel amaç, her bir ilçede sadece toplam nüfus miktarlarına bakılarak yaşam alanlarının genişliği hakkında bilgi sahibi olunamamasıdır. Böylece nüfus yoğunluğu toplumun refah düzeyinin dolaylı

göstergesi olan yaşam alanı büyüklükleri hakkında bilgi edinilmesini sağlayan gösterge niteliği taşımaktadır.

Grafik 3. Nüfus Yoğunluğu

Kaynak: TÜİK'den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır. Parantez içi nüfus yoğunluğunu göstermektedir.

Grafik 3'de doğal olarak Afyonkarahisar genelinde nüfusun en yoğun olduğu bölge Afyonkarahisar Merkez'dir. İlçeler arası nüfus yoğunluğunu daha net görebilmek üzere grafiğimize baktığımızda Merkezdten farklı olarak il genelinde nüfusun en yoğun olduğu ilçelerin Şuhut ve Sultandağı, en az yoğunluk olan ilçelerin ise Kızılören olduğunu görmekteyiz.

Diğer taraftan nüfus yoğunluğu herhangi bir yerel birimde, bireyleri o yöreye bağlayan bir etkenin varlığını ortaya çıkartmaktadır. Şuhut gibi bir ilçemizin yoğunluk oranının diğer ilçelerden oldukça yüksek olmasındaki faktörler içerisinde, Afyonkarahisar merkeze yakın oluşu ilk sıralarda yer almaktadır. Böylece aileler gelir yapısı olarak hem çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşabilmekte hem de içlerinden bazı bireyleri merkeze gönderebilme imkanından yararlanmaktadırlar.

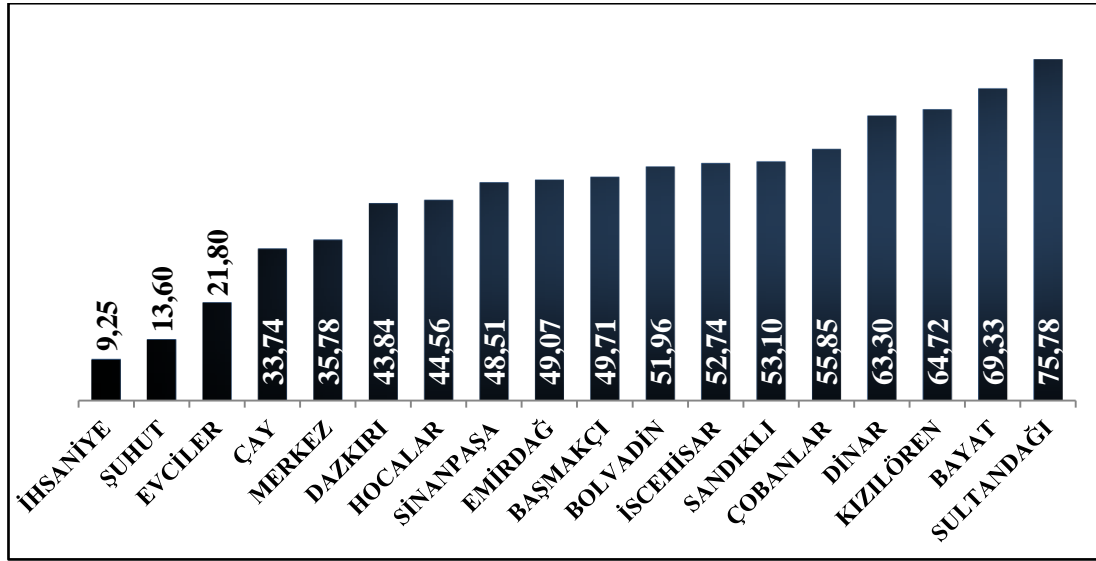
2.1.4. Şehirleşme Oranı

Şehirleşme oranına, ilçe merkez nüfusunun toplam ilçe nüfusuna oranlanması ile ulaşılmaktadır. Şehirleşme oranı ile amaç, ilçe merkezi dışında yaşayan nüfus oranına ulaşmaktır. Bu da bize toplam ilçe nüfusunun içerisinde ilçe merkez

nüfusunun ne kadarını kapladığı ve o ilçede kırsal kesimden kente yani merkeze göç etmiş veya göç edebilecek nüfus yapısının varlığını işaret etmektedir.

Afyonkarahisar merkez şehirleşme oranına göre nüfusun, neredeyse yüzde yetmişinin ilçe merkezlerinde yaşamakta olduğu görülmektedir. Geri kalan yüzde otuzluk nüfusun ise kırsal kesimde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Grafik 4. Şehirleşme Oranı

Kaynak: TÜİK'den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Coğrafi yapısı ve iklim koşulları gereği Afyonkarahisar da kırsal kesim halkı, geçim kaynağı olarak özellikle tarıma ve hayvancılığa önem vermektedirler. Bu yüzden gelecekte ilçe merkezlerine doğru oluşabilecek kırsal kesimden merkeze göçler, ilçe kaynaklarının bölüşümü ve refah seviyesi açısından adaletsizliğe yol açabilecek aşırı bir tehdit oluşturmamaktadır.

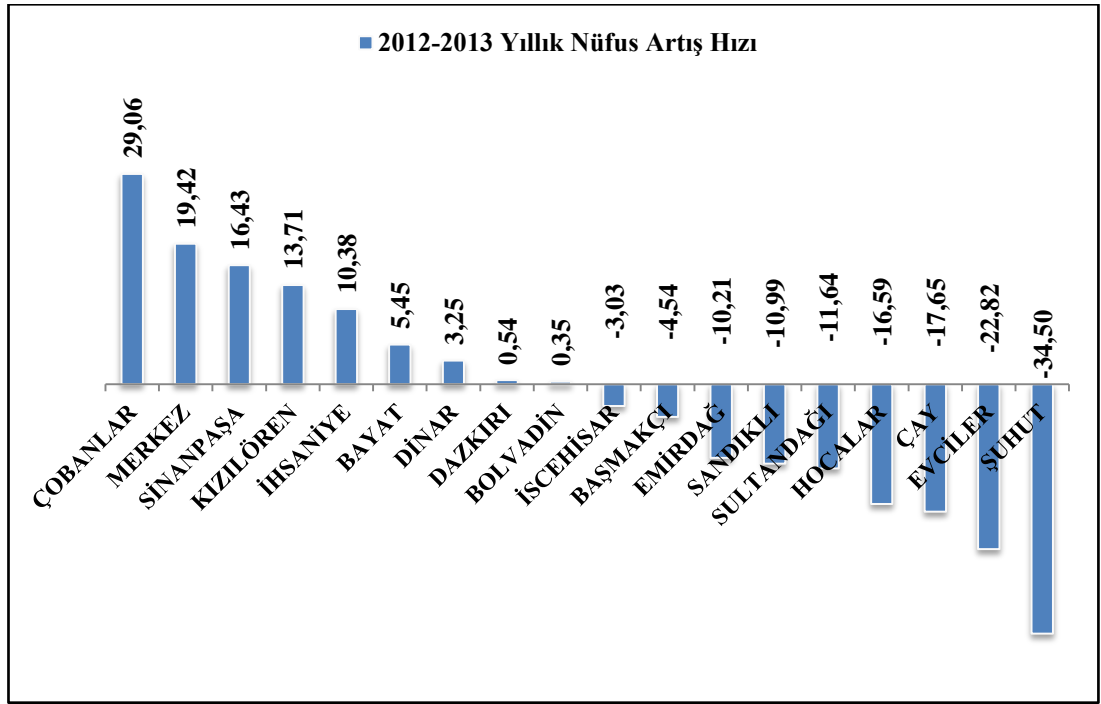
Şehirleşme oranı ilçe merkezleri için birçok yorumu da beraberinde getirmektedir. Mesela bazı ilçelerimizin toprak genişliği oldukça geniş olmasına rağmen, şehirleşme oranının düşük olduğunu görüyoruz. Bunun sebebini ilçelerin sınırlarında belde belediyelerinin yer almasına bağlayabiliriz. Çünkü yerleşik halk beldelerde yaşamakta ilçe merkezini ise sosyal ve resmi işlerini görebilecekleri birer nokta olarak görmektedirler. Böyle ilçelerimize en güzel örneği %9,25 şehirleşme oranı ile İhsaniye'yi ve %9,38 ile de Sinanpaşa ilçelerimizi gösterebiliriz. Şehirleşme oranının en yüksek olduğu ilçemiz ise %68,06 ile Bolvadin'dir.

2.1.5. Yıllık Nüfus Artış Hızı

Belirli bir bölgenin toplam nüfusunun iki sayım tarihi arasındaki dönemde her bin nüfus için yıllık artan veya azalan miktarıdır. İşlemsel olarak ifade etmek gerekirse, aynı yerleşim birimine ait iki farklı yıl nüfus verilerinin birbirlerine bölünmesi ile elde edilen rakamların logaritmik değeri hesaplanarak ortaya çıkan son değer bin ile çarpılması sonucu elde edilmektedir.

Toplam nüfus miktarları bölge içerisinde yaşayan nüfusu yani fiili nüfusu göstermektedir. Buna karşın yıllık nüfus artış hızı bir bölgenin belirli dönemdeki nüfusunun göçler, ölümler ve doğumlar neticesinde nüfusta meydana gelen artış veya azalışındaki hızını göstermektedir.

Grafik 5. Yıllık Nüfus Artış Hızı

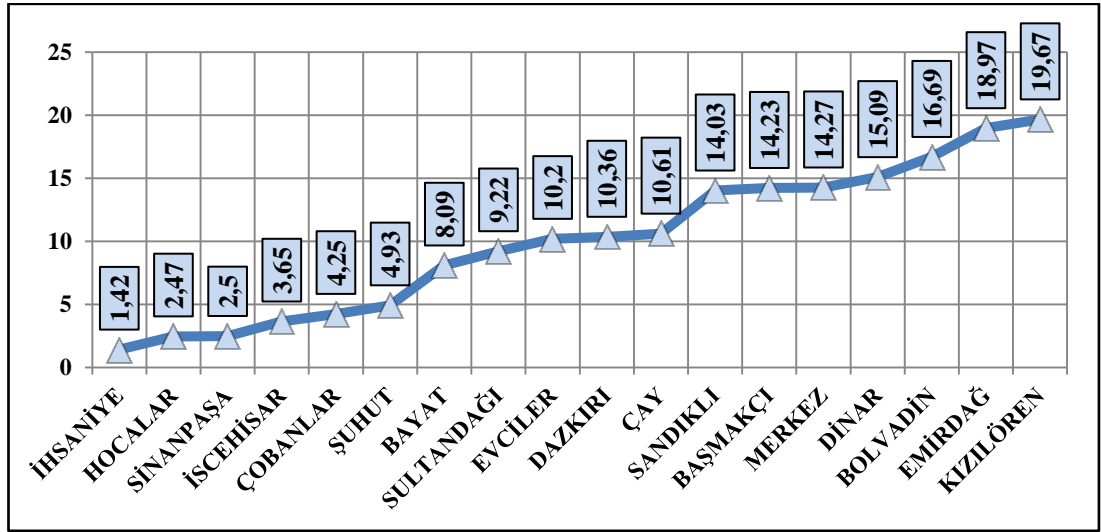
Kaynak: 2012 ve 2013 Yıllarına ait, TÜİK'den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar ve ilçelerine ait nüfus artış hızlarının yer aldığı grafik-5'te nüfus artış hızının binde 29,06 değerle en yüksek olduğu ilçe çobanlardır. Merkez İlçemiz ise binde 19,42 ile ikinci sırada yer almaktadır. Dazkırı ve Bolvadin İlçelerinin hızlarındaki hareketin yok denecek kadar az olduğu görülürken, başta Şuhut olmak üzere evciler, Çay, Hocalar, Sultandağı, Sandıklı, Emirdağ, Başmakçı ve İscehisar ilçelerimizde hızın eksi değerlerde olduğunu görmekteyiz.

2.1.6. Kaba Boşanma Hızı

Belirli bir yıl içerisinde gerçekleşen her bin nüfus başına düşen boşanma sayısıdır. Bir yıl içerisinde vuku bulan boşanma sayısının ilçenin o yıl nüfusuna oranlanması ve bin ile çarpılması sonucu bulunmaktadır. Bir yörede boşanma sayıları nüfusa oranla yüksek ise o yörede çiftlerin boşanma nedenlerinin sosyal veya ekonomik sebeplerle olabileceği düşüncesini araştırmak ve özünde yatan nedenleri belirlemek gerekmektedir. Bu düşünceyle, boşanma sayılarının gelişmişlik ile ters orantılı bir ilişki içerisinde olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Grafik 6. Kaba Boşanma Hızı

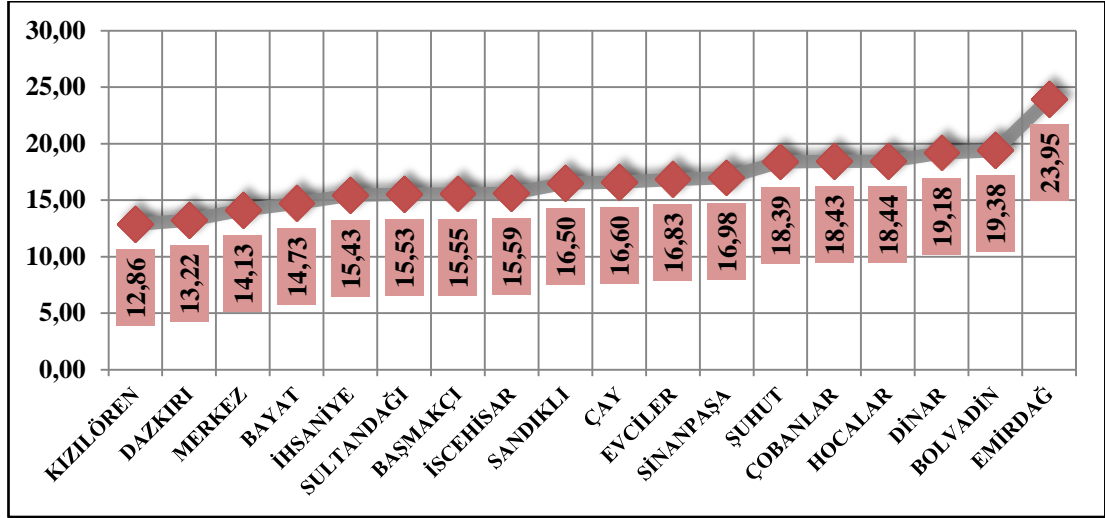
Kaynak: TÜİK'den elde edilen veriler ışığında tarafımızca hazırlanmıştır.

Kaba boşanma hızının binde 1,42 ile en düşük olduğu ilçemiz İhsaniye'dir. Bu durum gelişmişlik yolunda hızla ilerleyen İhsaniye açısından sevindirici bir durumdur. Hızın en yüksek olduğu ilçemiz binde 19,67 ile Kızılören'dir. Ancak burada dikkati çeken binde 14,27 ile merkez ilçenin durumu olmuştur. Genelde verilerin sıralanışında ki konumu yükseklerde olan ilçe burada tam tersi durumda yer almıştır. Bu olumsuz durum genel sıralamalarda İl merkezinin diğer verilerde yüksek değerlere sahip olması nedeniyle arada kaybolacaktır. Ancak bu husus sebeplerinin araştırılması ve üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir konudur.

2.1.7. Kaba Evlenme Hızı

Kaba evlenme hızı, kısaca belirli bir yıl içerisinde her bin nüfus başına düşen evlenme sayısıdır. Anlatılanı sözel olarak formüle dönecek olursak, belirli bir dönemdeki evlenme sayılarının o yıl nüfusuna bölünmesi ve bin ile çarpılması sonucu elde edilmektedir.

Grafik 7. Kaba Evlenme Hızı

Kaynak: TÜİK'den elde edilen veriler ışığında tarafımızca hazırlanmıştır.

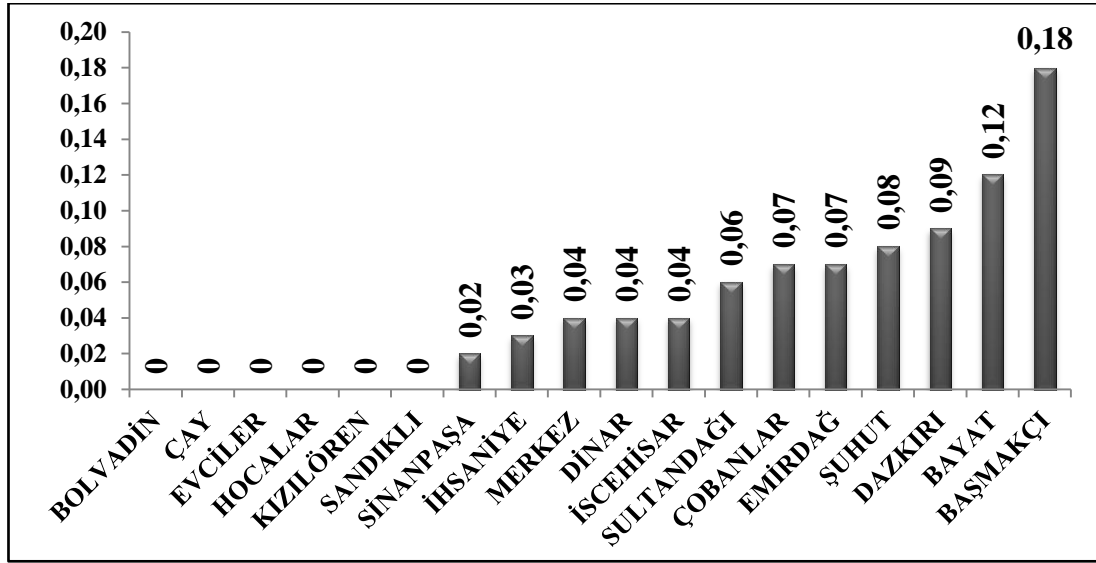
Teorik olarak düşünüldüğünde evlilik müessesesi insanların kendilerini evliliğe hem maddi hem de manevi olarak hazır hissettikleri anda gerçekleşmektedir. Maddi bağımsızlık bireylerin ekonomik alanda bağımsızlıklarını ilan edip işgücüne katılmaları, manevi bağımsızlık ise sosyal açıdan bireysel refahın tavan yapması sonrası elde edilmektedir. Toplumdaki bireylerin hem manevi hem de maddi açıdan kendilerini yeterli görmeleri, evliliğe hazır oldukları düşüncesini de beraberinde getirmektedir. Bu hazır hissetme duygusunun ise sosyo-ekonomik gelişmişliği yüksek olan toplumlarda daha çok olduğu görülmektedir.

Afyonkarahisar evlenme hızının en yüksek olduğu ilçenin Emirdağ olması, bu ilçede yaşayan bireylerin sosyal ve ekonomik gelişmişliğinin diğer ilçelere kıyasla yüksek olduğu ve evliliğe müsait bireylerin yer aldığı veya evlenme sayılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

2.1.8. Kaba İntihar Hızı

Kaba intihar hızı, belirli bir yıl içerisinde her bin nüfus başına düşen intihar sayısıdır. Tanımı sözel anlamda formüle dökülecek olursak, belirli bir dönemdeki intihar sayılarının o yıl nüfusuna bölünmesi ve bin ile çarpılması sonucu elde edilmektedir.

Grafik 8. Kaba İntihar Hızı.

Kaynak: TÜİK'den elde edilen veriler ışığında tarafımızca hesaplanmıştır.

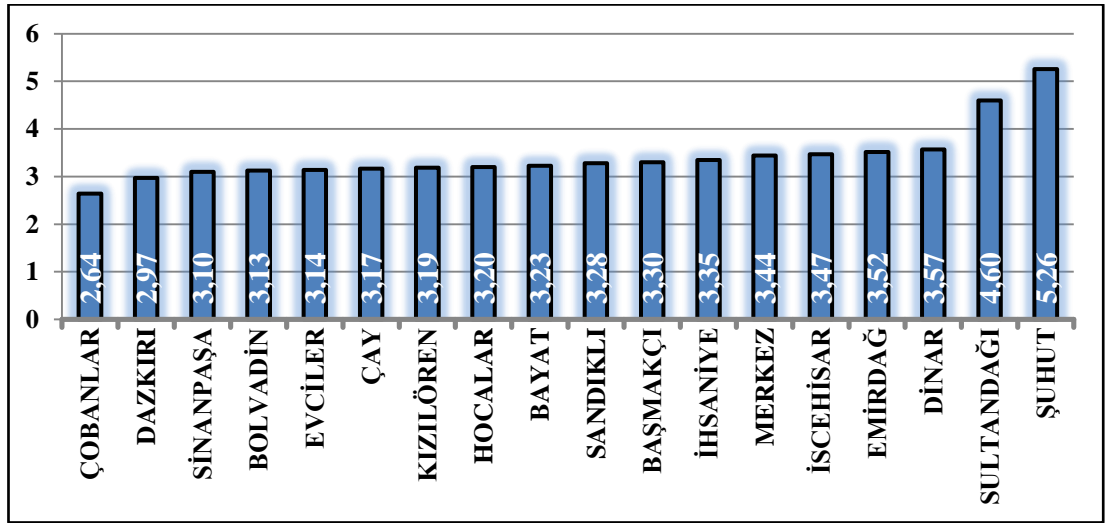
İntiharı, bireylerin psikolojik nedenlerden dolayı aklını yitirerek kendi canına kıyması olarak tanımlayabiliriz. İnsanları intihara sürükleyen pek çok neden vardır. Ancak bu nedenlerin en başında, paranın ve huzurun olmadığı ortamlarda bireylerin problemlerle başa çıkma yeteneklerinin düşük olması gelmektedir. Bu açıklamalar ışığında sosyo-ekonomik analizler de intihar oranlarının düşük olduğu bölgeleri gelişmişlik statüsü daha yüksek bölgeler olarak değerlendirmeliyiz. Refah seviyesinin yüksek olduğu mekanlarda, sosyal çevrenin etkisi dikkate alınmamak kaydıyla, intihar oranlarının düşük olması beklenir.

Afyonkarahisar ilçelerinin altısında intihar vakasının hiç görülmemesi, bu altı ilçe insanların refah seviyelerinde intihara meyil ettirecek kadar düşüklük olan ilçeler olmadığı, buraları insanların yaşama tüm güçleri ile sarıldığı yöreler olarak değerlendirebiliriz.

2.1.9. İlçe Merkezi Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü

Hane halkı büyüklüğü, aralarında akrabalık bağı bulunsun veya bulunmasın aynı konutta yaşayan toplam birey sayısının o yörede veya ilçede bulunan hane sayısına oranlanması ile elde edilen ve konut başına düşen kişi sayısıdır. Grafik 9'da TÜİK'in ADNKS verilerinden 2012 yılına ait ulaşılabilen, Afyonkarahisar da 18 ilçeye ait ilçe merkezleri ortalama hane halkı sayıları yer almaktadır.

Grafik 9. İlçe Merkezi Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü

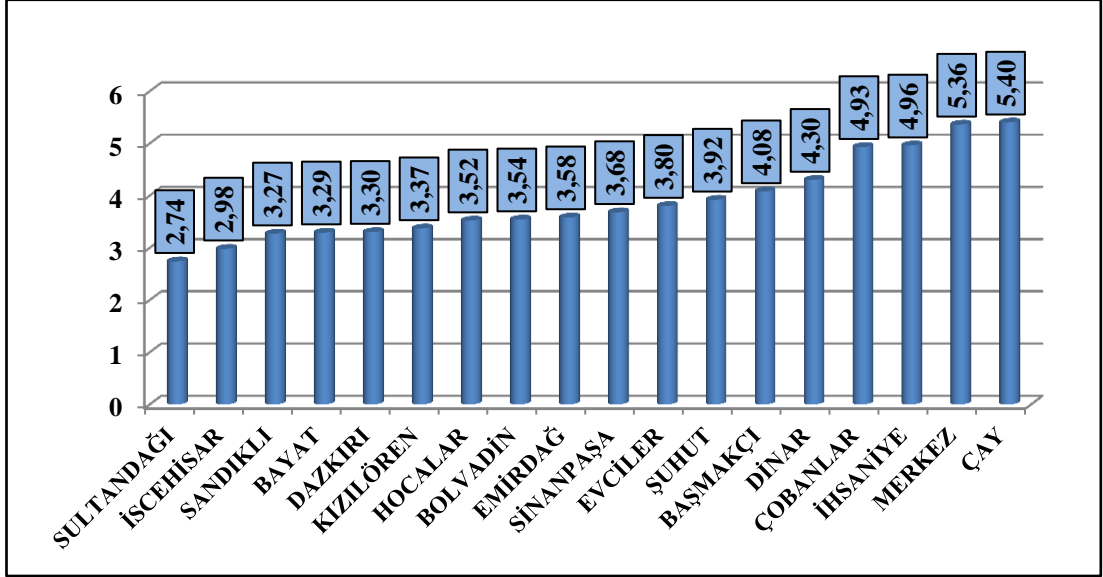
Kaynak: T.Ü.İ.K. Seçilmiş göstergelerle Afyonkarahisar (2012).

Hane halkı büyüklüğü, bir haneye belirli bir dönemde giren, belirli miktardaki maddi kaynak miktarının hane halkı bireyleri arasında paylaşımı, söz konusu hanede yaşamını sürdüren kişi sayısına göre ters orantılı olacaktır. Bir hanede kişi sayısı ne kadar fazla olursa gelir o kadar çok fazla paylara bölünecek bu durumdan insanların refah düzeylerini olumsuz etkilenecektir. Hane halkı büyüklüğü ne kadar az olursa o ilçenin refah seviyesi daha üst sıralarda yer alacaktır. Ancak ülkemizde aile yapıları göz önünde bulundurulursa, bu rakamın üç veya dört kişiyi gösteriyor olması aşırı derecede yadırganacak bir hane halkı büyüklüğü değildir. Bu nedendir ki Afyonkarahisar ilçe merkezli ortalama hane halkı büyüklüğü değerlerinin en yüksekini bile 5,26 oluşu, ilçe merkezinde yer alan ailelerin büyüklüklerinin normal boyutlarda olduğunu göstermektedir.

2.1.10. Belde ve Köyler Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü

TÜİK'in ADNKS verilerinden 2012 yılına ait ulaşılabilen, Afyonkarahisar'ın 18 ilçesine ait belde ve köyleri ortalama hane halkı sayısıdır.

Grafik 10. Belde ve Köyler Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü

Kaynak: TÜİK Seçilmiş göstergelerle Afyonkarahisar (2012).

İlçe merkezleri ortalama hane halkın büyüklüklerinde olduğu gibi, ilçe belde ve köylerine ait hane halkı büyüklüklerinin de aşırı derecede yüksek olmayıp hane başı 2,74 ile 5,40 arası değerler aldığı görüyoruz. İlçe merkezi değerleri ile kıyaslandığı zaman her ilçenin kendi içerisinde farklılık gösterdiği görülmektedir. Çay ilçe merkezinde 3,2 iken belde ve köylerde bu rakam 5,4 e çıkmıştır.

2.2. EĞİTİM DEĞİŞKENLERİ

Bölgelerin gelişmişlik düzeyleri ile o bölgede yaşayan toplumun eğitim seviyesi arasında güçlü bir ilişki bağı vardır. Eğitim toplumlarda nitelikli işgücünün oluşmasını ve sosyal kalkınmayı sağlayan temel dinamiktir (Dinçer ve Özaslan, 2004:24). Bu durum İller ve İlçeler için düşünüldüğünde halkın eğitim seviyesi gelişmişlik kriterleri açısından önemli bir yere sahiptir.

Neden ve sonuç ilişkisi açısından, ekonomik ve sosyal gelişmişlik ile fertlerin genel eğitim seviyesi arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişmenin etkin sağlanabilmesi için en önemli araçlardan biri, gerekli sayıda ve

nitelikte insan gücü yetiştirilmesidir (Dinçer ve Özaslan, 2004:23). İnsan gücünün bilgi ve becerilerinin artırılmasına katkı sağlayan bireylerin genel eğitim düzeylerinin göstergeleri gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Eğitim düzeyinin birincil göstergesi olan okuryazar nüfus oranı ile toplumun yetişmiş insan kaynağını ortaya koyan yükseköğrenim oranı çalışmamızda eğitim göstergeleri arasında yer almıştır. Yine, literatürde gelişmişliğin temel bileşenleri arasında kabul edilen okuma yazma bilen kadın nüfus oranına da çalışmamızda yer verilmiştir.

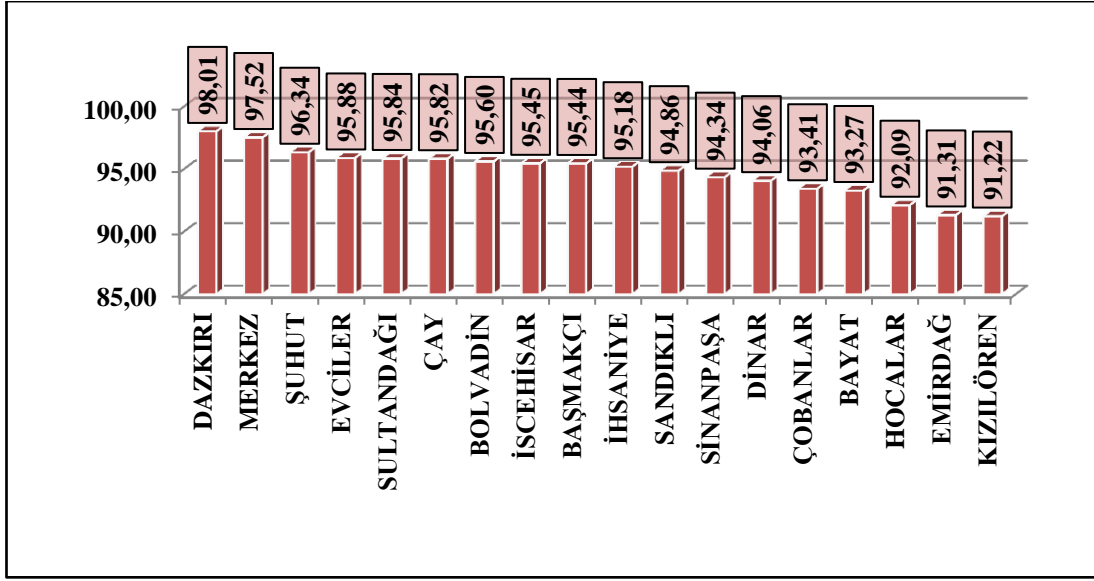
Araştırmada kullanılan değişkenler; eğitim göstergeleri, okur-yazar nüfus oranı, okur-yazar kadın nüfus oranı, yükseköğrenim endeksi, yükseköğretim mezunu oranı, ilköğretim derslik başına öğrenci sayısı, Orta öğretim derslik başına öğrenci sayısı, teknik ve mesleki eğitim derslik başına öğrenci sayısı, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve derslik başına öğretmen sayısı gibi, gelişmişlik düzeyine etkisi olduğu düşünülen nicel değişkenler tarafından oluşturulmuştur. Araştırmalarımız ve bulgularımız neticesinde ilçe odaklı dokuz farklı eğitim verisine, gerek tarafımızca düzenlemeler neticesinde, gerekse analize hazır şekilde ulaşılmıştır.

2.2.1. Okuryazar Nüfus Oranı

Okuryazar nüfus oranı, 2013 ADNKS sayımına göre her bir ilçe için ayrı ayrı okuma yazma bilen nüfusun 6+ yaştaki toplam nüfusa oranlanması sonucu elde edilmiştir. Kentsel yaşamlarda genellikle gelişmişlikle alakalı olarak okuryazar olmayan kişi miktarı aşırı derecede bulunmamaktadır.

Çalışmamızın bu safhasında okuryazar nüfus oranı tespit edilmiş, genellikle merkeze kıyasla kırsal kesim niteliği taşıyan yerleşim yerlerinde okumuşluk oranının daha düşük olduğu görülmüştür. Çalışmada Okuryazar kişi oranı elde edilirken daha gerçekçi rakamlara ulaşabilmek adına, altı yaşın altında bulunan hiç eğitim görmemiş nüfus orana dahil edilmemiştir.

Grafik 11. Okuryazar Nüfus Oranı (%)

Kaynak: TÜİK'den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Okuryazarlığın en yüksek olduğu yer, merkez ilçenin bile üzerinde orana sahip Dazkırı olmuştur. Oranın oldukça düşük olduğu son iki ilçe ise Emirdağ ve Kızılören'dir. Ancak görüldüğü üzere hiçbir ilçemizde okuryazarlık oranı yüzde doksanların altında değildir. Geçmişten bu güne okuryazarlık oranları dikkate alındığında oranın gerçekten çok yüksek olduğu gözler önündedir. Bunun en önemli nedeni ülke genelinde sosyal politika olarak, gerek ailelere verilen destek ve bilinçle eğitime verilen değerın yükseltilmesi gerekse eğitim olanaklarının artırılıp kolaylaştırmış olması büyük önem taşımaktadır.

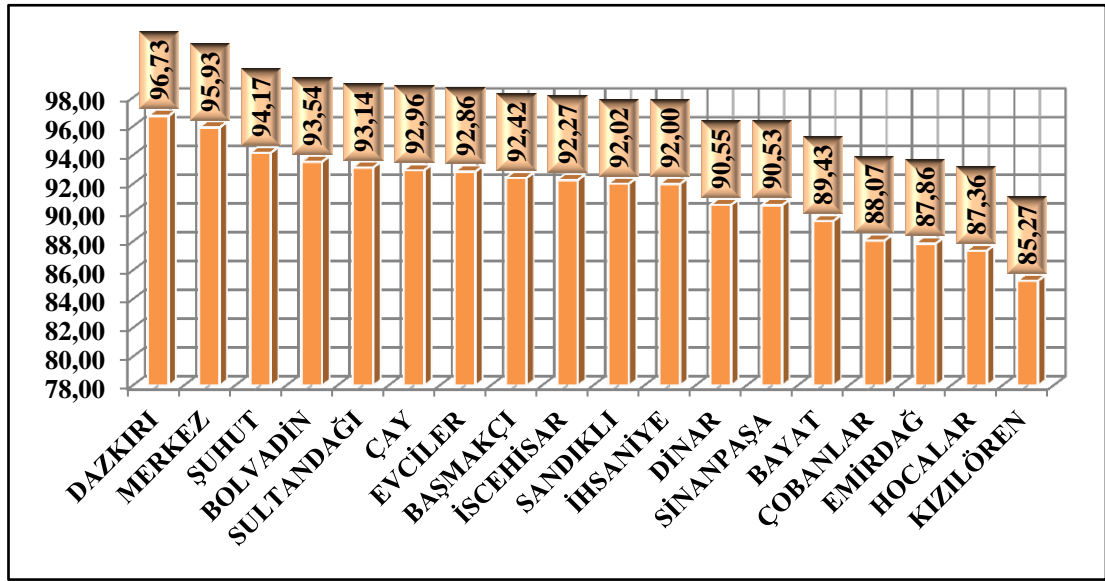
Afyonkarahisar'ın geneline bakıldığında ise bu oran %94,75'e çıkmaktadır. Ülke ortalaması ise %87,30'dur. Ülke ortalaması ile kıyas edilecek olursa Afyonkarahisar geneli okuryazarlık oranı, ülke ortalamasının üzerindedir. Ve bu oran gün geçtikçe daha da artmaktadır. Çünkü okuryazarlık bir ülkenin insanının gelişmişlik seviyesinin en önemli göstergelerinden birisidir. Bu sebeptendir ki hükümetlerin iktidara geldiklerinde eğitime verdikleri önem her zaman ilk sıralarda yer almıştır.

2.2.2. Okuryazar Kadın Nüfus Oranı

Okuma yazma bilen kadın nüfusunun 6 yaş üzeri toplam kadın nüfusuna oranlanması sonucu elde edilmektedir. Ülkemizde okuma yazma bilen kişiler

cinsiyet ayırımına tabi tutulduğunda okuma yazma oranını düşüren cinsiyete bağlı nüfusun maalesef kadın nüfus olduğu ortaya çıkmaktadır. Okuma yazma bilen kadın nüfus oranı, kadınların sosyo-ekonomik statülerini yansıtmaktadır (Dinçer ve Özaslan, 2004:25). Sosyal olarak ve ekonomiye katkısı olabilen kadınlar genellikle eğitilmiş kadınlar arasından çıkmaktadır. Elde ettiğimiz bu oran diğer bir açıdan değerlendirildiğinde erkeklere nazaran kadınların sosyal ve ekonomik hayattaki yerlerini göstermektedir.

Grafik 12. Okuryazar Kadın Nüfus Oranı (%)

Kaynak: TÜİK'den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

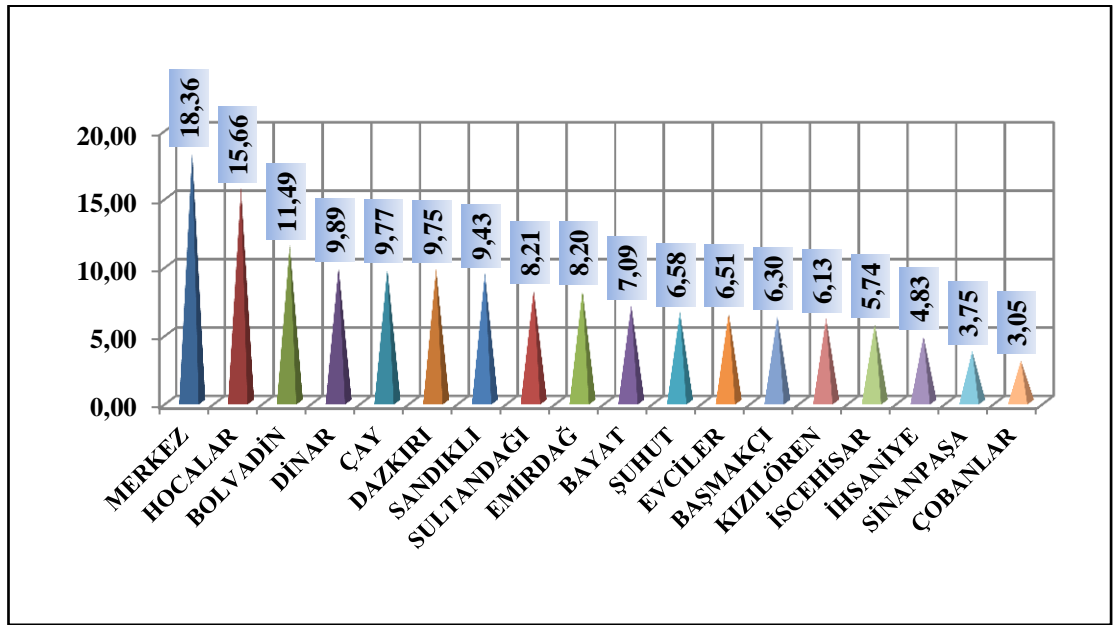
Okuryazar kadın nüfus oranında göze çarpan en önemli nokta oranlarda yüzde seksenlere varan düşmeler olduğudur. Bu oran özellikle bir önceki başlıkta incelediğimiz okuryazar nüfus oranı ile kıyaslandığında okuryazarlığı aşağıya çeken cinsiyet grubunun okuryazar kadın nüfus oranındaki düşüklükle kadın nüfus grubu olduğu görülmektedir.

Afyonkarahisar da okuma yazma bilen kadın nüfus oranı Ülke ortalamalarında çıkmaktadır. Bu sorun sadece Afyonkarahisar da yer almamaktadır. Daha öncede belirttiğimiz gibi Gelişmişliğin en önemli belirtilerinden birisi olan eğitim seviyesinin ülke genelinde, özellikle kadın nüfus oranının artırılmaya ihtiyacı vardır. Bu ciddiyetin farkında olunması ile son zamanlarda “Haydi Kızlar Okula” gibi kampanyalar düzenlenerek bu eksikliğimiz giderilerek, eğitimsiz kadın nüfusuna ait makas daraltılmaya çalışılmaktadır.

2.2.3. Yükseköğretim Mezunu Oranı (%)

Yüksek Öğretim Mezunu Oranı, Fakülte ve Yüksekokul bitirenlerin 22 ve üstü yaştaki nüfusa oranlanması ile bulunmaktadır. Diğer taraftan, ekonomik ve sosyal faaliyetler itibarıyla gelişme gösteren ilçeler, yükseköğretim görmüş nitelikli işgücü için çekim merkezi olmaktadır. Dolayısıyla, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin artmasına paralel olarak, gelişmişliği yüksek olan bölgelerde gelişmişliğe paralel olarak yükseköğretim görmüş nüfus oranı da artmaktadır.

Grafik 13.Yüksek Öğretim Mezunu Oranı

Kaynak: TÜİK'den elde edilen veriler tarafımızca derlenmiştir.

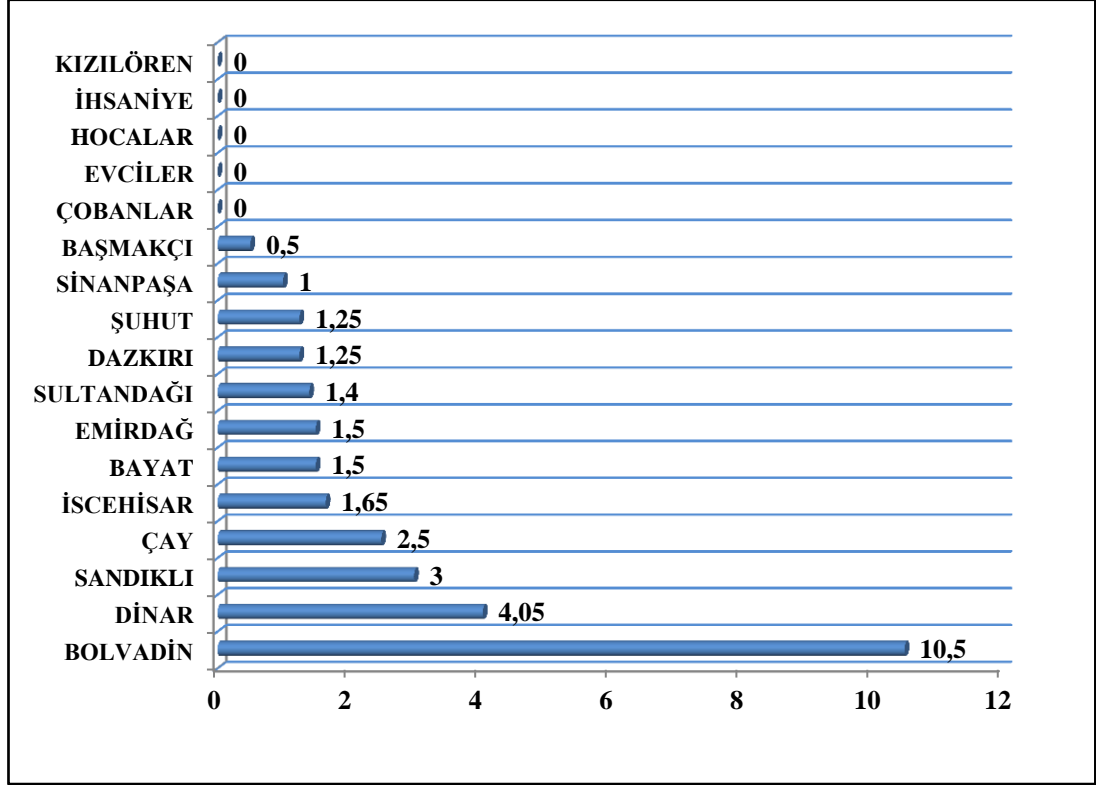
Grafikte 13'te yer alan Afyonkarahisar ilçeleri soldan sağa irdelendiğinde, Merkezde maksimum seviyeye ulaşan yükseköğretim mezunu oranı bazı ilçelerde özellikle 3,75 ile Sinanpaşa ve 3,05 ile Çobanlarda en düşük oranlar ile yer aldığını gözlemlemekteyiz. Merkezde en yüksek olan bu oranın ilçelerde azalmasında en büyük etkenin, İlçelerin yüksek öğrenim görmüş eğitimli bireylerini nüfuzunda barındıramadığı, yani ilçelerin yüksek öğrenim görmüş insanlar tarafından çekim gücü niteliğinin zayıf olabileceği kanısına bizleri ulaştırmaktadır.

2.2.4. Yükseköğrenim Endeksi

Afyonkarahisar ilçelerinde yer alan akademik kadrolara göre Profesörden başlamak üzere ilçede bulunan yükseköğrenim kurumlarındaki akademik kadro

sayılarının, her bir Yüksek Öğrenim kadrosu sahibi akademisyen sayılarının, Profesör için 1; Doç. Dr için 0,75; Yard. Doç için 0,50; Öğr. Gör 0,25; Diğer Kadrolar için 0,15 ağırlıkları ile çarpılması sonucu oluşturulan endekstir.

Grafik 14. Yüksek Öğrenim Endeksi

Kaynak: Zafer Kalkınma Ajansı (2013).

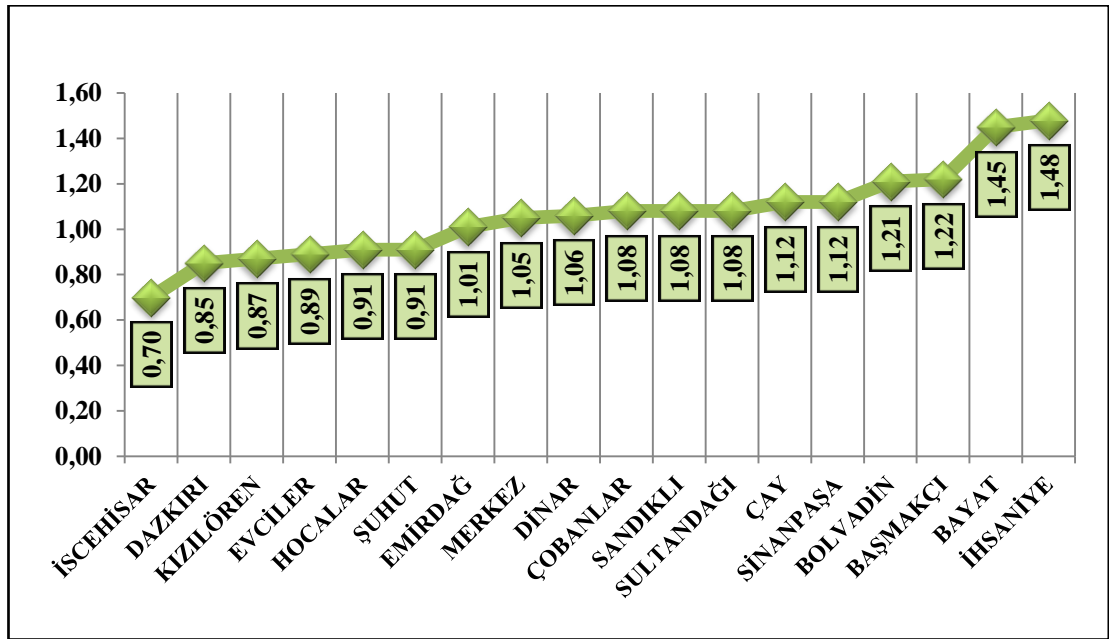
Merkez İlçemizde toplam yükseköğrenim kadrosunda çalışan 551 personel olması ve ilgili değerlerle çapıldıktan sonra, Merkez İlçede 206,01 endeks değerine ulaşılması, bundan dolayı diğer ilçeler ile arasında büyük farklılık olması ve grafikte diğer ilçeleri daha net görebilmek adına yukarıda yer alan ilçeler arasında Merkez İlçe yer almamaktadır. Ancak ilçeler bazında yaptığımız eğitim sıralaması içerisinde merkez ilçe bu veride analizin içerisine dahil edilmiştir. Grafikte beş ilçemize ait değerler sıfır olduğunu görmekteyiz. Bunun nedeni ise bu ilçelerimizde Afyon Kocatepe Üniversitesine ait kampüs veya yüksekokulların yer almayışıdır. Diğer ilçeler arasında ise akademik kadro açısından en zengin ilçemizin Bolvadin olduğunu ikinci sırada ise Dinarın onu takip ettiğini görmekteyiz.

Bir ilçede üniversitenin bir kolunun yer alması o ilçeyi gerek sosyal gerekse ekonomik açıdan yükseltilere taşıyacaktır. Sosyal açıdan vatandaşların gelişmişlik düzeyleri artarken, ekonomik açıdan ise esnaf harekete geçecektir. Doğal olarak nüfusun artmasını tetikleyecek ve yerel yönetimlere de nüfusa göre bütçe ayrılacaktır. Doğal olarak bu durum refah seviyesini olumlu yönde etkileyecektir.

2.2.5. Derslik Başına Düşen Öğretmen Sayısı

Derslik başına düşen öğretmen sayısına, İlçe genelinde bulunan toplam öğretmen sayısının derslik sayısına bölünmesi ile ulaşılmaktadır. Böylece ilçe genelinde yer alan okullarda branş kriteri aranmaksızın, ihtiyaç halinde her hangi bir sınıfın boş kalıp kalmayacağı tespit edilmiş olmaktadır.

Grafik 15. Derslik Başına Düşen Öğretmen Sayısı

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü web sitesinden elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

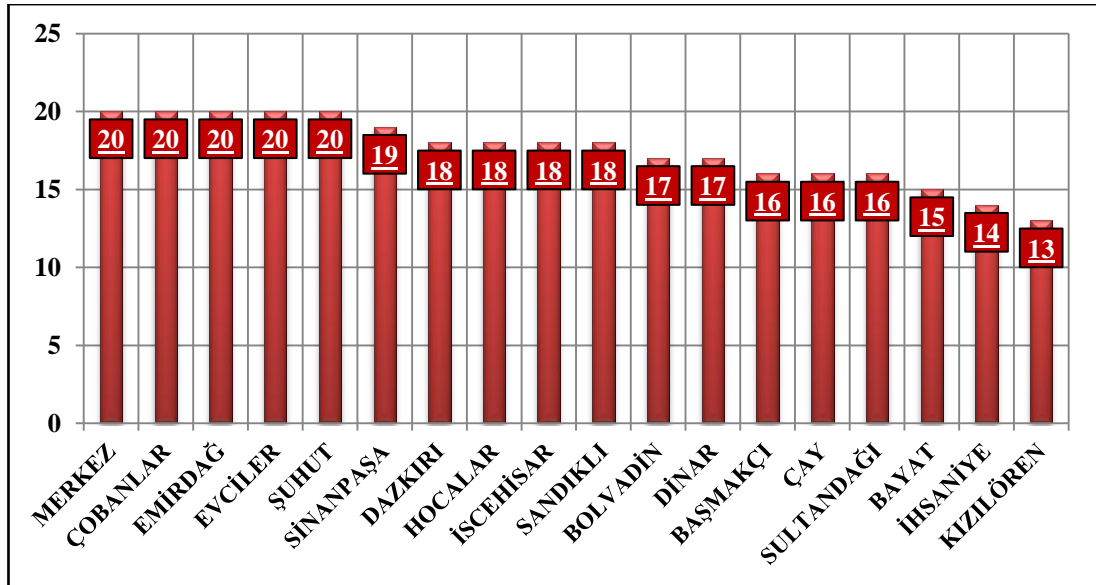
Grafik 15'te soldan sağa sıralı altı ilçemizde derslik başına bir öğretmen bile düşmemektedir. Diğer 12 ilçemizde ise bu rakam en fazla 1,48'e kadar çıkabilmiştir. Doğal ve yeterli olan durum bir dersliğe bir öğretmenin düşüyor olabilmesinin sağlanmasıdır. Ve bunu da merkez ilçemizde 1,05 değer ile görmekteyiz. Bu değer sosyal olarak derslik başına düşen öğretmen sayısının, standardının bir öğretmen olduğunu göstermektedir. Ancak bir dersliği karşılayacak şekilde tüm ilçelerde

öğretmen sayısının arttırılmasının ardından, bir dersliğe iki öğretmen düşebilecek sayıya ulaşılması da herkesin istediği ve eğitim kalitesinin daha da arttırılabileceği bir durumdur.

2.2.6. Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

İlçe genelinde bulunan toplam öğrenci sayısının, toplam öğretmen sayısına bölünmesi sonucu elde edilen orandır. Bu oran branş kriteri olmadan her bir öğretmenin sorumluluk üstlenebileceği öğrenci miktarını belirtmektedir. İlçe bazında ortaya çıkan değer ne kadar küçük olursa öğretmen başına o kadar az öğrenci düşmüş ve eğitim kalitesi de o oranda artmış olacaktır.

Grafik 16. Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

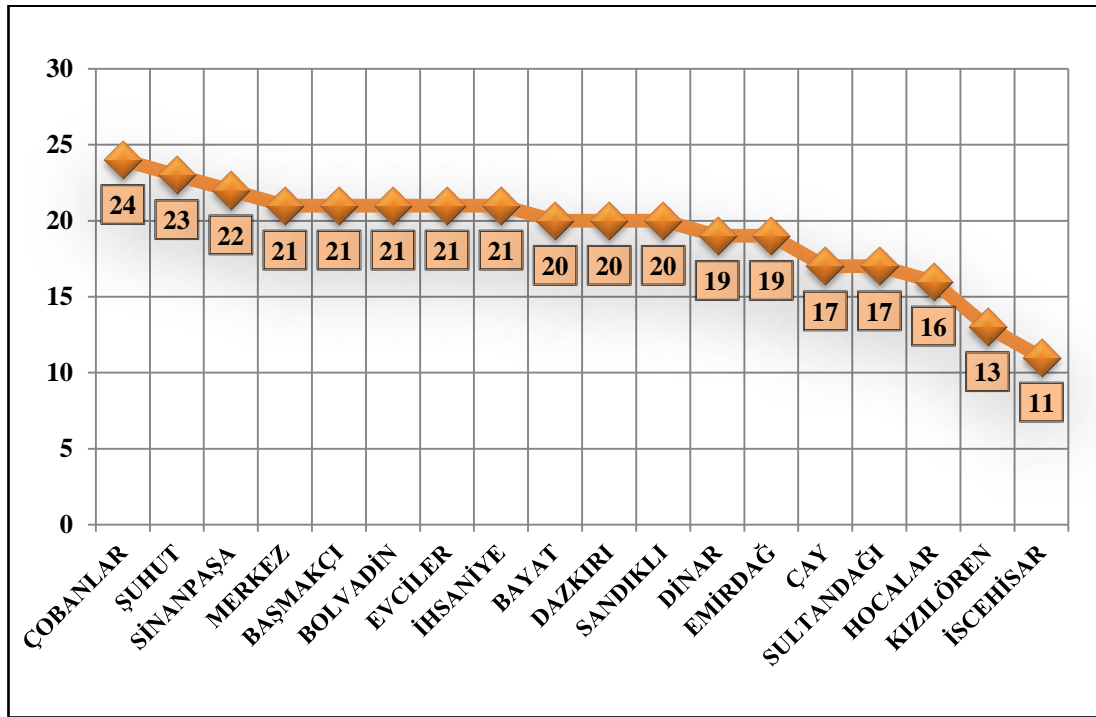
Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü web sitesinden elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar ilçelerine ait grafik 16'daki ortalama değerler neredeyse birbirlerine yakın değerlerdir. Özellikle merkez ilçede öğretmen başına 20 öğrenci düşüyor olması ve ardı sıra gelen ilçelerde de bu sayının 20'nin altında olması, diğer ilçelerdeki sayının aşırı olmadığı 20 öğrencinin standart bir rakam olduğu kanısına ulaştırmaktadır. Ancak öğretmen başına düşen öğrenci sayısının 13'e kadar düştüğü Kızılören gibi ilçelerde bu durum gelişme potansiyeli açısından dikkatleri çekici niteliktedir.

2.2.7. İlköğretim Derslik Başına Öğrenci Sayısı

Herhangi bir ilçede eğitim ve öğrenim gören ilköğretim de okuyan öğrenci sayısının yine ilçede bulunan ilköğretim okullarında yer alan derslik sayısına bölünmesi sonucu elde edilen miktardır. Bu miktar ilçede yer alan ilköğretim dersliklerinin yoğunluğu hakkında bilgi verilirken, aynı zaman da eğitim kurumlarınca verilebilecek eğitim kalitesi açısından da bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır.

Grafik 17. İlköğretim derslik başına düşen öğrenci sayısı

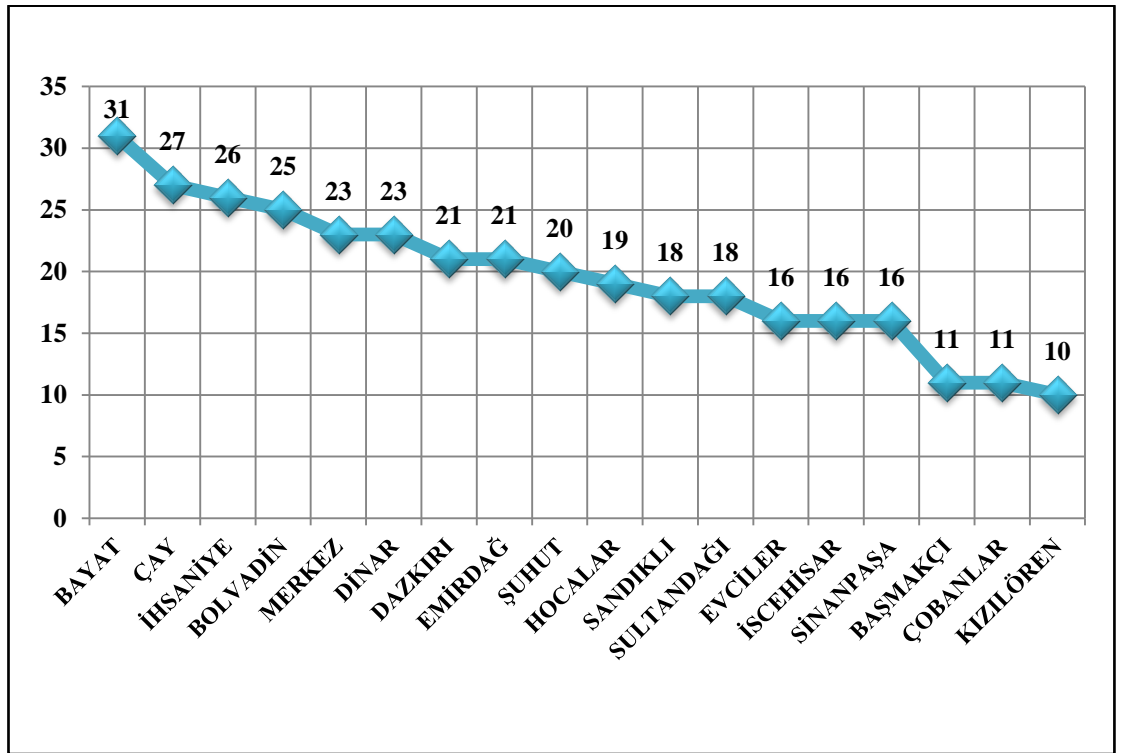
Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü Web Sitesi.

Tüm ilçelerde bulunan ilkokullarda, derslik başına düşen öğrenci sayısı 11 ve 24 arasında değişmektedir. Çocuklara verilecek İlk eğitim, açısından ilköğretim eğitiminin önemi büyüktür. Bu nedendir ki bir sınıfta ne kadar az öğrenci yer alırsa öğretmenlerin öğrenci başına emek sarf edeceği zaman miktarı daha da artmış olacaktır. İlçelerimizden şuan içinde bu durumda en şanslı ilkokul öğrencileri, bir sınıfa 11 öğrencinin düştüğü İscehisar ilçemizde yer almaktadır. Verilere göre en yoğun ilköğretim sınıflarının bulunduğu ilçemiz ise Çobanlardır.

2.2.8. Orta Öğretim (Liseler) Derslik Başına Öğrenci Sayısı

İlçe bazında eğitim ve öğretim gören Ortaöğretim de okuyan öğrenci miktarının yine ilçede bulunan Ortaöğretim okullarında yer alan derslik sayısına bölünmesi sonucu elde edilen miktardır. İlköğretim sonrası bilgi ve becerilerin arttırabilmesi yani ilköğretim eğitiminin devamı niteliğinde olan ortaöğretim eğitimi kişilik gelişmesinde ve gençlerin ileriye yönelik meslek seçiminde etkin bir öneme sahiptir.

Grafik 18. Orta Öğretim (Liseler) Derslik Başına Öğrenci Sayısı

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü web sitesinden elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar ilçelerinde ortaöğretim derslik başına düşen öğrenci sayıları en az 10, en fazla ise 31 öğrenci aralığında yer almış olup, bu gösterge ilçeler arasındaki dengesizliğin somut göstergesi niteliğinde olmuştur. Bayat'ta bir ortaöğretim sınıfına 31 öğrenci düşerken, Kızılören de ise 10 öğrenci düşmektedir. Bu sonuca ulaşırken ortaöğretim kurumları olarak düz ve Meslek liseleri ayrı ayrı iken bazı küçük ilçelerde liseler tek bir binada toplanmış ve çok programlı lise adını almışlardır. Uygulamada birlik ve gelişmişliğe daha objektif bakabilme adına

çalışmamızda, bir ilçede yer alan tüm liselere ait derslik başına öğrenci sayıları ortalama olarak hesaplanmıştır. Derslik başına düşebilecek öğrenci miktarında, hesaplandığı ilçenin lise düzeyinde bulunan genç nüfusun yoğunluğu da önemlidir. Ancak gelişmişlikte standart bir seviyeye gelinmek isteniyor ise söz konusu nüfus ne kadar fazla olursa olsun, her derslikte derslik sayısı artırımı ile sorunun çözümlenmesi gerekmektedir.

2.3. SAĞLIK DEĞİŞKENLERİ

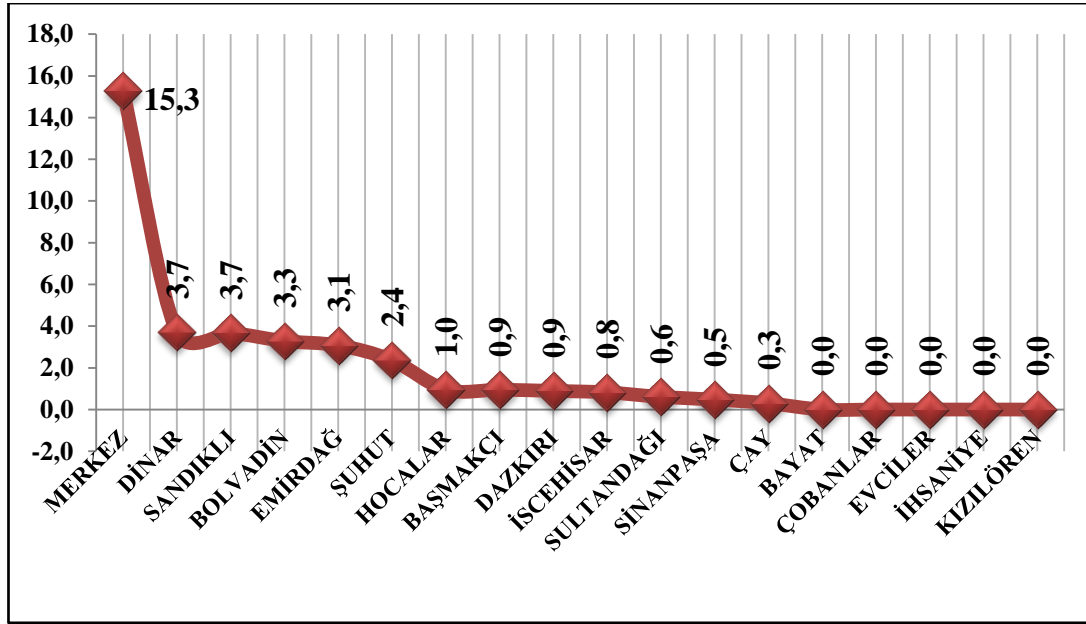
Sağlık hizmetlerinin bir yörede yeterli ve nitelikli bir şekilde sunulması ve vatandaşların bu hizmetlerden yararlanabildiği olanakların fazlalığı, o yerin sosyal gelişme düzeyini yansıtan unsurlar arasında yer almaktadır (Dinçer ve Özaslan, 2004:30).Yine bireylerin yaşamlarını sağlıklı sürdürebilmeleri bakımından, sağlık hizmetleri arzı ve bu hizmetlerden yararlanma potansiyeli de önem teşkil etmektedir. Bu önemi göz önünde bulundurarak sağlık değişkenleri, on bin kişiye düşen; Uzman hekim, Pratisyen hekim, Aile Hekimi, Diş Hekimi, Hemşire, Ebe ve Hastane Yatağı değişkenleri ile birlikte, Üç bin beş yüz kişiye düşen eczane sayısı, Doğum hızı ve Ölüm hızı değişkenlerinden oluşturulmuştur.

Ayrıca, eğitilmiş işgücü olarak da nitelendirilebilecek olan sağlık personelinin gelişmiş yöreler doğrultusundaki tercihi, illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyiyle doğrudan ilişkilidir (Dinçer vd., 2003:26). Bu nedendir ki çalışmamızda sadece hekim sayıları bulunmakla kalmamış, diğer sağlık personellerinden de bazı önemli görülen kadro çeşitleri çalışmamıza dahil edilmiştir.

2.3.1. On Bin Kişiye Düşen Uzman Hekim Sayısı

İlçe bazında elde edilen Uzman Hekim sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve On bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir. Böylelikle ilçeler arasında yer alan nüfus farklılıkları egale edilmiş olup, herhangi bir ilçede her On bin nüfusa düşebilecek ve düşmesi gereken uzman hekim miktarı ortaya konulmuştur.

Grafik 19. On Bin Kişiyeye Düşen Uzman Hekim Sayısı

Kaynak: TÜİK ve İl Sağlık Müdürlüğünden elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 19’da görüldüğü üzere değerin sıfır olarak yer aldığı beş ilçemiz olan Bayat, Çobanlar, Evciler, İhsaniye ve Kızılören de uzman hekimimiz bulunmamaktadır. Geriye kalan 13 ilçede öncelikli değer, doğal olarak hastane sayısının bol olduğu merkez ilçede yer almaktadır. On Bin Kişiyeye Düşen Uzman Hekim sayısında en düşük değer 0,3 ile Çayda olurken merkez ilçe hariç nüfusuna en fazla uzman hekim düşen ilçemiz ise 3,7 ile Dinar olmuştur.

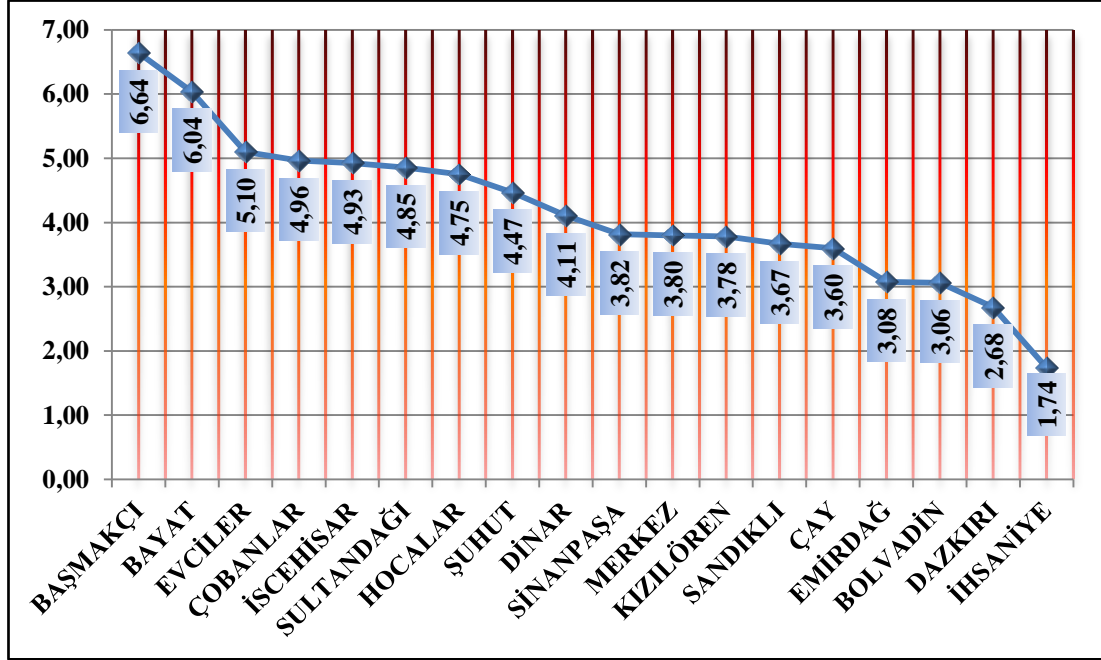
2.3.2. On Bin Kişiyeye Düşen Pratisyen Hekim Sayısı

18 İlçe bazında elde edilen pratisyen hekim sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve On bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

On bin kişiyeye düşen uzman hekim sayısında ilk sırada yer alan Merkez İlçe, Grafik 20’de gösterilen pratisyen hekim sıralamasında ancak 11. sırada kendisine yer bulabilmiştir. Merkezde pratisyen hekimin az olması, Merkez İlçenin konusunda uzmanlaşmış doktorlar açısından zengin bir yapıya sahip olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Dilimizde pratisyen hekim deyince ilk akla, belirli bir dalda uzmanlaşmamış fakat her çeşit hastalığı muayene edebilme yeteneğine sahip hekim gelmektedir. Pratisyen hekimlerin bu durumu her ilçede yer alan, sağlık hizmetinin

insanlara bağlantısının ilk ayağı olan Aile Hekimliği müesseslerin de görev alıyor olmalarının en önemli sebebidir.

Grafik 20. On Bin Kişiye Düşen Pratisyen Hekim Sayısı

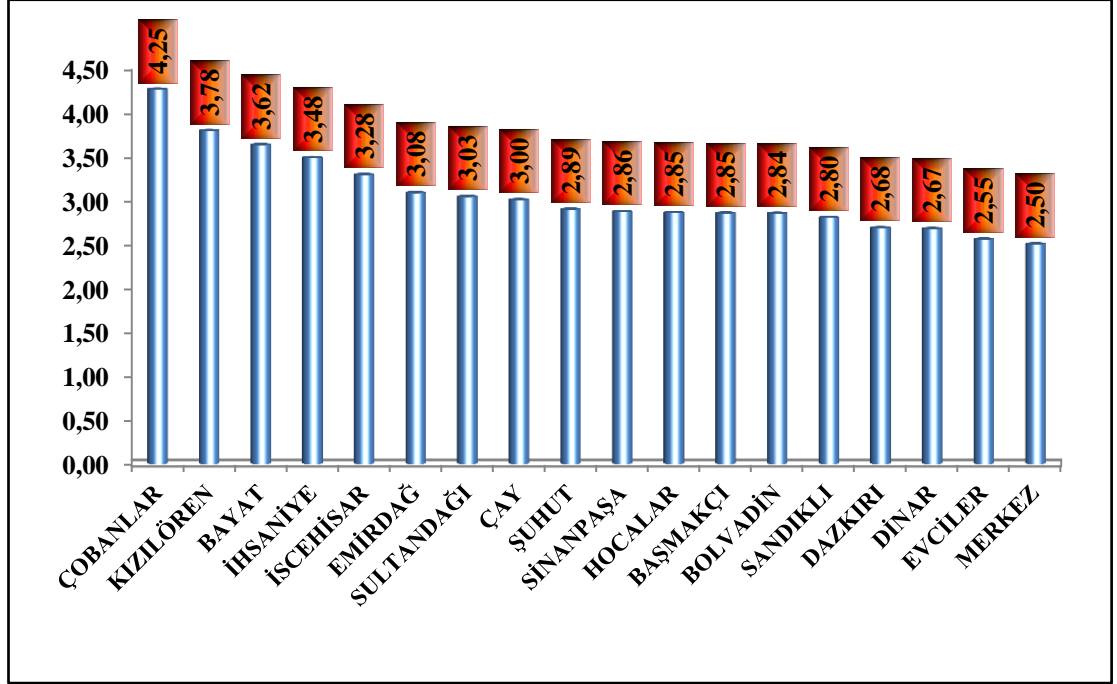
Kaynak: TÜİK ve İl Sağlık Müdürlüğünden elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Merkeze uzak, ilçelerde bu denli sayının farklı oluşu, doğal olarak imkanların sınırlı olduğu taşrada tek bir hekimle en azından muayene olacak hastanın belirli ölçüde hastalığına ön bir teşhis konulmaya çalışılmak istenmesi ve hastanın uygun bir uzman hekime yönlendirilmesi amaçlanmaktadır ancak gönül ister ki tüm ilçelerde vatandaşlarımızı branşında uzman hekimlere emanet edebilmektir. Fakat buna rağmen yedi ilçede bırakın uzman hekimi On bin kişiye düşen pratisyen hekim sayısı olarak bile Merkez İlçeden daha az sayıda pratisyen hekim düştüğü görülmektedir. Ancak uzman hekim grafığımız incelendiğinde pratisyen hekimdeki bu açıklık Sandıklı, Dazkırı, Emirdağ ve Bolvadin ilçelerimizde uzman hekim varlığı ile giderilmeye çalışılmıştır. Her iki grafik göz önünde bulundurulduğunda İhsaniye ve Kızılören ilçelerimiz her iki durumda da yetersiz olduğu gözle görülebilmektedir.

2.3.3. On Bin Kişiyeye Düşen Aile Hekimi Sayısı

İlçe bazında elde edilen Aile Hekimi sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve On bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

Grafik 21. On Bin Kişiyeye Düşen Aile Hekimi Sayısı

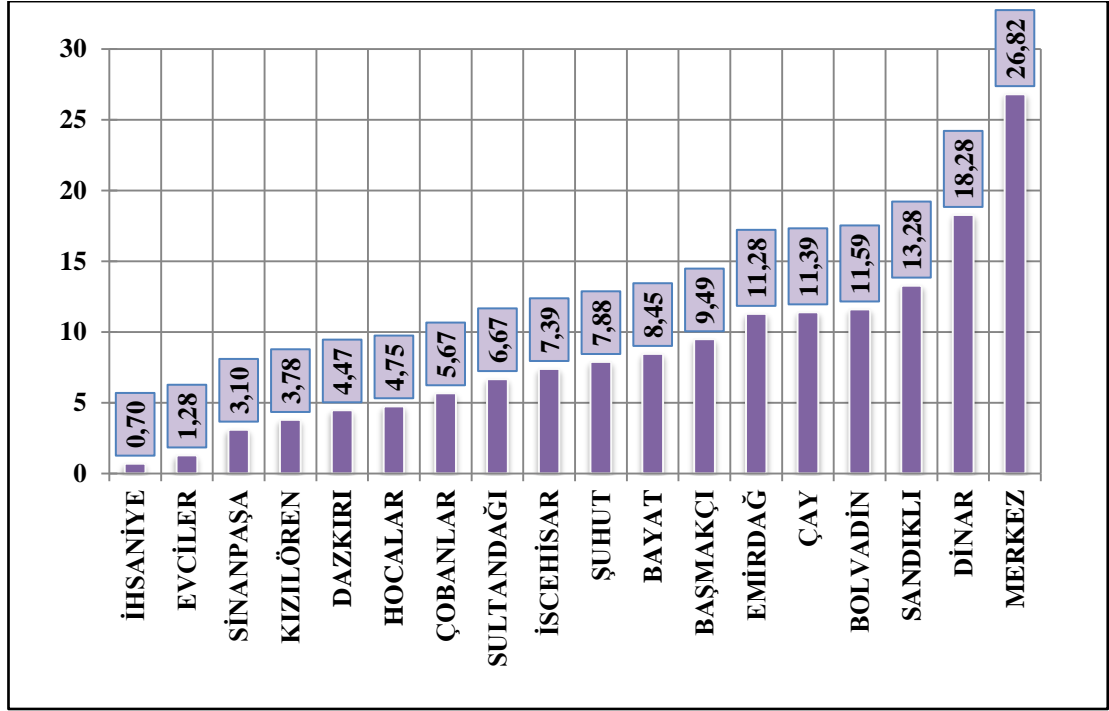
Kaynak: TÜİK ve İl Sağlık Müdürlüğünden elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Aile hekimi sayısının en az Merkez ilçede olması kadar doğal bir şey yoktur takdir edileceği üzere Merkez ilçe her türlü hastane ve doktor olanaklarının ilçelere göre neredeyse bir adım uzaklıkta olan yerdir. Burada Çobanlar ilçemiz başta olmak üzere aile hekimliği hizmetinin yüksek olduğu ilçelerin Merkeze uzak ve genellikle küçük ilçeler olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumda bile Evciler ilçemizin halen 2,55 gibi bir değerle en sonda yer alması ancak ve ancak sosyal imkanların varlığı ve yokluğu ile açıklanabilecek bir durumdur.

2.3.4. On Bin Kişiyeye Düşen Hemşire Sayısı

İlçe bazında elde edilen Hemşire sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve On bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

Grafik 22. On Bin Kişiyeye Düşen Hemşire Sayısı

Kaynak: TÜİK ve İl Sağlık Müdürlüğünden elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

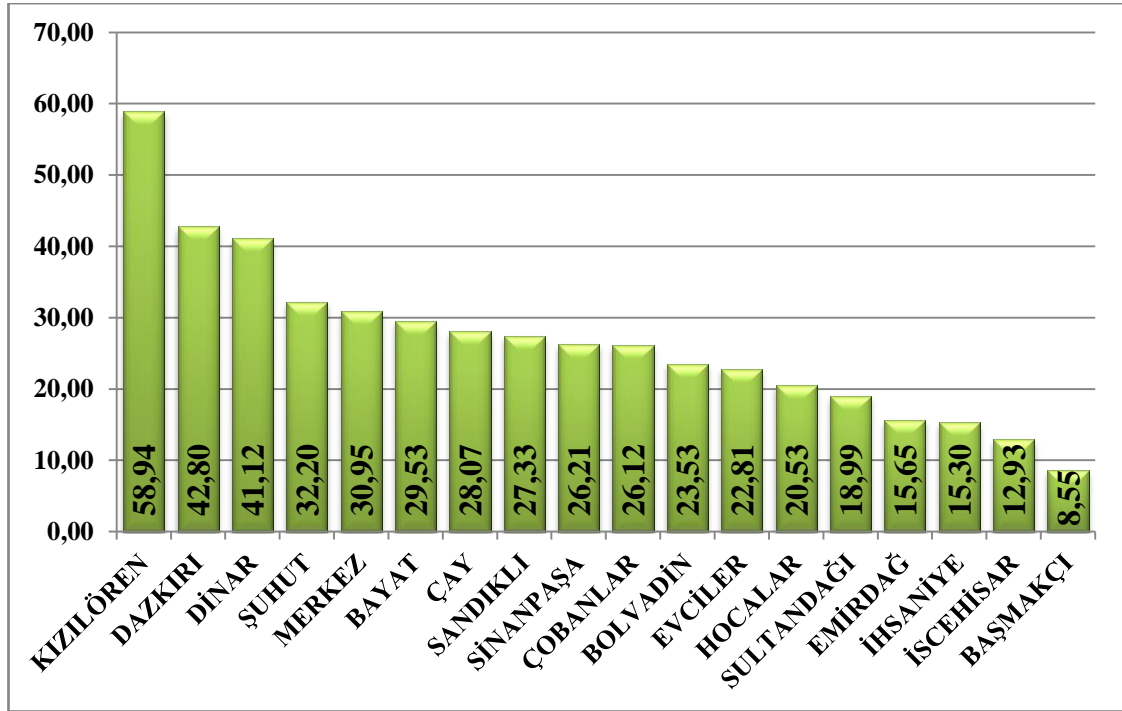
Herhangi bir bölge sağlık açısından incelenirken Sağlık Personeli Denince ilk akla gelen Hekimlerden sonra Hemşireler olmaktadır. Çünkü hastaya müdahale açısından, sınırlı sayıda bulunan hekimlerimizin özellikle tedavisi süren hastalar üzerinde direktiflerini harfiyen uygulayacak ve hastanın başında her an yer alacak olan hemşirelerin varlığı bir ilçenin gelişmişliği hesaplanırken en az hekim sayısı kadar önem taşımaktadır.

Yukarıdaki Grafik 22’de On bin kişiyeye düşen hemşire miktarında 0,70 ile İhsaniye’de her on bin kişiyeye bir adet bile hemşire düşmediğini göstermekteyiz. En yüksek miktar olarak, On bin kişiyeye düşen 18 hemşire ile merkezin ardı sıra Dinar gelmektedir.

2.3.5. On Bin Kişiyeye Düşen Ebe Sayısı

İlçe bazında elde edilen kamu ve özel sektör de çalışan ebe sayılarının, bir kadının ortalama doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş grubu toplam kadın nüfusuna oranlanması sonucu elde edilmiştir.

Grafik 23. On Bin Kişiyeye Düşen Ebe Sayısı

Kaynak: TÜİK ve İl Sağlık Müdürlüğünden Elde Edilen Veriler Tarafımızca Derlenmiştir.

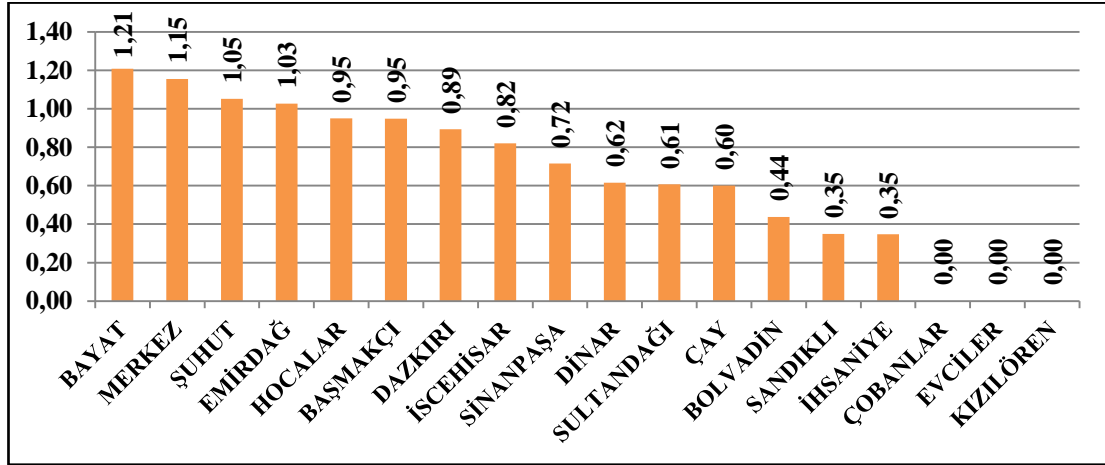
Ebe sayısını oranlarken hatayı en aza indirebilmek adına toplam ilçe nüfusu yerine, 15-49 yaş grubunda yer alan kadın nüfusuna oranlamanın daha anlamlı olacağı düşüncesi ile böyle bir hesaplama yoluna başvurulmuştur. Grafik 23 de görüldüğü üzere Bayat en az ebe miktarı düşen ilçemiz olarak görülürken, On bin kişiye düşen ebe miktarı olarak 24 kişi sayısı ile Emirdağ, Merkez ve Dınar olmak üzere üç ilçemiz en yüksek değeri paylaşmaktadır.

2.3.6. On Bin Kişiyeye Düşen Diş Hekimi Sayısı

On sekiz İlçe bazında elde edilen Diş Hekimi sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve On bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir. İnsanlar yaratılışları gereği bir takım olayları, bir takım gereklilikleri zihinlerinde öncelik sırasına sokmaktadırlar. Bu durum insan sağlığında da kendini göstermektedir. Özellikle ağız ve diş sağlığı konusu insanlar tarafından hayati önem taşımadığı düşüncesi ile hep ikinci plana atılmıştır. Gözlemlerimize göre Ülkemiz insanların ağız ve diş sağlığına yeteri boyutlarda önem vermediklerini, özellikle ağız ve diş sağlığı hekimlerimize olan talebin yetersizliğinden ister istemez çıkarabilmekteyiz.

Böylece ağız ve diş sağlığı konusu acil durumları tenzih ederek, zamanla keyfe keder bir hal almıştır.

Grafik 24. On Bin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı

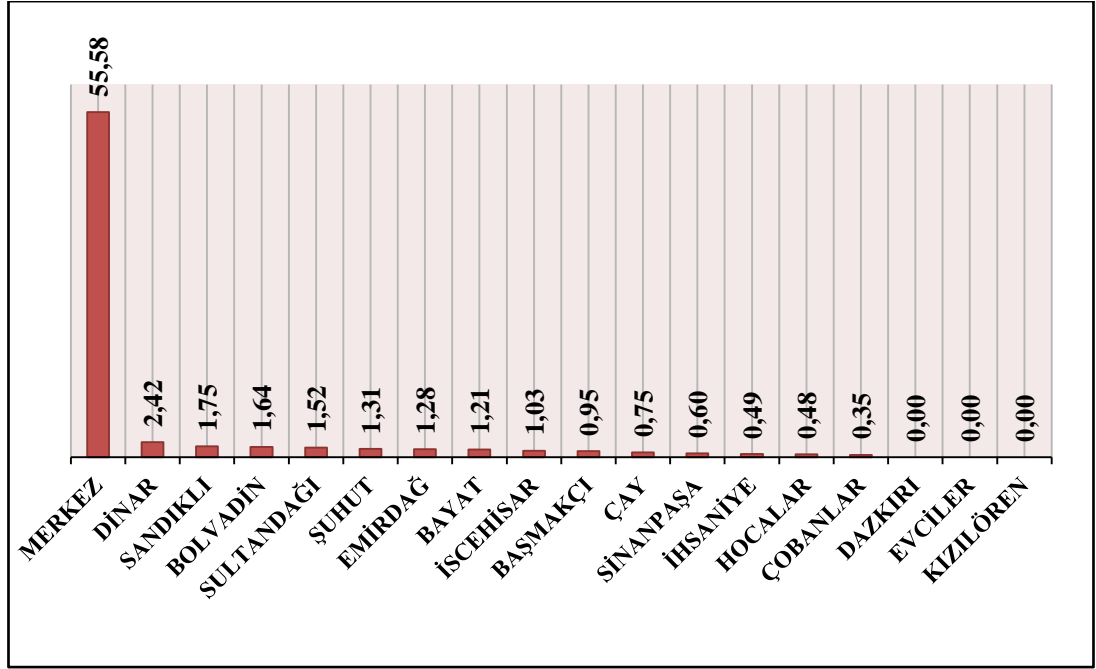
Kaynak: T.Ü.İ.K ve İl Sağlık Müdürlüğünden elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Devletin varlığı gereği hizmetin talebe göre götürülmesi ihtiyacı göz önünde bulundurulacağı gibi, birde özel sektör de ticari kaygılar gereği nüfus miktarının göz önünde bulundurulması diş hekimi muayene hanesi açıldığı göz ardı edilmemelidir. Grafik 24’de dönecek olursak diş hekimi sayısı olarak üç ilçemizde hiç diş hekimi bulunmadığını görmekteyiz. Çobanlar Evciler ve Kızılören ilçelerimizin nüfuslarının diğer ilçelere göre oldukça az oluşları diş hekimi bulunmama sebebi olarak, yukarıda saydığımız nedenler itibariyle düşüncemizi desteklemektedir.

2.3.7. On Bin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı

İlçe bazında elde edilen toplam hastane yatağı sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve On bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir. Söz konusu değerler doğal olarak merkez ilçelerde yüksek çıkma ihtimali her daim yüksek olacaktır. Çünkü merkezde devlet hastanelerine ek olarak özel ve üniversite hastanelerinde yer alan hastane yatağı sayıları, hesaplamanın içerisine objektif sonuca ulaşabilme açısından yani kural gereği dahil edilmesi gerekmektedir. Böylesine bir durum Afyonkarahisar merkez ilçemiz içinde kesinlikle geçerli bir durumdur.

Grafik 25. On Bin Kişiyeye Düşen Hastane Yatağı Sayısı

Kaynak: T.Ü.İ.K ve İl Sağlık Müdürlüğünden elde edilen veriler tarafımızca derlenmiştir.

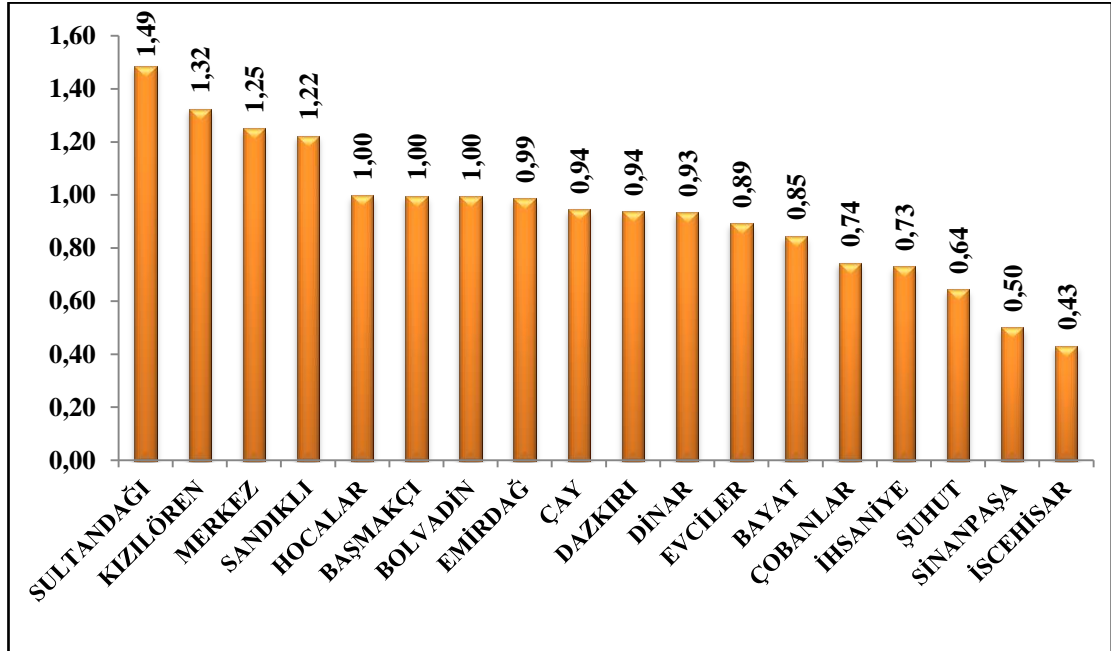
Yukarıdaki Grafik incelendiğinde gerçekten 10.000 kişiyeye düşebilecek olan hastane yatağı sayısının merkez ilçede 55,58 değer ile diğer ilçelere göre oldukça yüksek bir rakam olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Araştırmamızda üç ilçemiz hariç geriye kalan 14 ilçemizde On bin kişiyeye düşen hastane yatağı sayısında Dinar 2,42 değer ile başı çekerken, 0,35 değer ile Çobanlar son sırada yer almıştır.

2.3.8. Üç Bin Beş Yüz Kişiyeye Düşen Eczane Sayısı

On sekiz ilçe bazlı elde edilen toplam Eczane sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve üç bin beş yüz ile çarpılması sonucu elde edilmiştir. Eczane sayılarını üç bin beş yüz ile oranlamamızın nedeni ise 6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanuna ait yönetmelikte değişiklik olması ve bu yönetmeliğin 12 Nisan 2014 tarih ve 28970 sayılı Resmi Gazetede yürürlüğe girmiş olmasıdır. Buna göre ilgili yönetmeliğin 8.maddesinde “Serbest eczane sayıları, ilçe sınırları içindeki nüfusa göre en az üç bin beş yüz kişiyeye bir eczane olacak şekilde düzenlenir.” denilmektedir. Araştırmanın güncel ve uygulamada birlik olması adına

2013 yılı ADNKS verileri ışığında, her üç bin beş yüz kişiye düşebilecek eczane sayısı belirlenmiştir.

Grafik 26. Üç Bin Beş Yüz Kişiye Düşen Eczane Sayısı

Kaynak: TÜİK ve Eczaneler birliği web sitesinden elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafikte nüfusa göre her üç bin beş yüz kişiye düşebilecek eczane sayısı görülmektedir. Şunu unutmamak gerekir ki bu değişken miktarları kesinlikle eczane rakamları göz önünde bulundurularak kıyaslanmamalıdır. Üç bin beş yüz kişiye düşen eczane sayılarının miktarla ilişkilendirilmesi, objektif değerlendirme kriterlerinin oluşmamasına öncülük edecektir. Örneğin, merkez ilçede sadece miktar kriterli gerçekleştirilecek eczane değerlendirmeleri eczane sayısının fazla olması nedeniyle bu ilçenin hep ilk sırada değerlendirilmesine neden olacaktır. Ancak Bu durum yukarıda hesapladığımız değerlerin grafikte görüldüğü gibi oransal boyuta indirildiğinde merkez ilçe eczanelerine Sultandağı ve Kızılören'den daha çok nüfus düştüğü görülmektedir. Yine aşırı derece nüfus düşen ve eczane sayısının en yetersiz olduğu ilçemiz ise İncehisar gözükmektedir.

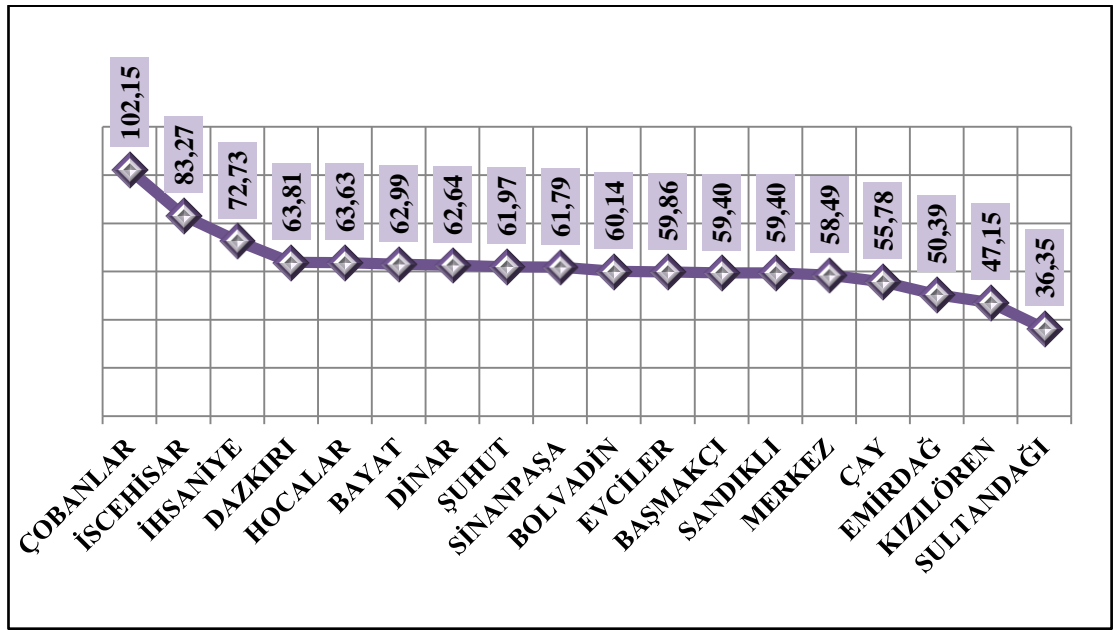
2.3.9. Kaba Doğum Hızı

Yıllık doğum sayısının, 15-49 yaş aralığında anne olabilecek nüfusa oranının binde olarak hesaplanması sonucu elde edilmektedir. Oranlama neticesinde elde

edilen sonuçlar bin ile çarpılarak ilçeler arasındaki nüfus ve doğum miktarlarının sayısal etkisinden arındırılmış ve analize dahil edilmiştir.

Herhangi bir ilçede doğum hızı ne kadar yüksekse o ilçede geçmiş bir yıl içerisinde yeni doğan sayısının diğer yerlere kıyas ile daha yüksek olduğu sonucuna ulaşırız. Doğum hızının yüksek oluşu ilçe nüfusundaki müstakbel genç nüfusun habercisi olup, öte yandan bu genç nüfusa daha güzel, yaşanılabilir bir sosyal çevre ve imkanların sağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Grafik 27. Doğum Hızı

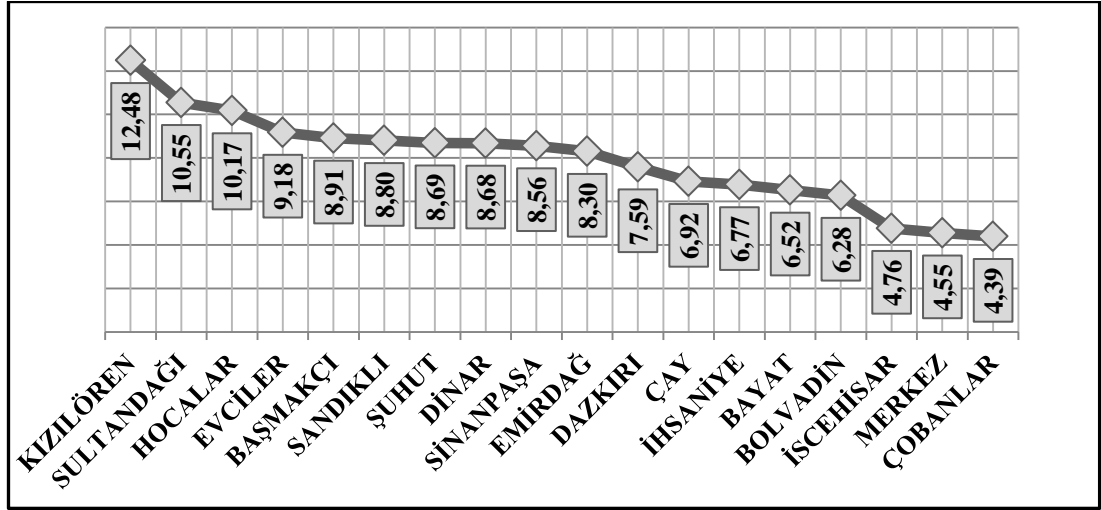
Kaynak: TÜİK'den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar'ın, doğum hızının en yüksek olduğu ilçesi Çobanlar olmuştur. En son sırada ise Sultandağı ilçesi yer almaktadır. Bu durum, nüfusun hızla arttığı yeni doğan verilerinin yüksek olduğu ilçelerde, bebek sahibi ailelerin sosyal yaşam şartlarına gelecek için yapılacak olumlu müdahalenin seviyesine ulaşılmasına katkı sağlayacaktır. Yukarıdaki analizde nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu merkez ilçede hem anne hem de doğum sayılarının yüksek olmasına rağmen Merkez ilçenin ilk sıralarda değil de sondan beşinci sırada yer alıyor olması pek çok yorumu beraberinde getirmektedir. Bu yorumlardan en önemlisi, merkez ilçede çalışan anne sayısının kırsal kesime göre daha çok oluşuna ve bu durumu ise doğum sayısında ki miktarın yetersiz kalmasına kısmen de olsa bağlayabiliriz.

2.3.10. Kaba Ölüm Hızı

Belirli bir zaman diliminde herhangi bir ilçede meydana gelen ölüm vakalarının, toplam ilçe nüfusuna oranlanması ve bin ile çarpılması sonucu elde edilmektedir. Bu durum “her bin kişi başına ölümlerin sayısının oranı” şeklinde de literatürde telaffuz edilmektedir. Aşağıdaki grafikte Afyonkarahisar ilçelerinde 2013 yılı içerisinde meydana gelen ölümlerin hızı binde olarak yer almaktadır. Analizlerde genelde tespit edilen verilerin yüksek değerlerde olması istenir, ancak ölüm hızı gibi sonucu olumsuz olan değişkenlerin sayısal değeri ne kadar düşük olursa ortalama yaşam seviyesinin o kadar yüksek olduğu sonucuna ulaşılır. Sağlık imkanlarının yeterliliği ölüm yaşını yükseltecek ve o ilçede yaşam standartlarının o miktarda yüksek olabilmesine neden olacaktır.

Grafik 28. Kaba Ölüm Hızı

Kaynak: TÜİK’den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafiğe 28’e göre oranlama neticesinde en düşük kaba ölüm hızı ile karşımıza Çobanlar ve Merkez ilçeler çıkmaktadır. Bu hızın en yüksek olduğu ilçeler ise Kızılören ve Sultandağı’dır. Ölüm olayı müdahale edilemeyecek bir olgudur. Ancak işe kader boyutundan bakacak olursanız, insanoğlunun kaderine müdahale edebilme şansının hatta bazı durumlarda insanların kaderlerinin kendi ellerinde olduğu kanaatindeyiz. Bu noktadan hareketle yaşam şartlarındaki kalitenin artırılmış olması, özellikle sağlık sektöründe doğru, zamanında ve yerinde müdahalenin ile ölüm vakalarını en asgari düzeye indirecektir.

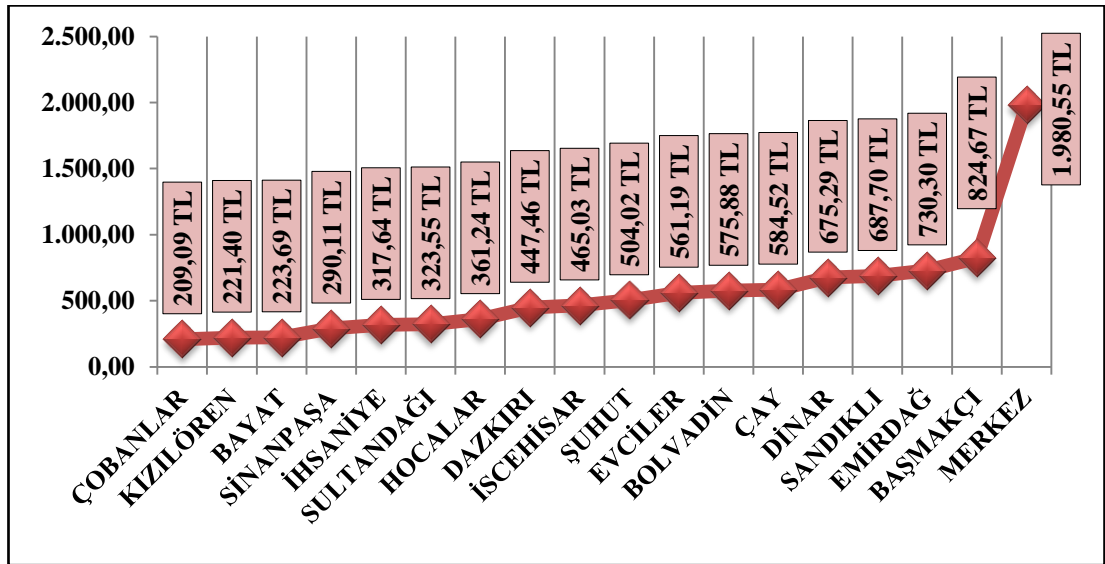
2.4. EKONOMİK VE MALİ YAPI DEĞİŞKENLERİ

Ekonomik ve mali yapı değişkenleri başlığı altında; fert başına genel bütçe gelirleri, fert başına genel bütçe giderleri, vergi gelirleri oranı, vergi mükellefi oranı, fert başına gelir vergisi tahsilat miktarı, fert başına tüm vergiler tahsilat miktarı, On bin kişiye düşen banka şubesi sayısı, şirket faaliyet oranı ve esnaf faaliyet oranı olmak üzere dokuz farklı veri yer almaktadır. Özellikle mali açıdan bütçe gelir ve giderleri, vergi tahsilat miktarları, sosyo-ekonomik gelişmişliğin gerçekleştirilebilmesinde mali kaynakların azlığı veya çokluğu devletin refah seviyesini artırır yatırımlarının vatandaşa geri dönüşlerinde önem derecesi yüksek göstergelerdir. Aşağıda bu dokuz farklı göstereyi grafikler halinde incelenmiştir.

2.4.1. Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri

Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen 2013 takvim yılına ait Genel bütçe gelirlerinin yine Afyonkarahisar ilçelerine ait TÜİK tarafından yayınlanan 2013 yılı ADNKS sonuçlarıyla oranlanması sonucu elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar her bir ilçede, her bir birey başına genel bütçe gelirlerini göstermektedir.

Grafik 29. Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri

Kaynak: Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

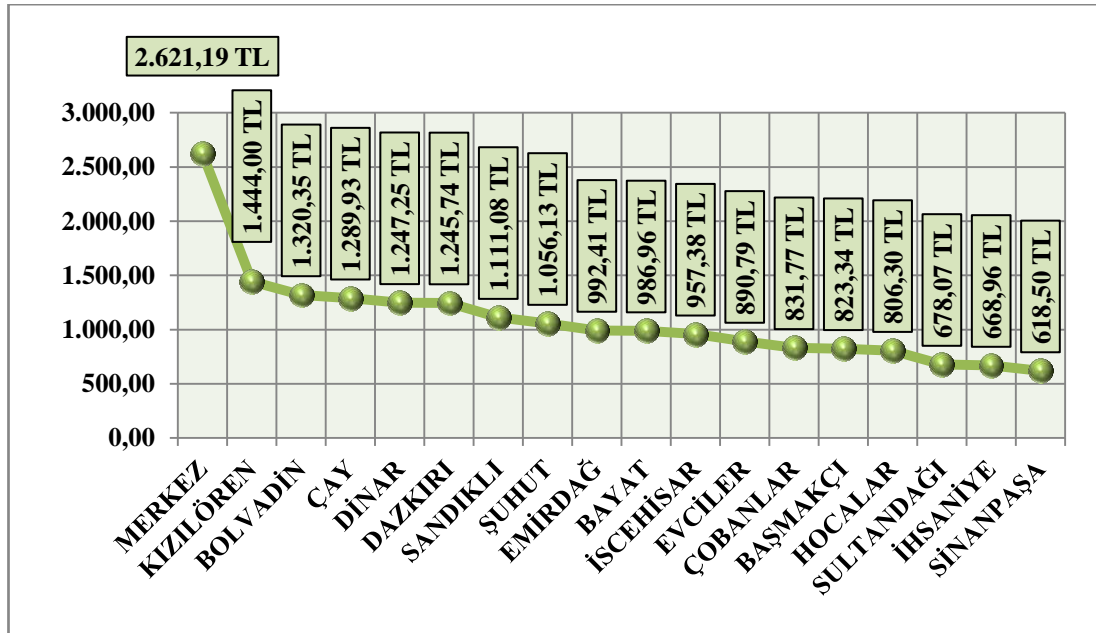
Genel bütçe gelirleri içerisinde devletin vergi gelirleri ile birlikte başkaca diğer gelir kalemleri de yer almaktadır. Bunlara sosyal güvenlik fonlarını örnek

gösterebiliriz. Yukarıdaki grafikte kişi başı en düşük gelirlili ilçe Çobanlar ile en yüksek gelirlili Merkez ilçe arasında kişi başı 1.771.46 TL gelir farkı bulunmaktadır Devletlin belirli bir dönemde elde ettiği gelirler bir sonraki yıl o yöre için ayrılacak bütçe fonunu etkilemektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda ilçe bütçe gelirlerinin yüksekliği, Bütçe tasarısının o ilçeye ilişkin temsil kabiliyetini göstermekte olup, ilçe bütçesi için meclise sunulan ve kabul edilen bütçe tasarısı, bireylerin veya söz konusu ilçenin gelişmişliğini doğrudan etkilemektedir.

2.4.2. Fert Başına Genel Bütçe Giderleri

Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen 2013 takvim yılına ait Genel bütçe giderlerinin yine Afyonkarahisar ilçelerine ait TÜİK tarafından yayınlanan 2013 yılı ADNKS sonuçlarıyla oranlanması sonucu elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar her bir ilçede, her bir birey başına genel bütçe giderlerini göstermektedir. Bir ilçedeki bütçe gideri miktarının yüksek oluşu, Devletlin vatandaşına karşı sosyal ve ekonomik olarak gelişmişliği yolunda yapmış olduğu yatırım niteliğindedir.

Grafik 30. Fert Başına Genel Bütçe Giderleri

Kaynak: Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

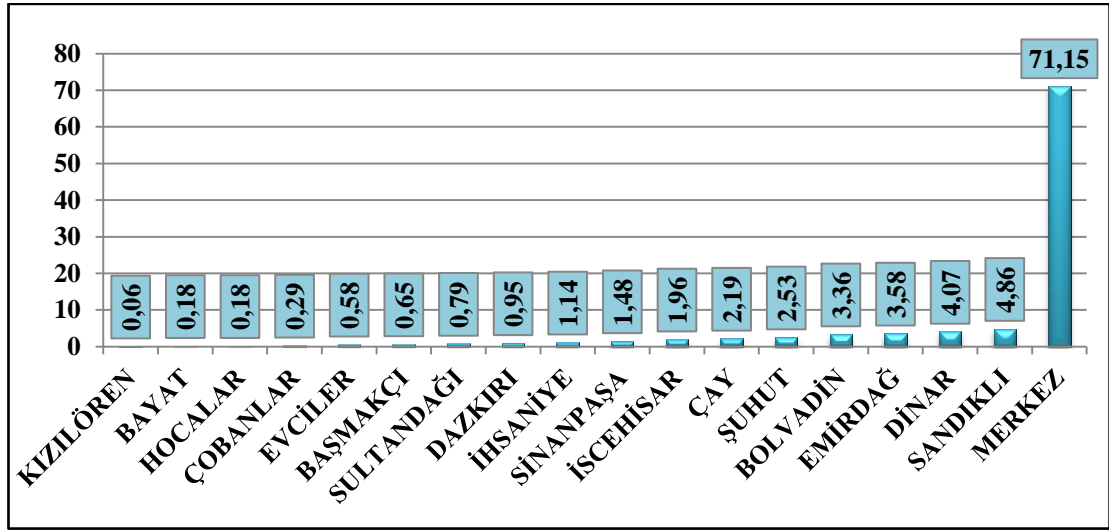
Afyonkarahisar ilçeleri içerisinde, fert başına en az bütçe giderinin olduğu ilçe 618,50 TL ile Sinanpaşa iken, En yüksek ilçe ise 2.621,19 TL ile Merkez İlçe

olmuştur. Merkez ilçe hariç olmak üzere yedi ilçede fert başına bütçe gideri bin TL'nin üzerinde gerçekleşmiştir.

2.4.3. Vergi Gelirleri Oranı

İlçe veri gelirlerinin il vergi gelirlerine oranlanması ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilen orandır. Bu oran bir yıl boyunca toplanan il vergi gelirlerinin ne kadarlık kısmının hangi ilçeye ait olduğunu göstermektedir. Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen veriler tarafımızca düzenlenerek vergi gelirleri oranları hesaplanmıştır.

Grafik 31. Vergi Gelirleri Oranı (%)

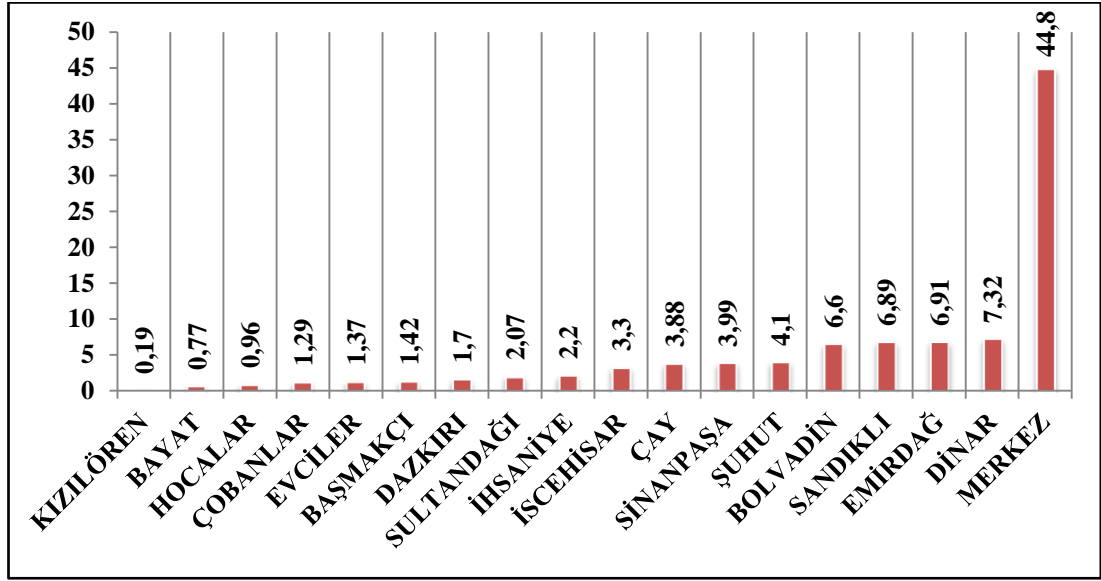
Kaynak: Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar da toplam vergi gelirlerinin %71,15'lik kısmı Merkez ilçeden sağlanmaktadır. Geri kalan %28,85'lik kısım ise ilçelerden elde dilmektedir. İlçelerde yer alan bazı büyük şirketlerin vergisel açıdan merkezde yer alan büyük vergi dairelerine Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından bağlanmış olması, ilçelerde yer alan bu şirketlerin özellikle kurumlar vergisi gelirlerinin ilçe dışına çıkmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak bu gelirlerin Merkez İlçeye gitmesine ve böylece Merkez İlçe vergi gelirlerinin bu denli yüksek olmasının sebepleri içerisinde yer aldığını düşünebiliriz.

2.4.4. Vergi Mükellefi Oranı

İlde yer alan tüm vergi mükelleflerinin, ilçelerde yer alan vergi mükellefi sayılarına oranlanması ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilmiştir. Mükellef sayılarının çokluğu o ilçede yer alan yerleşik veya seyyar esnaf sayısının yoğunluğu anlamına gelmektedir ki, esnaflar içinde buldukları yörenin kalkınmasında lokomotif vazifesini üstlenen unsurlardır.

Grafik 32. Vergi Mükellefi Oranı (%)

Kaynak: Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

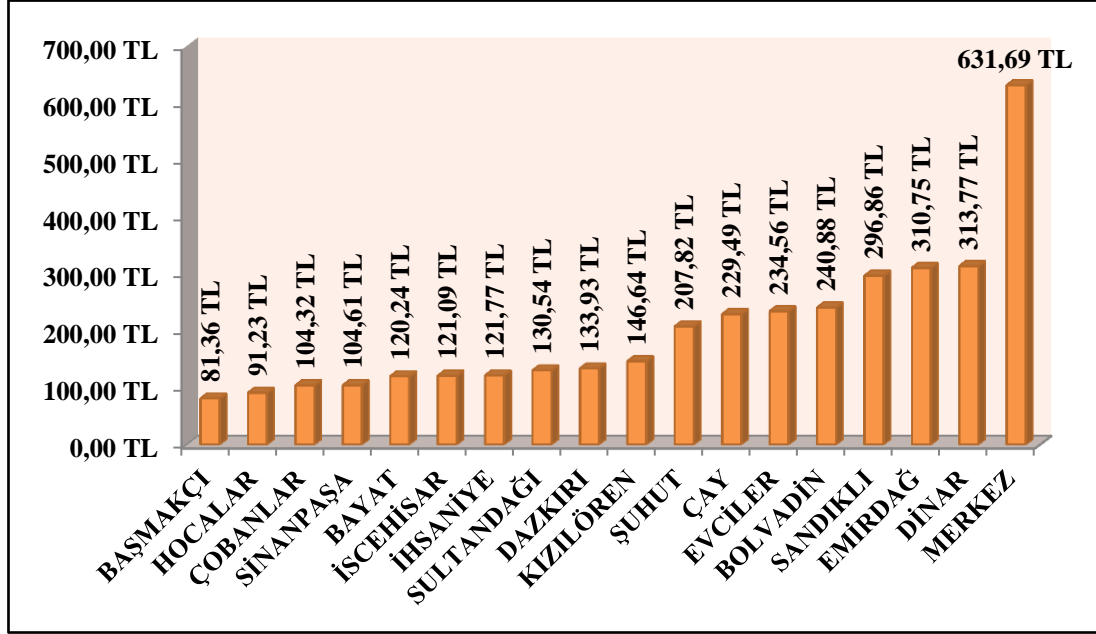
Afyonkarahisar da vergi mükelleflerinin %44,80'ni merkez ilçede yer alırken %55,20'si kalan 17 ilçede yer almaktadır. Bu durum ilçelerde ki alışveriş gücünü, bununla birlikte meydana gelen para akışını göstermektedir. Ayrıca her bir ilçede bulunan esnaflarımız işsizlik oranını düşüren ve böylece insanlara gelir kapısı niteliğinde olan unsurlar olmaları neticesiyle de ilçelerimize sosyal ve ekonomik gelişmişlik yönü açısından katkıları büyük olmaktadır.

2.4.5. Fert Başına Gelir Vergisi Tahsilat Miktarı

Gelir vergisi gerçek kişilerin elde ettikleri kazançlar üzerinden hesaplanarak tahsil edilen vergi türüdür. Kişisel gelir vergisi ancak ve ancak gerçek kişiler tarafından ödenmesi nedeniyle, kişilerin bireysel bazda ilçe ekonomisine

sağlayabilecekleri ortalama Gelir vergisi tahsilatı miktarı hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

Grafik 33. Fert Başına Gelir Vergisi Tahsilat Miktarı

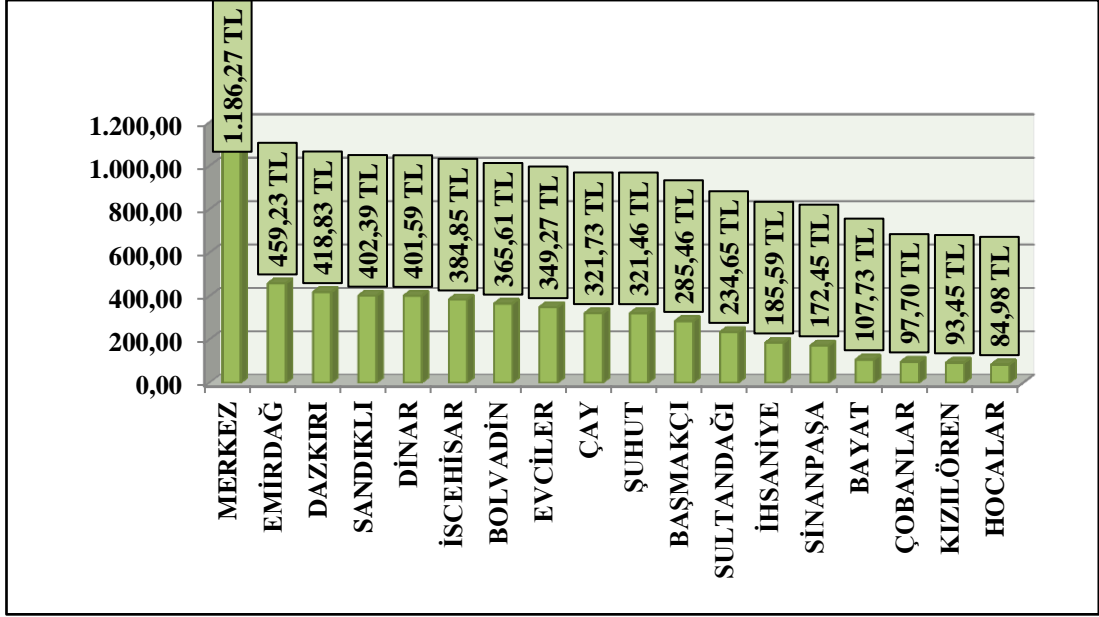
Kaynak: Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Fert Başına Gelir Vergisi Tahsilat Miktarı Afyonkarahisar ilçelerinde bir takvim yılı içerisinde elde edilen tahsilat miktarlarının, her bir ilçe nüfusuna bölünmesi sonucu elde edilmiştir. Bireylerin kişisel oranda en düşük fert başına gelir vergisi miktarı Başmakçı ilçesinde toplanabilmiştir. Diğer ilçelerde gerçek kişi başına ekonomiye katkı en yüksek 631,69TL ile Merkez İlçede gerçekleşmiştir.

2.4.6. Fert Başına Tüm Vergiler Tahsilat Miktarı

İlçe genelinde, tür ayrımı yapılmaksızın elde edilen bütün vergilere ait tahsilat miktarlarının, ilçede yaşayan birey sayısına bölünmesi ile elde edilmektedir. Çalışmamızda Afyonkarahisar defterdarlığından elde edilen ilçelere ait genel vergi tahsilat miktarlarının 2013 ADNKS'ye göre yayınlanan ilçe nüfuslarına bölünmesi sonucu elde edilmiştir.

Grafik 34. Fert Başına Tüm Vergiler Tahsilat Miktarı

Kaynak: Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

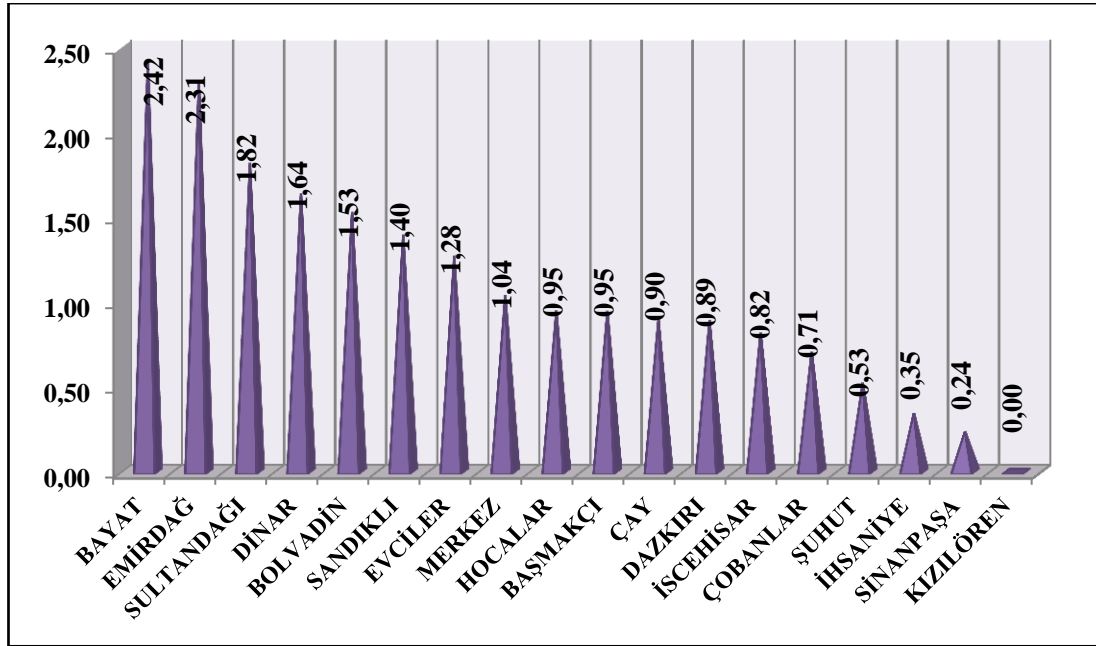
Fert başına genel vergi tahsilatının tespiti her biri potansiyel mükellef statüsünde değerlendirilen, birey başına toplanan vergi miktarını göstermektedir. Grafik incelendiğinde 84,98 TL ile fert başına en düşük tahsilat miktarı Hocalar ilçesine aittir. 1.186,27 TL ile en yüksek tahsilatın yer aldığı Merkez İlçe ardından 459,23 TL ile Emirdağ ilçesi gelmektedir.

2.4.7. On Bin Kişiye Düşen Banka Şube Sayısı

İlçe sınırları içerisinde yer alan banka şubeleri sayısının 2013 yılı ADNKS sonuçlarına göre yayınlanan ilçe nüfusuna bölünmesi ve On bin ile çarpılması sonucu, bir ilçede on bin kişiye düşebilecek banka şube sayısına ulaşılmaktadır.

Banka şubelerinin nüfusa oranlanması ve 10.000 kişi düzeyine getirilmiş olması, araştırma yapılan ilçede, araştırmacıyı banka şube sayılarının yeterli olup olmadığı hakkında bilgi sahibi yapmaktadır. Bu oranın diğer bir özelliği ise ilçe nüfusu standardize edilerek banka şube sayısının yeterliliğinin net bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmasıdır.

Grafik 35. On Bin Kişiyeye Düşen Banka Şube Sayısı

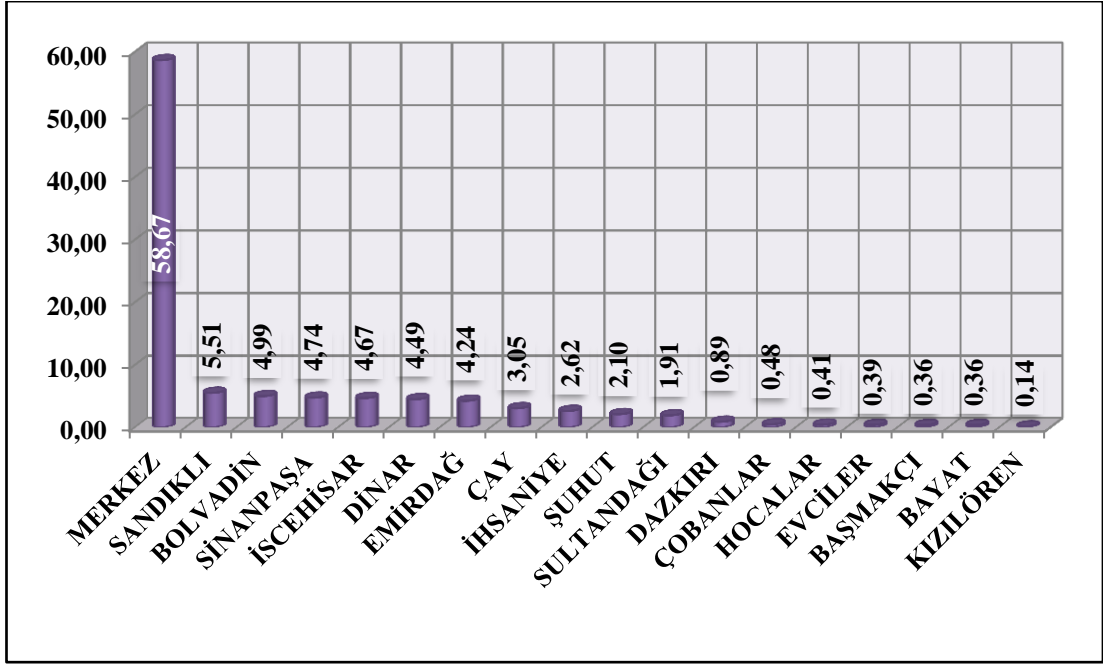
Kaynak: Bankalar Birliği web sitesinden elde edilen veriler ve TÜİK' ten elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar'ın hiçbir banka şubesi olmayan tek ilçesi Kızılören'dir. Banka şubesinin yer almayışı parayı ulaşılması güç konuma sokmaktadır. Olanakların bu denli kısıtlı oluşu insanların banka mevduatlarında paraları olsa bile kullanmalarının imkansız olduğu anlamına gelmektedir ki, bu durum ilçede vatandaşlar arasında dolanımda bulunan paranın azlığı, bununla birlikte harcama yapılacak yerin sınırlı sayıda olması anlamına gelmektedir. Bu durum Kızılören'in gelişmişliğini mali açıdan alt sıralara çekmektedir. On bin kişiye düşen banka şube sayısında en fazla oran ise alışılanın aksine merkez ilçede gerçekleşmeyerek 2,42 ile Bayat ilçesinde gerçekleşmiştir. Merkez ilçe ise bu sıralamamızda sekizinci sırada yer almıştır.

2.4.8. Şirket Faaliyet Oranı

Afyonkarahisar ilçelerinde yer alan faal şirket sayısının, ildeki toplam faal şirket sayısına oranlanması ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilmektedir. Meydana gelen oran il genelinde tüm ilçelerde yer alan faal şirket sayısının ne kadarının hangi ilçede yer aldığı hakkında bilgi vermektedir.

Grafik 36. Şirket Faaliyet oranı.

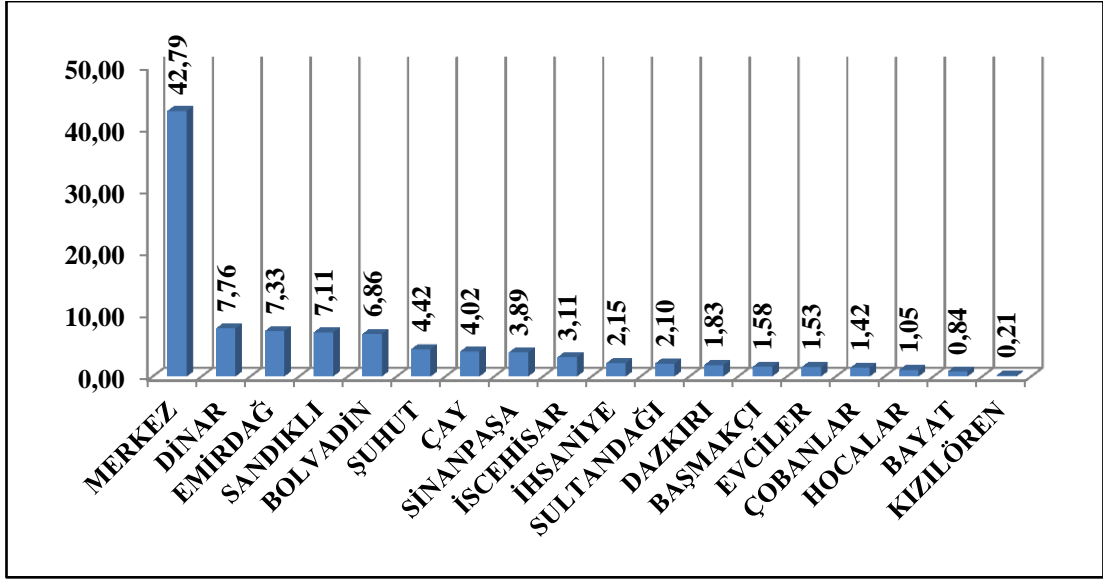
Kaynak: Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar genelinde şirketlerin %58,67'si Merkezde kurulmuştur. Geri kalan %41,33'ü diğer ilçelere dağılmıştır. Bir yerde şirket sayısının çok olması o yerde elde edilebilecek kazancın yüksek olabilmesine ve pazara yakınlığına yani ekonomik potansiyeline bağlıdır. Afyonkarahisar ilçelerine döndüğünde ise ekonomik potansiyele göre şirketlerin sayısının az nüfuslu ve pazara uzak ilçelerden büyük ilçelere doğru arttığı gözlemlenmektedir.

2.4.9. Esnaf Faaliyet Oranı

Afyonkarahisar ilçelerinde hizmet veren faal gerçek mükellef sayısının, tüm ilde faal olan toplam gerçek mükellef sayısına bölünmesi ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilmektedir. Gerçek mükellef, her hangi bir şirket veya kurum adına kayıtlı olmayıp yalnızca kendi nam ve hesabına çalışan, kazancından elde ettiği hasılatı bildirmeye ve ödemeye kendisi sorumlu olan mükellefiyet türüdür. Herhangi bir sabit ticaret hanesi olsun veya olmasın ticaretle uğraşan tüm gerçek mükellefler esnaf olarak değerlendirilir. Bu nedenle il geneli hesaplanan gerçek mükellef oranına esnaf faaliyet oranı adını vermekteyiz.

Grafik 37. Esnaf Faaliyet Oranı (%)

Kaynak: Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar genelinde esnafın %42,79'u merkez ilçede yer alırken, %57,21 gibi büyük bir oran diğer ilçelerde yer almaktadır. Buldukları yörede ekonomik gelişmişlik göstergesinin, faaliyetleri ve vatandaşlara sunmuş oldukları hizmetler neticesiyle sacayağı niteliğinde olan esnafın, buldukları ilçede var olabilecek potansiyel alım gücünün göstergesi niteliğindedir.

2.5. DİĞER REFAH DEĞİŞKENLERİ

Çalışmamızda kullanılan demografik yapı, sağlık, eğitim ve ekonomik yapı göstergelerine ait verilerin tamamı, Afyonkarahisar ve ilçelerinde yaşayan insanların refah seviyelerini bir şekilde dolaylı veya dolaysız olarak etkileyen unsurlardır. Ancak ulaştığımız veriler içerisinde dört gösterge başlığı altlarına yazılması anlam ifade etmeyen ve yeni yeni gösterge başlıkları altında incelenmesi gereken kısıtlı sayıda değişkenlere de ulaşılmıştır. Elimizde bulunan ve mevcut başlıklar altına yerleştiremediğimiz ancak sosyo-ekonomik gelişmişliğin tespitinde katkısı bulunan yedi adet değişkenimiz diğer refah göstergeleri başlığı altında toplanmıştır.

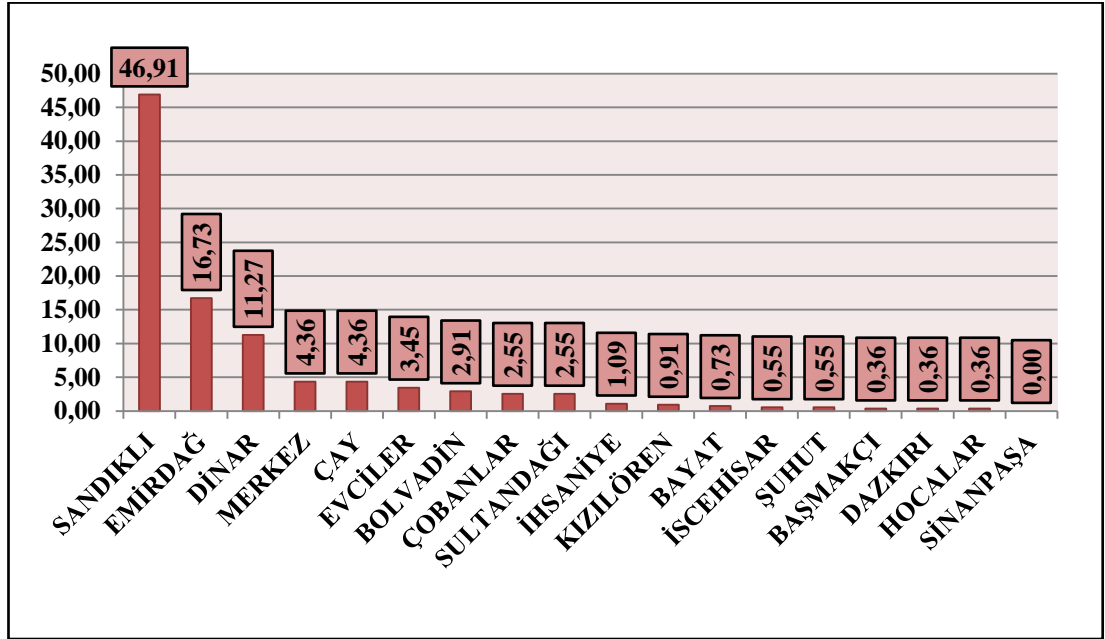
Diğer refah göstergeleri başlığı altında topladığımız ve incelemeye başlayacağımız verilerimiz sırasıyla; ilçeler biçerdöver oranı, ilçeler traktör oranı, on bin kişiye düşen küçük sanayi siteleri firma sayısı, sanayi sicil belgeli işletmelerde

çalışan kişi oranı, sanayi sicil belgeli işletme sayısı oranı, otel yatak oranı ve spor merkezleri sayısı olarak çalışmamızda yer almışlardır.

2.5.1. İlçeler Biçerdöver Oranı

İlçelerde yer alan biçerdöver sayılarının toplam ilde yer alan biçerdöver sayısına bölünmesi ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilen orandır. İlçelerde yer alan biçerdöver sayıları hem sahibi olduğu kişilerin ekonomik durumu hem de tarımdan kazanç elde eden nüfusun kazançlarını gerçekleştirdikleri topraklarda ürettikleri mahsulleri işlemeleriyle birlikte ekonomiye katkılarının gerçekleşmesine öncülük etmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca biçerdöverin sahipleri tarafından ticari amaçlı kullanılıyor olması da analizin ekonomik boyutuna yön veren diğer bir etkidir.

Grafik 38. İlçeler Biçerdöver Oranı (%)

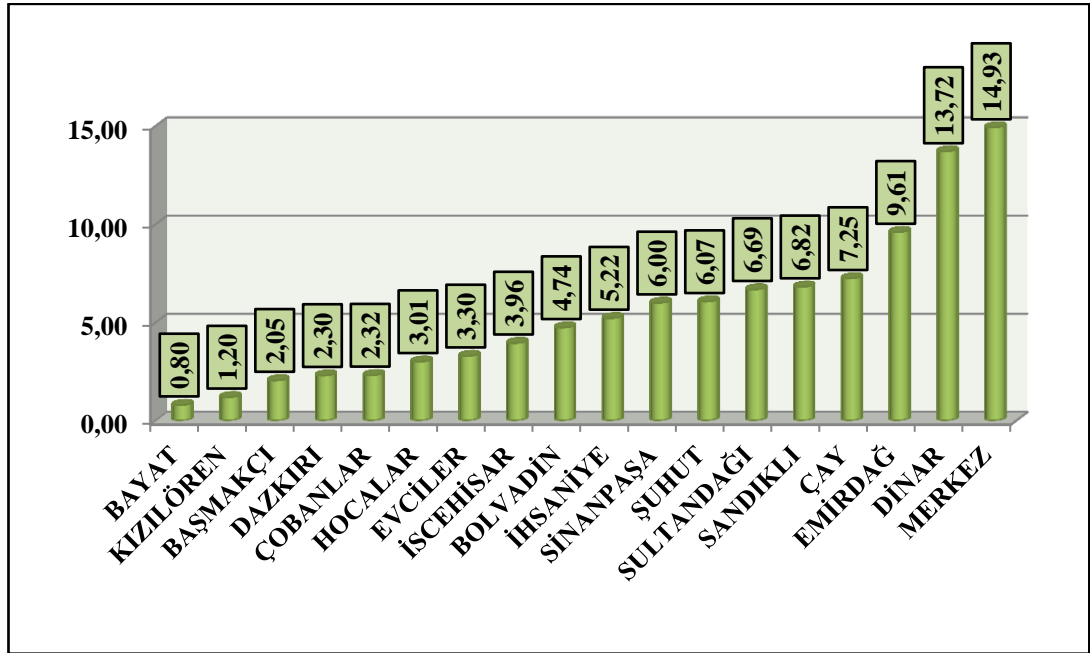
Kaynak: TÜİK'den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Biçerdöver sayılarının tespiti ve analiz sonrasında Afyonkarahisar ve ilçelerinde yer alan biçerdöverlerin %46,91'i Sandıklı da yer almaktadır. Sinanpaşa da ise hiç biçerdöver bulunmamaktadır. Biçerdöver kullanımı kullanılan arazi yapısı ve yatırım amaçlı olarak düşünüldüğünde buna en bariz örneği, arazi yapısında mermeri ve buna bağlı ocakları barındıran %0,55 oran ile İscehisar'ı gösterebiliriz.

2.5.2. İlçeler Traktör Oranı

Her bir ilçede yer alan traktör sayısının, tüm ilde yer alan traktör sayısına bölünmesi ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilen orandır. Traktör, geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan nüfusun olmazsa olmazları arasında yer almaktadır. Ancak traktörün biçerdöverde olduğu gibi ticari bir amaç içinde kullanılabilirliği yoktur. Bu nedendir ki bir ilçede yer alan traktör sayısı tarımla uğraşan nüfusun yoğunluğu ve bu bağlamda tarımdan elde edilebilecek ekonomik kaynağın bir göstergesi niteliğinde olmuştur.

Grafik 39. İlçeler Traktör Oranı (%)

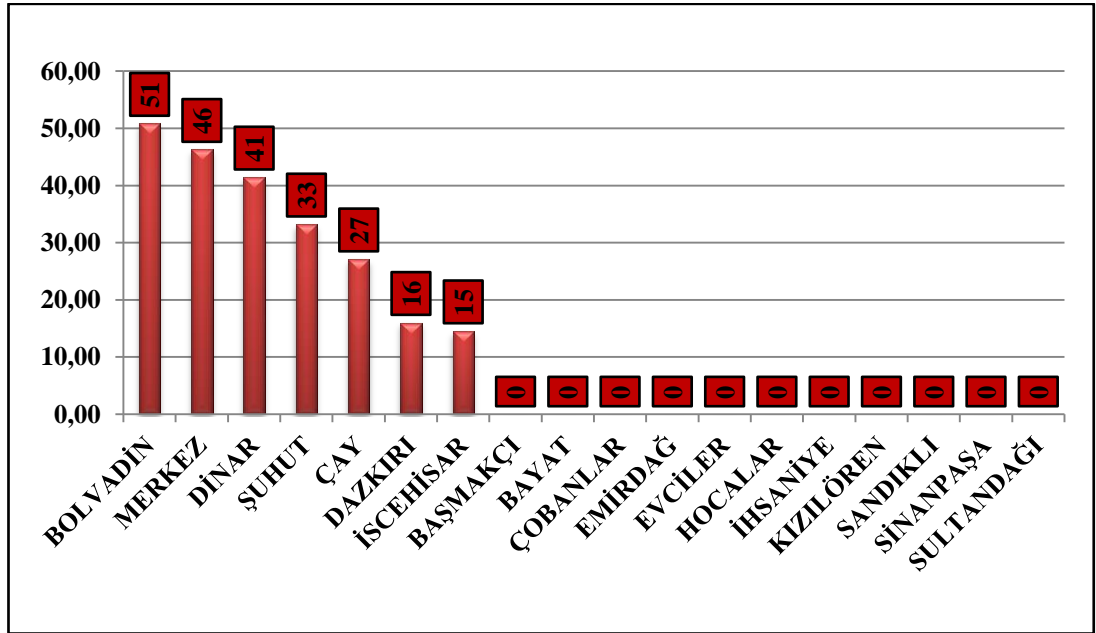
Kaynak: TÜİK' den elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar ilçeleri arasında en çok traktör bulunan ilçeler %14,93 ile Merkez ve %13,72 ile Dinar ilçeleri olmuştur. En az olduğu ilçe ise %0,8 ile Bayattır. İl merkezinde traktör sayısının fazla oluşu merkez arazilerinde hala tarım ile uğraşan, göz ardı edilemeyecek bir potansiyelin varlığının habercisidir. Yine tarımın gelir kapısı olarak düşünülmesi ile aynı şekilde %6,69 oranı bulunan ve kiraz üretimiyle meşhur olan Sultandağı'nın, mermer ocakları ile ünlü İscehisar'la kıyaslandığında bu oranın Sultandağı'nda bulunan traktör sayısının yarısı olması düşüncemizi destekler niteliktedir.

2.5.3. On Bin Kişiyeye Düşen Küçük Sanayi Siteleri Firma Sayısı

İlçelerde yer alan Küçük Sanayi Siteleri Firma Sayısının o ilçenin nüfusuna bölünmesi ve On bin ile çarpılması sonucu elde edilmektedir. Küçük sanayi işletmelerinin en önemli problemlerinden birisi işyeri sorunudur. Özellikle bu sorunun giderilmesi amacıyla planlı dönemin başından beri uygulanan Küçük Sanayi Siteleri politikalarına oldukça önem verilmektedir. Küçük Sanayi Siteleri, orta ve büyük sanayinin yerel düzeyde gelişmesine başlangıç teşkil etmesinde, yerel kalkınmada ve ülke kalkınmasında önemli bir işleve sahiptir (TÜİK, 1996:36).

Grafik 40. On Bin Kişiyeye Düşen Küçük Sanayi Siteleri Firma Sayısı

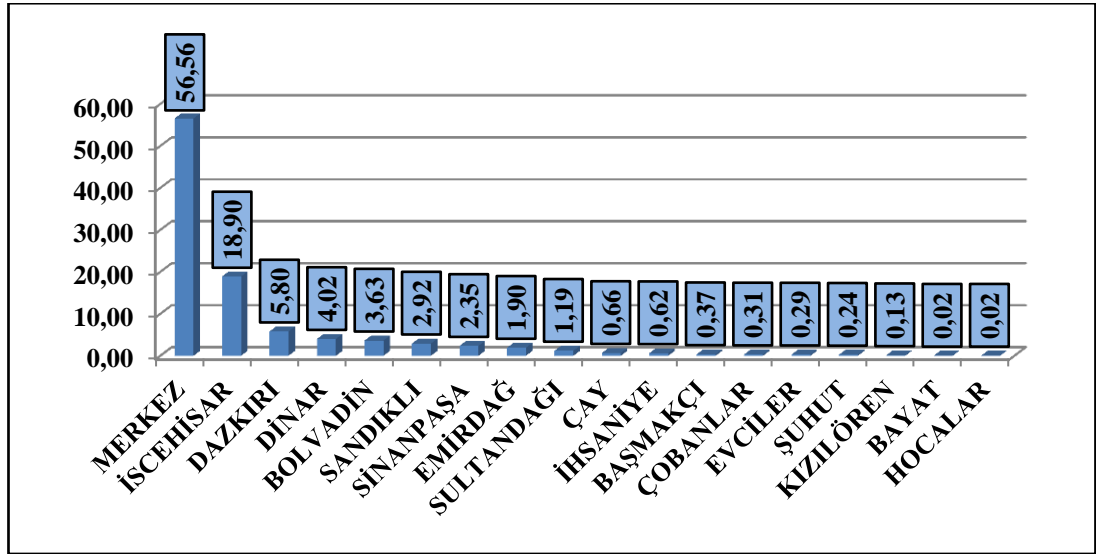
Kaynak: Kaynak: Zafer Kalkınma Ajansından elde edilen Afyonkarahisar Sanayi ve Ticaret Odası verileri.

Bu açıklamalar ışığında Afyonkarahisar ilçelerinin sadece yedi tanesinde küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Diğer on bir ilçenin KSS'ler olmaksızın başkaca kaynaklar tarafından yerel kalkınmalarını gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşmaktayız. Küçük sanayi sitelerinin halk için kazanç kapısı niteliğinde oluşu, yer aldığı ilçede işsizlik oranlarını alt seviyelere çekmekte ve gelişmişlik sıralamalarında üst sıralamalara taşımaktadır. Bu bilgilendirme ışığında Bolvadin'in ilk sırada yer almasının, bu ilçede sanayi sitelerinin ilçe halkının gelişmişliğine önemli derecede katkısının olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

2.5.4. Sanayi Sicil Belgeli İşletmelerde Çalışan Kişi Oranı

İlçelerde bulunan sanayi sicil belgeli işletmelerde çalışan kişi sayısının, il genelinde sanayi sicil belgesi bulunan işletmelerde çalışan kişi sayısına bölünmesi ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilen orandır. Bu değişken, ilçeler bazında sanayi sektöründe çalışan ve kazanç elde eden fertlerin ilçe geneli oransal olarak ifadesidir.

Grafik 41. Sanayi Sicil Belgeli İşletmelerde Çalışan Kişi Oranı (%)

Kaynak: Zafer Kalkınma Ajansından elde edilen veriler tarafımızca hazırlanmıştır.

Sanayi sektöründe çalışan kişi yoğunluğu olarak, %56,56 ile merkez ilçe olurken, %43,44'lük kısmı ise diğer ilçelerde çalışmaktadır. 17 ilçede sanayi sicil belgesi bulunan işletmelerde çalışan kişi olarak en yüksek oran, %18,90 ile mermer sanayisiyle ülke genelinde nam salmış olan İncehisar da yer almaktadır.

2.5.5. Sanayi Sicil Belgeli İşletme Sayısı Oranı

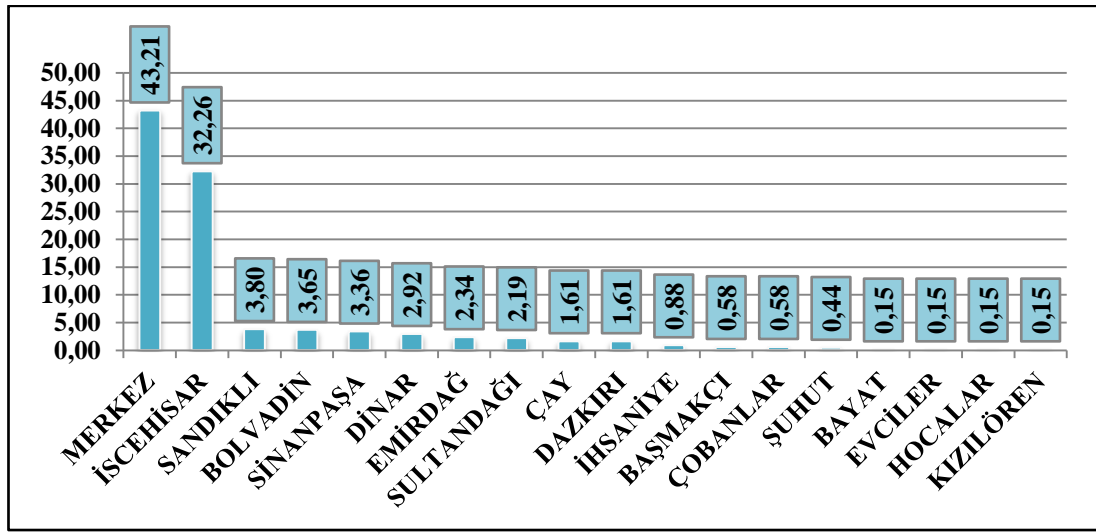
İlçelerde yar alan sanayi sicil belgeli işletme Sayısının, ilde bulunan toplam sanayi sicil belgeli işletme sayısına bölünmesi ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilen orandır. Sanayi Sicil belgeli işletmeler, 6948 sayılı Sanayi Sicil Kanununun 1. Maddesinde şöyle belirtilmiştir;

“Bir maddenin vasıf, şekil, hassa veya terkiibini makina, cihaz, tezgah, alet veya diğer vasıta ve kuvvetlerin yardımı ile veya sadece el emeği ile kısmen veya tamamen değiştirmek veya bu maddeleri işlemek suretiyle devamlı ve seri halinde imal veya istihsal eden yerlerle madenlerin çıkarılıp işlendiği yerler (Sanayi

İşletmesi) ve buralarda yapılan işler (Sanayi işleri) sayılır. Devamlı ve seri halinde tamirat yapan müesseselerle elektrik veya sair enerji istihsal eden santraller, gemi inşaatı gibi büyük inşaat yerleri de bu madde şumulüne girer.”

Kanunda belirtildiği üzere, söz konusu faaliyetleri gerçekleştiren işletmelerin, sanayi ve ticaret il müdürlüğüne başvurarak aldıkları belgedir. Sanayi sicil belgeli işletme sayısının çokluğu özellikle ekonomik açıdan ilçelerin gelişim durumlarını etkilemektedir.

Grafik 42. Sanayi Sicil Belgeli İşletme Sayısı Oranı (%)

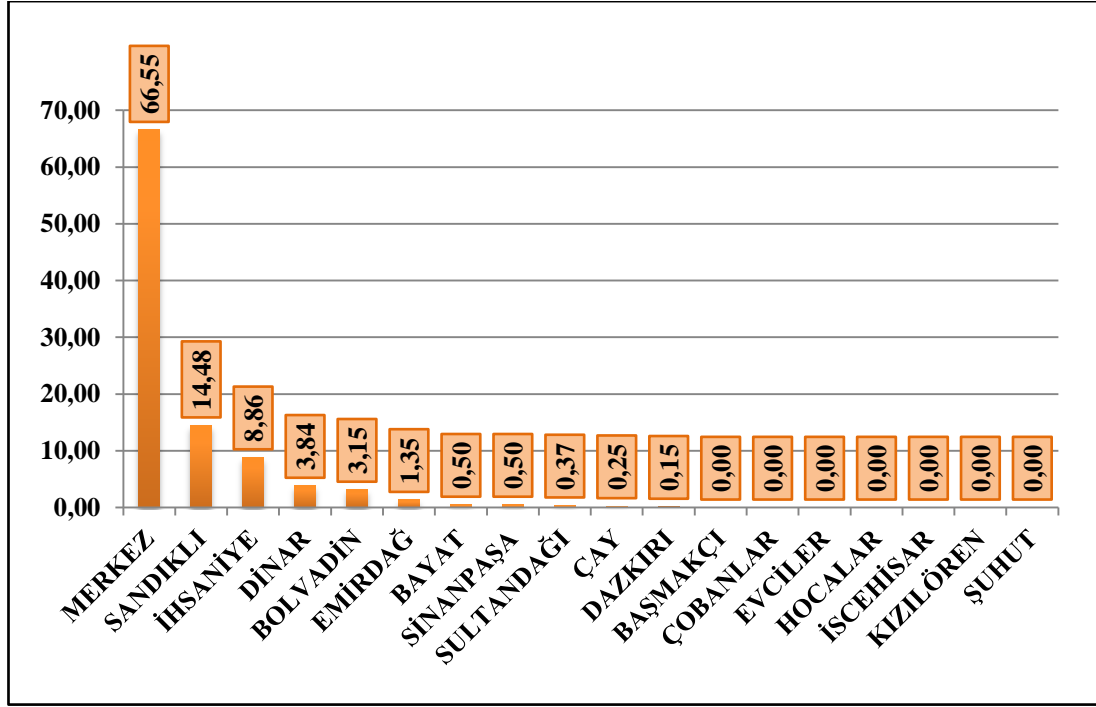
Kaynak: Zafer Kalkınma Ajansından elde edilen Afyonkarahisar Sanayi ve Ticaret Odası verileri.

Sanayi sicil belgeli işletme sayısının %43,21 ile en yüksek olduğu mekan merkez ilçedir. Ancak %56,79'luk belgeli işletmeler diğer 17 ilçede yer almaktadır. Bu oranın ise %32,26 ile İncehisar da yer almaktadır. Yine de gelişmişlik açısından incelendiğinde tüm ilçelerde Sanayi Sicil Belgesi bulunan işletmelerin yer aldığını görmekteyiz.

2.5.6. Otel Yatak Oranı

İlçelerde yer alan otellerde bulunan yatak sayısının, il genelinde bulunan otellerde yer alan toplam yatak sayısına oranlanması ve 100 ile çarpılması sonucu elde edilen orandır. Otellerde bulunan yatak sayıları özellikle turizm amaçlı gelen misafirlerin, konuk olduğu yerlerde ekonomik ilişkide bulunabileceği, bu sebeple ilçe ekonomisine dolaylı veya dolaysız katkılarının olabileceği düşünülmektedir.

Grafik 43. Otel Yatak Oranı (%)

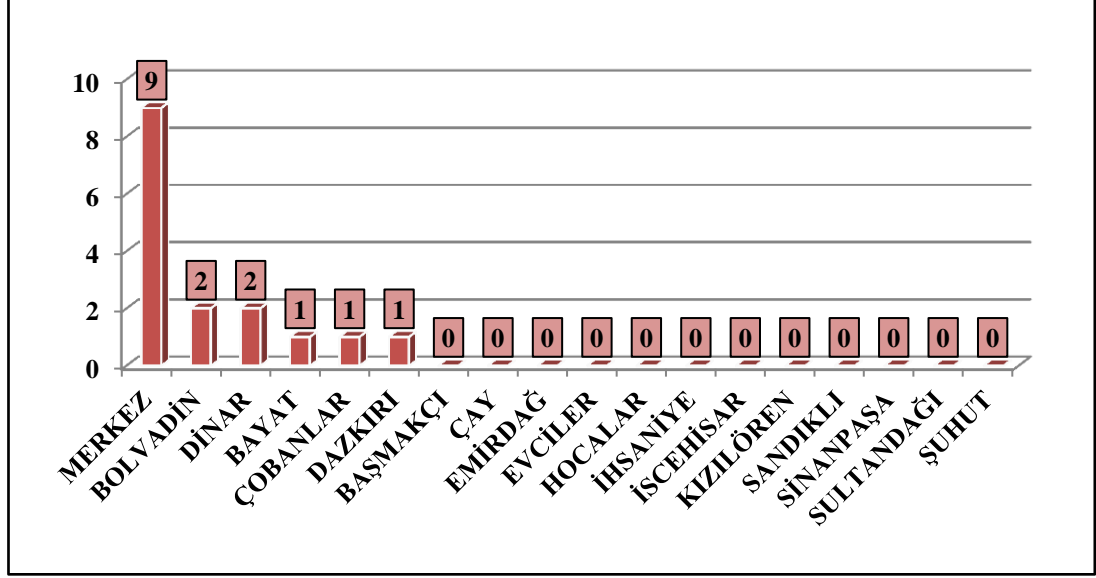
Kaynak: Zafer Kalkınma Ajansı

Afyonkarahisar'ın turizm kuşağında yer alıyor olması, ayrıca bir termal kent olması nedeniyle turizmin otellerde konaklamaya bağlı olarak ekonomiye ve gelişmişliğe katkısı büyüktür. Özellikle Merkez, Sandıklı ve İhsaniye içlerinin termal turizm açısından il ve ilçe ekonomisine katkıları grafikteki konumlarına bakılarak fark edilebilmektedir. Fakat bununla birlikte yedi ilçemizde normal konaklamak için dahi otel bulunmamaktadır.

2.5.7.Spor Merkezleri Sayısı

İl Gençlik ve Spor Müdürlüğüne Bağlı Afyonkarahisar ilçelerinde yer alan Spor Merkezi Sayısıdır. Spor merkezileri sağlıklı yaşam için günümüz şehirleşme şartlarında her ilçede bulunması gereken mekanlardır. Ancak böylesine mekanların varlığı için spor merkezlerine talebin yüksek olması gerekmektedir. Spor Merkezlerine talep ise insanların genel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ekonomik durumlarına ve çalışma mesaisinden arta kalan zaman göre şekillenilecek olan bir durumdur. İlçe de yaşayan nüfusun ekonomik gelişmişliği spor merkezleri gibi sosyal alanların çeşitliliğini de beraberinde getirecektir.

Grafik 44. Spor Merkezleri Sayısı

Kaynak: Zafer Kalkınma Ajansından elde edilen İl gençlik ve Spor Müdürlüğü verileri.

Afyonkarahisar da altı ilçemizde toplam 16 adet il gençlik ve spor müdürlüğüne bağlı spor merkezleri yer almaktadır. Bu rakamın 9 adedi merkez ilçede yer alırken, iki Bolvadin, bir Dinar, bir Bayat, bir Çobanlar ve bir adet de Dazkırı ilçelerimiz de yer alarak bu ilçelerin sosyal gelişmişlik düzeyine katkıları olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR VE İLÇELERİNİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ SIRALAMASI VE VERGİ İLİŞKİSİ

Afyonkarahisar ve ilçelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamalarını gerçekleştireceğimiz bu bölümde, 5 farklı gösterge başlığı altında, toplam 44 adet değişkenin yer aldığı veri seti kullanılmıştır. Elde edilen veri setlerine, bir önceki bölümde teorik olarak bahsettiğimiz, TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemini uygulayarak her bir ilçeye ait endeks değerleri elde edilmiş ve bu değerlerin, büyükten küçüğe doğru sıralanması ile de ilçelere ait gelişmişlik sıralamalarına ulaşılmıştır.

Bu bölümde Afyonkarahisar ve ilçelerine ait sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksleri tespit edilerek, öncelikli olarak göstergeler bazında daha sonra ise tüm göstergelerin yer aldığı genel sıralamalar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular genel olarak ve her bir ilçe başlığı altında grafikler yardımı ile analiz edilmiştir. Daha sonra ise Afyonkarahisar'ın Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksleri ile Vergi Gelirlerini gösteren veriler incelenerek bunlara SPSS programı yardımı ile Sperman Sıra Korelasyonu Katsayısı uygulanarak, SEGE ve vergi gelirleri arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak ise Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1996 ve 2004 yıllarında ülke genelinde gerçekleştirilmiş olan, "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" çalışmalarında elde edilen bulgularla, güncel olarak elde ettiğimiz bulgular karşılaştırılmıştır.

1.GÖSTERGELER BAZINDA SEGE SIRALAMALARI

Toplam 44 adet değişkenin, 5 farklı gösterge başlığı altında toplandığı çalışmamızda öncelikle her bir gösterge altında yer alan değişkenler yine kendi içerisinde TOPSIS yöntemi marifetiyle analiz edilerek, endeks değerlerine ulaşılmış ve her bir gösterge kendi içerisinde sıralanarak Afyonkarahisar ve ilçelerini temsil eden beş farklı gelişmişlik sıralamaları elde edilmiştir. Söz konusu göstergeler; demografik yapı, sağlık, eğitim, ekonomik ve mali yapı ile diğer refah göstergeleri başlıkları altında sırasıyla aşağıda analiz edilmiştir.

1.1. DEMOGRAFİK YAPI GÖSTERGELERİ GELİŞMİŞLİK SİRALAMASI

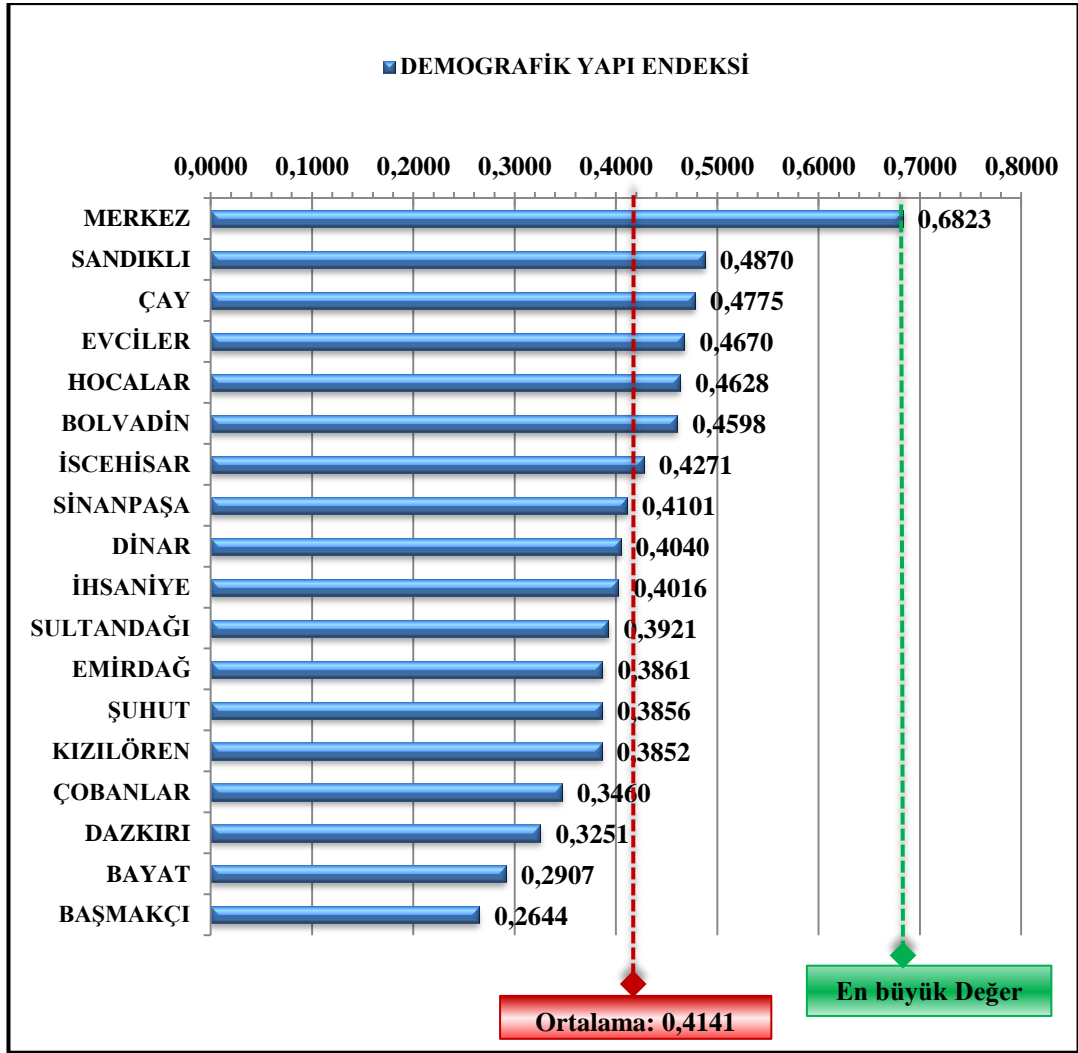
Afyonkarahisar ilçeleri, Demografik yapı göstergelerinin TOPSİS yöntemi ile gerçekleştirilen sıralamasında, On sekiz ilçeye ait on farklı değişken kullanılmıştır. TOPSİS yönteminin altıncı ve son aşaması ile birlikte her bir ilçeye ait yakınlık katsayılarına ulaşılarak, Demografik yapı sıralaması gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5. Demografik Yapı Gelişmişlik Sıralaması

Demografik Yapı Sıralama	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	Merkez	0,6823
2	Sandıklı	0,4870
3	Çay	0,4775
4	Evciler	0,4670
5	Hocalar	0,4628
6	Bolvadin	0,4598
7	İscehisar	0,4271
8	Sinanpaşa	0,4101
9	Dinar	0,4040
10	İhsaniye	0,4016
11	Sultandağı	0,3921
12	Emirdağ	0,3861
13	Şuhut	0,3856
14	Kızılören	0,3852
15	Çobanlar	0,3460
16	Dazkırı	0,3251
17	Bayat	0,2907
18	Başmakçı	0,2644

Tablo 3’de yer alan demografik yapı sıralamasında, ilk üçte sırası ile Afyonkarahisar Merkez, Sandıklı ve Çay ilçeleri yer alırken, son üçte ise Dazkırı, Bayat ve son olarak Başmakçı ilçeleri yer almaktadırlar. Demografik yapı, ele alınan yörenin nüfusun durumu, dinamik özellikleri gibi kriterleri ortaya koyduğu düşünülürse, sıralamamızda son sıralarda yer alan ilçelerimizin nüfusun artış dinamiklerini temsil eden nüfus artış hızı, hane halkının büyüklüğü gibi durumları açısından zayıf oldukları kanaatine varılmaktadır.

Grafik 45. Demografik Yapı Endeksi

Ancak ilk üç sırada yer alan ilçelerde, demografik açıdan Merkez ilçenin tüm gelişmişliğin odak noktası olarak görülebilecek olan ilçe niteliği taşıyor olması sürpriz bir durum değildir. Çünkü on farklı demografik değişkende de merkez ilçenin diğer ilçe verilerine kıyasla yüksek oranlara sahip olması, doğal olarak merkez ilçeyi demografik gelişmişliğin tavan yaptığı yer konumuna getirmektedir.

Bir ilçenin katsayı değerlerindeki sapmalar, diğer 17 ilçenin demografik gelişmişlik sıralamasını etkilemektedir. İşte bu etkiyi görebilmek ve araştırmanın genelinde yüksek verilere sahip merkez ilçeyi saf dışı tutarak bir sıralama daha yapmanın faydalı olacağı düşüncesiyle aşağıdaki tabloda, Merkez ilçe hariç Afyonkarahisar 17 adet ilçesine ait Demografik Yapı Gelişmişlik Sıralaması yer almaktadır.

Tablo 6. Merkez İlçesiz Demografik Yapı Gelişmişlik Sıralaması

Demografik Yapı Sıralama	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	Sandıklı	0,7322
2	Çay	0,7195
3	Bolvadin	0,6671
4	Evciler	0,6520
5	Hocalar	0,6448
6	İscehisar	0,6408
7	Dinar	0,6121
8	Şuhut	0,5956
9	Sinanpaşa	0,5767
10	Sultandağı	0,5686
11	İhsaniye	0,5662
12	Emirdağ	0,5661
13	Kızılören	0,4935
14	Çobanlar	0,4642
15	Dazkırı	0,4617
16	Bayat	0,4043
17	Başmakçı	0,3562

Merkez ilçe yer almayan tablo 4'deki demografik yapı sıralamasında, merkezli sıralamaya göre son üç ilçe değişmezken, Merkez sonrası yer alan ilk iki ilçe aynı sırada yer almış sonrasında gelen ilçeler kendi aralarında birbirlerine fark atmış olup özellikle alt sıralardan ayrılıp, üçüncü sıraya yükselen Bolvadin ilçesi dikkat çekmiştir.

1.2.SAĞLIK GÖSTERGELERİ GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

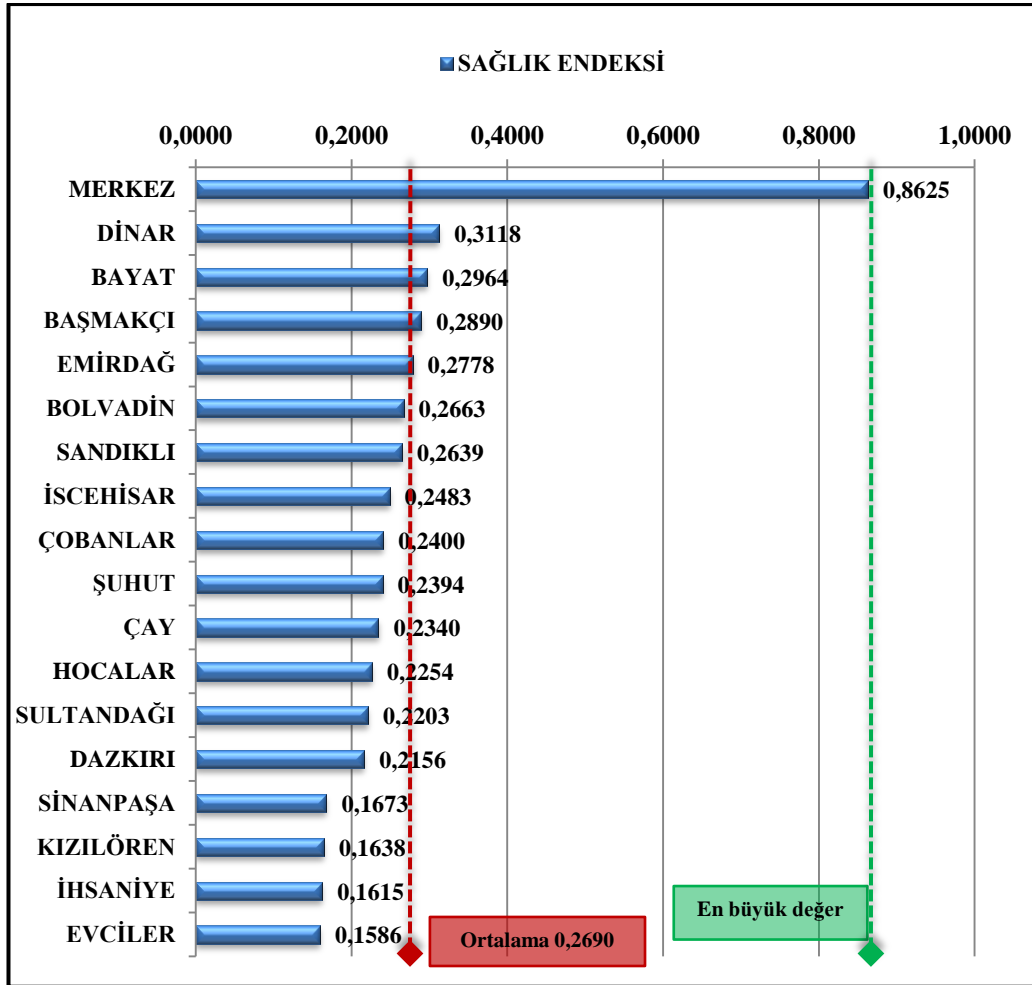
Çalışmamızda sağlık değişkenleri olarak on farklı veri çeşidi kullanılmış ve bu verilere başkaca hiçbir veri karıştırılmaksızın TOPSIS yöntemi mahareti ile sıralanmıştır. Ortaya konulan sıralama tüm ilçelerin sağlık yönünden gelişmişliği hakkında bilgi vermektedir.

Sağlık verilerinin analizi sonucu meydana gelen yukarıdaki sıralamada, ilk sırada merkez yer alırken ardı sıra gelen üç ilçe, Dinar, Bayat ve Başmakçı ilçelerimiz olmuştur. Son üç sırada ise Kızılören, İhsaniye ve Evciler ilçelerimiz yer almaktadır. Bu tabloda Merkez ilçeye ait yakınlık katsayısının 0,86 olması ve peşi sıra gelen ilk ilçe Dinarın yakınlık katsayısının 0,31 olması, merkez ilçe hariç yapılacak olan sıralamanın farklı olabileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 7. Sağlık Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması

Sağlık Sıralama	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	Merkez	0,8625
2	Dinar	0,3118
3	Bayat	0,2964
4	Başmakçı	0,2890
5	Emirdağ	0,2778
6	Bolvadin	0,2663
7	Sandıklı	0,2639
8	İscehisar	0,2483
9	Çobanlar	0,2400
10	Şuhut	0,2394
11	Çay	0,2340
12	Hocalar	0,2254
13	Sultandağı	0,2203
14	Dazkırı	0,2156
15	Sinanpaşa	0,1673
16	Kızılören	0,1638
17	İhsaniye	0,1615
18	Evciler	0,1586

Grafik 46. Sağlık Endeksi

Dinar ve Merkez ilçe arasındaki katsayı makasının, Dinar ve onsekizinci ilçe olan Evciler arasındaki katsayı makasından oldukça geniş olması nedeniyle, farklı bir analiz ve yorum yapabilmek açısından, merkez ilçe hariç on yedi ilçe aynı veriler ile tekrar sıralaması yapılmıştır.

Tablo 8. Merkez İlçesiz Sağlık Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması

Sağlık Sıralama	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	Dinar	0,6998
2	Bolvadin	0,6027
3	Sandıklı	0,5990
4	Emirdağ	0,5903
5	Başmakçı	0,5132
6	Bayat	0,5065
7	İscehisar	0,4417
8	Sultandağı	0,4248
9	Şuhut	0,4201
10	Çay	0,4156
11	Hocalar	0,3840
12	Çobanlar	0,3617
13	Dazkırı	0,3469
14	Sinanpaşa	0,2860
15	İhsaniye	0,2556
16	Kızılören	0,2421
17	Evciler	0,2346

Gerçekleştirilen son sıralamada dinar yine ilk sırada yer alırken peşi sıra gelen Bayat ve Başmakçı yerlerini Bolvadin ve sandıklıya bırakmıştır. Son üçte ise üç ilçe aynı olurken İhsaniye 16. Sıradan 17 ye yükselmiş, Kızılören ise bir basamak gerilemiştir.

1.3. EĞİTİM GÖSTERGELERİ GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

Herhangi bir bölgenin gelişmişlik düzeyleri ile o bölgede yaşamını sürdüren bireylerin eğitim seviyesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu, bu konuda yapılan araştırmalar neticesinde genel kabul görmüş bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda Afyonkarahisar ve ilçelerinin eğitim düzeyini gelişmişlik perspektifinden incelememize yol gösteren sekiz değişkeni veri kabul ederek, Onsekiz ilçeyi eğitimsel gelişmişlik yönüyle sıralamaya çalıştık.

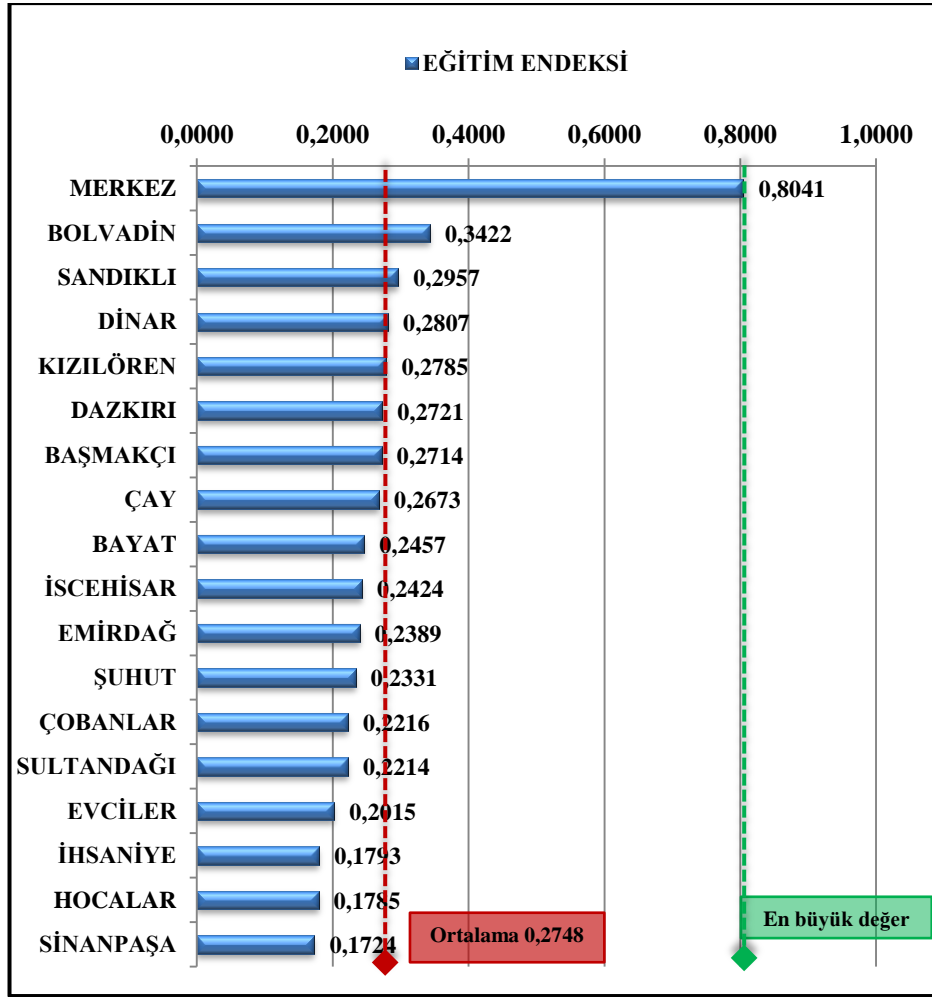
Tablo 9. Eğitim Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması

Eğitim Sıralama	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	Merkez	0,8041
2	Bolvadin	0,3422
3	Sandıklı	0,2957
4	Dinar	0,2807
5	Kızılören	0,2785
6	Dazkırı	0,2721
7	Başmakçı	0,2714
8	Çay	0,2673
9	Bayat	0,2457
10	İscehisar	0,2424
11	Emirdağ	0,2389
12	Şuhut	0,2331
13	Çobanlar	0,2216
14	Sultandağı	0,2214
15	Evciler	0,2015
16	İhsaniye	0,1793
17	Hocalar	0,1785
18	Sinanpaşa	0,1724

Yukarıdaki tabloda eğitim değişkenleri kullanılarak gerçekleştirilen gelişmişlik sıralamasında, şüphesiz tüm imkanların varlığının en yoğun olduğu ilçe merkez ilçedir. Merkez ilçe peşinden gelen ilk üç ilçe ise sırasıyla Bolvadin, Sandıklı ve Dinar olmuştur. Son üç ilçe ise sırasıyla İhsaniye, Hocalar ve Sinanpaşa olmuştur.

Eğitim değişkenlerine TOPSIS yönteminin uygulanması sonucu ilçe bazında merkez ilçenin almış olduğu katsayı ile en yüksek değerli ikinci ilçe olan Bolvadin arasındaki katsayı farkı neticesinde, aşağıdaki tabloda merkez ilçenin hesaplama dışı tutulduğu 17 ilçe bazlı bir eğitim göstergeleri gelişmişlik sıralaması daha gerçekleştirilmiştir.

Grafik 47. Eğitim Endeksi

Tablo 10. Merkez İlçesiz Eğitim Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması

Eğitim Sıralama	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	Bolvadin	0,7668
2	Dinar	0,5000
3	Sandıklı	0,4735
4	Çay	0,4197
5	Dazkırı	0,3874
6	Başmakçı	0,3546
7	Emirdağ	0,3532
8	Bayat	0,3513
9	Kızılören	0,3500
10	İscehisar	0,3454
11	Sultandağı	0,3186
12	Şuhut	0,2970
13	Çobanlar	0,2761
14	Evciler	0,2616
15	Hocalar	0,2289
16	Sinanpaşa	0,2285
17	İhsaniye	0,2216

Merkez hesaplama dışı tutulması ile birlikte ilk ve son üç ilçe isimlerinde bir değişiklik olmazken sadece ilçelerin sıralamalarında değişme meydana gelmiştir. İlk sırada Sandıklı yerini korurken Dinar ikinci sıraya yükselmiş ve on beşinci sırada yer alan İhsaniye ise son sıraya düşmüştür.

1.4. EKONOMİK VE MALİ YAPI GÖSTERGELERİ GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

Gelişmişliği etkileyen en önemli faktörlerden bir diğeri ise ilçe genelinin belirli bir dönemde mali açıdan ortaya koyduğu ekonomik performansdır. Bireyler ekonomik olarak ne kadar rahat olurlarsa, otonom olarak belirli ihtiyaçları karşılamış olacak ve sonuçta gelişmişlik düzeyini etkileyebilecek sosyal ve ekonomik alanlara yöneleceklerdir.

Bu düşünceler doğrultusunda bizlerde, mali açıdan Afyonkarahisar ve ilçelerinin gelişmişlik düzeyini yansıtabileceğini düşündüğümüz dokuz farklı ekonomik verinin yer aldığı ekonomik değişkenli ilçe sıralamasını TOPSIS yöntemi uygulamak neticesi ile gerçekleştirmiş olduk.

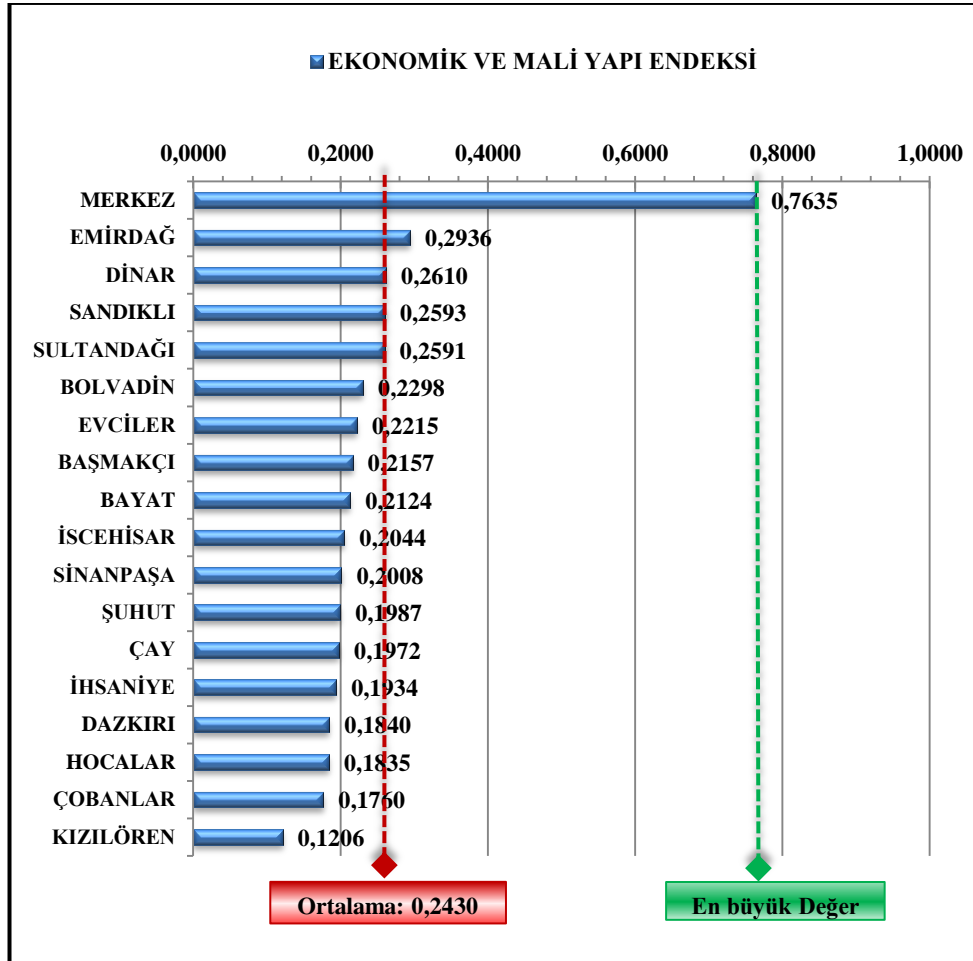
Tablo 11. Ekonomik ve Mali Yapı Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması

Ekonomik ve Mali Yapı Sıralaması	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	Merkez	0,7635
2	Emirdağ	0,2936
3	Dinar	0,2610
4	Sandıklı	0,2593
5	Sultandağı	0,2591
6	Bolvadin	0,2298
7	Evciler	0,2215
8	Başmakçı	0,2157
9	Bayat	0,2124
10	İscehisar	0,2044
11	Sinanpaşa	0,2008
12	Şuhut	0,1987
13	Çay	0,1972
14	İhsaniye	0,1934
15	Dazkırı	0,1840
16	Hocalar	0,1835
17	Çobanlar	0,1760
18	Kızılören	0,1206

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Ekonomik gelişmişlik açısından merkez ilçenin üstünlüğü, TOPSIS yakınlık katsayısından da anlaşılacağı üzere, tartışılmayacak derecede üst sırada yer almıştır. Emirdağ, Sandıklı ve akabinde Dinarın yer alması, bu ilçelerin mali açıdan Afyonkarahisar ekonomisine büyük etkisi olan ilçeler olduğu kanaatine bizleri ulaştırmaktadır. Bu görüşümüzü destekleyen bir diğer durum ise Afyonkarahisar'ın pek çok ilçesinde, Devletin temelini oluşturan vergi toplama işinin malmüdürlükleri kanalı ile gerçekleştirilirken, bu üç ilçemizde müstakil olarak yani malmüdürlüklerinden bağımsız Vergi Dairesi Müdürlüklerince gerçekleştiriliyor olmasıdır.

Yine tam tersi bir durumda olan son sıralarda yer alan ilçelerimizde de vergi toplama işinin sadece malmüdürlükleri gelir servisleri tarafından gerçekleştiriliyor olması, sıralamada yer alan ilçelerin mali açıdan Afyonkarahisar gelişmişliğine katkısının diğer ilçelere nazaran düşük olduğunun bariz göstergesidir.

Grafik 48. Ekonomik ve Mali Yapı Endeksi

Tablo 12. Merkez İlçesiz Ekonomik ve Mali Yapı Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması

Ekonomik ve Mali Yapı Sıralaması	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	Emirdağ	0,7604
2	Sandıklı	0,7315
3	Dinar	0,7111
4	Bolvadin	0,6432
5	Çay	0,4756
6	İscehisar	0,4600
7	Şuhut	0,4584
8	Sultandağı	0,4212
9	Sinanpaşa	0,3993
10	Evciler	0,3779
11	Başmakçı	0,3551
12	Dazkırı	0,3287
13	Bayat	0,3056
14	İhsaniye	0,3001
15	Hocalar	0,2110
16	Çobanlar	0,1890
17	Kızılören	0,0801

Yine Afyonkarahisar merkez ilçenin az önce bahsettiğimiz gibi diğer ilçelerden oldukça üstün olması nedeniyle sıralama dışı tutulduğu Tablo 10’da ilk üç ve son üç ilçelerin yerinde ve sırasında bir değişiklik olmamıştır. Ancak arada kalan 11 ilçenin tablo incelendiğinde kendi aralarında rekabet içerisinde oldukları ve aşağı yukarı katsayılarının birbirlerine yakın oldukları görülmektedir.

1.5. DİĞER REFAH GÖSTERGELERİ GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

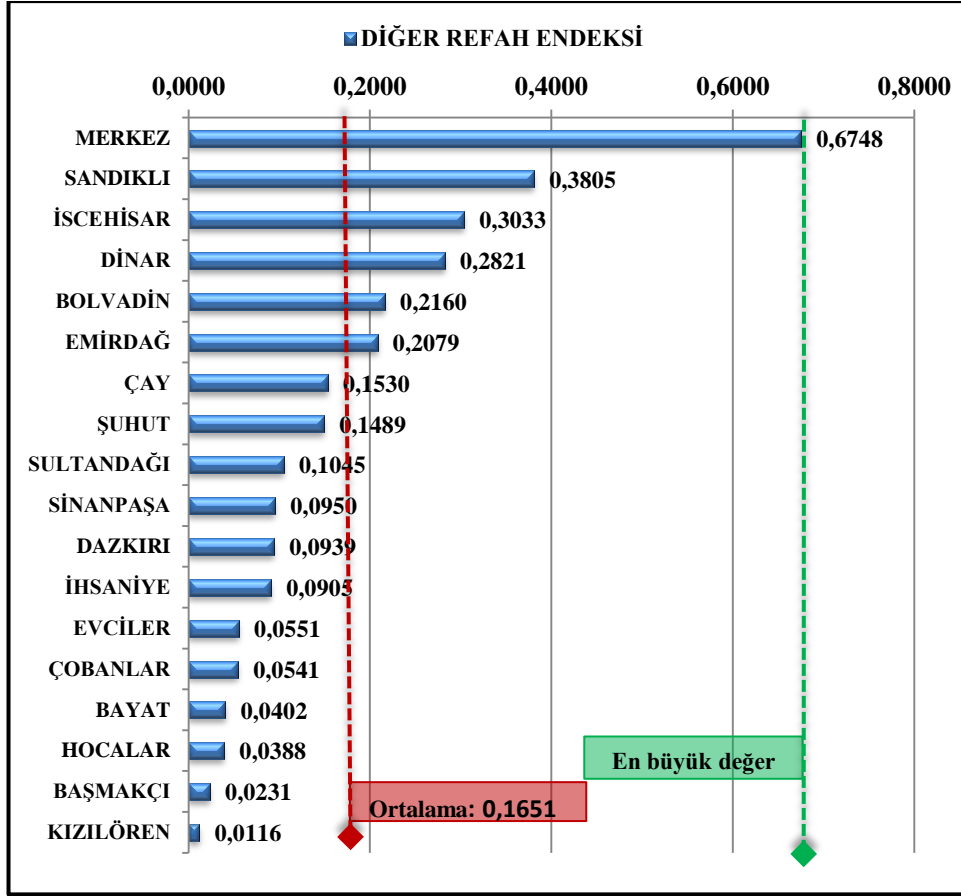
Refahın kelime anlamı bolluk, varlık ve rahatlık içinde yaşamak olarak değerlendirilmektedir. Aslında çalışmamızın bu kısmına gelene kadar Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasını gerçekleştirmede dört değişken başlığı altında yer alan veriler genelde bolluk ve rahatlığın varlığını göstermek üzere çalışmaya konulmuş verilerdir. Şimdiye kadar sıralamada kullanılan otuz yedi değişkene ek refah seviyesinin yüksek veya düşük olabileceğini ortaya koyabileceğini düşündüğümüz yedi adet ilçe bazlı veri kullanılarak, diğer refah göstergeli ilçeler gelişmişlik sıralaması gerçekleştirilmiştir.

Tablo 13. Diğer Refah Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması

Diğer Refah Sıralama	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	Merkez	0,6748
2	Sandıklı	0,3805
3	İscehisar	0,3033
4	Dinar	0,2821
5	Bolvadin	0,2160
6	Emirdağ	0,2079
7	Çay	0,1530
8	Şuhut	0,1489
9	Sultandağı	0,1045
10	Sinanpaşa	0,0950
11	Dazkırı	0,0939
12	İhsaniye	0,0905
13	Evciler	0,0551
14	Çobanlar	0,0541
15	Bayat	0,0402
16	Hocalar	0,0388
17	Başmakçı	0,0231
18	Kızılören	0,0116

Diğer refah sıralamamızda ilk sıralarda Sandıklı, İscehisar ve Dinar ilçeleri gelmektedir. Buraya kadarki gerçekleştirilen sıralamalarda ilk üçte sandıklı ve dinar pek çok gelişmişlik sıralamasında ilkler içerisinde yer alırken, diğer refah sıralamasında üçüncü sırada İscehisar'ın yer alışı, bu bölgenin Afyonkarahisar da mermerin memleketi olması ve onun etkisi ile mali açıdan insanların refah düzeylerini olumlu yönde etkilendiği düşüncesi ile çıkan sonuç değerlendirildiğinde İscehisar'ın refah seviyesi hakkındaki mevcut düşüncemizi destekler konumdadır.

Grafik 49. Diğer Refah Endeksi

Tablo 14. Merkez İlçesiz Diğer Refah Göstergeleri Gelişmişlik Sıralaması

Diğer Refah Sıralama	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	İscehisar	0,5087
2	Sandıklı	0,4575
3	Dinar	0,3812
4	Bolvadin	0,3178
5	Emirdağ	0,2378
6	İhsaniye	0,1933
7	Dazkırı	0,1905
8	Çay	0,1795
9	Şuhut	0,1729
10	Sinanpaşa	0,1288
11	Sultandağı	0,1279
12	Çobanlar	0,1170
13	Bayat	0,1092
14	Evciler	0,0623
15	Hocalar	0,0459
16	Başmakçı	0,0289
17	Kızılören	0,0128

Yine geçtiğimiz dört değişken başlığı altında olduğu gibi, Merkez ilçesiz Diğer Refah Değişkenli Gelişmişlik Sıralamasını ortaya koyduğumuz yukarıdaki tabloda bir önceki paragrafta bahsettiğimiz gibi İscehisar ilk sırada yer alarak diğer refahın en yüksek olduğu gelişmekte olan ilçemizdir. Son üçte yer alan Hocalar, Başmakçı ve Kızılören ilçelerimiz ise her iki sıralamada da diğer refah gelişmişliği olarak aynı yerlerini korumuşlardır.

2. GENEL SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ SIRALAMASI

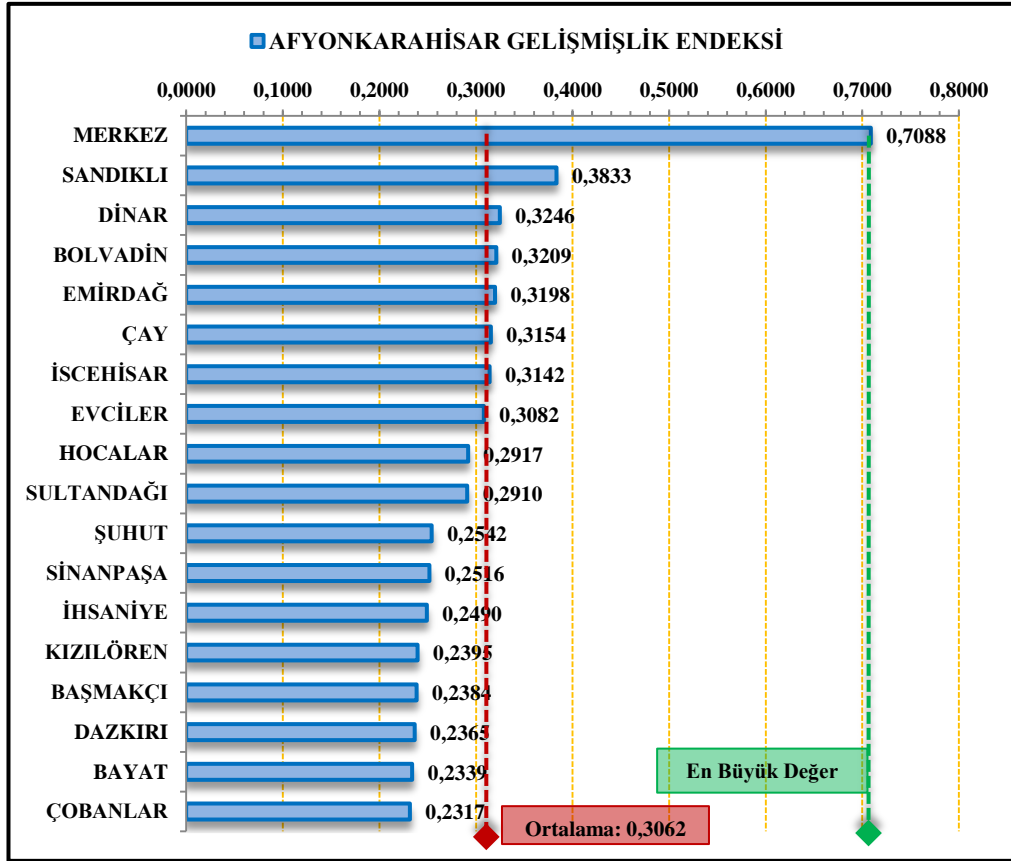
Afyonkarahisar ve ilçeleri gelişmişlik endeksi, endeks değerlerini belirleye bilmek için ilk önce, elimizde bulunan, beş gösterge başlığı altında 44 değişken olarak yer alan veriler TOPSIS yöntemi ile analize sokulmuştur. Daha önce detayları ile anlatılan yöntemin altıncı ve son aşamasında sıfır ile bir arasında yer alan, (C*) yakınlık katsayıları elde edilmiştir. Bu katsayılar her bir ilçeye ait endeks değerlerini oluşturmaktadırlar. Elde edilen endeks değerlerinin büyükten küçüğe doğru sıralanması ile de Afyonkarahisar ve ilçelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasına aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere ulaşılmış bulunmaktayız.

Tablo 15. Afyonkarahisar ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralaması

Genel Sıralama	İlçeler	C* (Yakınlık Katsayıları)
1	Merkez	0,7088
2	Sandıklı	0,3833
3	Dinar	0,3246
4	Bolvadin	0,3209
5	Emirdağ	0,3198
6	Çay	0,3154
7	İscehisar	0,3142
8	Evciler	0,3082
9	Hocalar	0,2917
10	Sultandağı	0,2910
11	Şuhut	0,2542
12	Sinanpaşa	0,2516
13	İhsaniye	0,2490
14	Kızılören	0,2395
15	Başmakçı	0,2384
16	Dazkırı	0,2365
17	Bayat	0,2339
18	Çobanlar	0,2317

Tablomuzda 18 ilçeden en gelişmiş olanı birinci sırada yer alan Afyonkarahisar Merkez İlçe olmuştur. Endeks değerleri incelendiği vakit Afyonkarahisar ve peşi sıra gelen ikinci ilçe arasında nerdeyse iki katına yakın değer farkı olduğu görülmektedir. Bu durum merkez ilçenin gelişmişlik olarak diğer ilçelerin kat kat üzerinde olduğunu yansıtmaktadır. Endeks değeri 0,3'ün üzerinde yer alan 7 ilçe bulunmaktadır. Endeks değeri 0,2 ile 0,3 arasında yer alan ise dokuz ilçemiz bulunmaktadır.

Grafik 50. Afyonkarahisar ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralaması

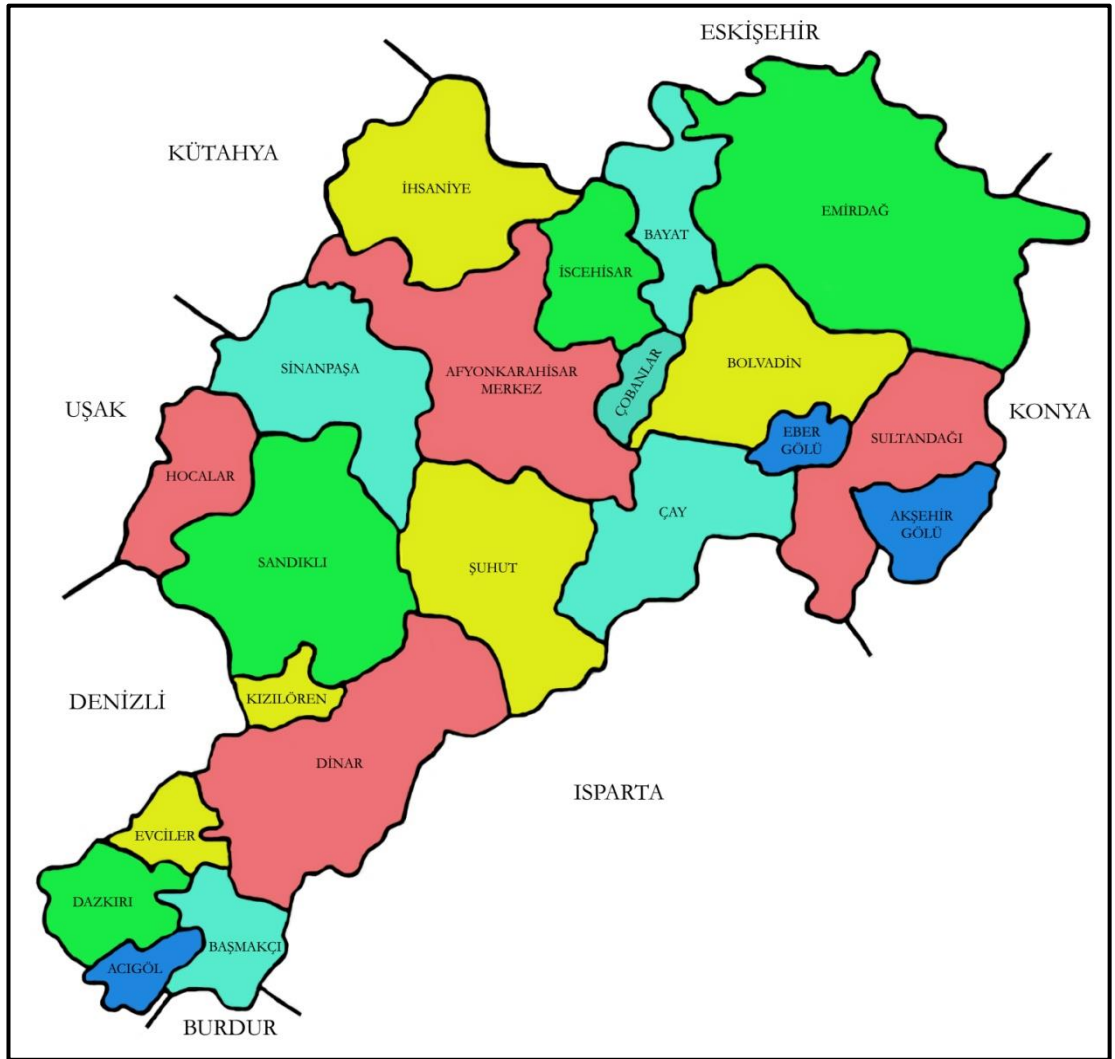

Yukarıdaki, Afyonkarahisar Ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralamasına ait grafikte ise Afyonkarahisar geneli il ortalaması gelişmişlik değerinin 0,3062 olduğunu görmekteyiz. Bu ortalama değer belirli bir düzeyde gelişmişlik seviyesini ifade etmektedir ki, bu endeks değerinin üzerinde ilk sekiz ilçemiz yer almaktadır. Geriye kalan on ilçe ise Afyonkarahisar ortalamasının altında yer alan ilçelerimizdir. İlerleyen başlıklarda İlçeleri teker teker analiz edeceğimiz için genel sıralamaya ve ilçelere ait yorumlara şimdilik burada ara veriyoruz.

3. AFYONKARAHİSAR SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK ENDEKSİ SIRALAMASININ İLÇE BAZLI ANALİZLERİ

Afyonkarahisar 2013 yılı nüfusu toplam 707.123 kişi olup ülke içerisinde küçük şehir statüsünde olan iller arasında yer almaktadır. 14.532 Km² yüz ölçümüne sahip olan Afyonkarahisar, merkez ilçe dahil olmak üzere yüzölçümü içerisinde 18 ilçe bulunmaktadır. İlçe sayısında ki zenginliği kadar, ülke içerisinde yer alan illere göre komşu iller açısından da zengin bir konuma sahiptir.

Harita 1. Afyonkarahisar Siyasi Haritası

Çalışmanın bu kısmında TOPSIS yöntemi ile elde ettiğimiz beş farklı göstergeye ait gelişmişlik endeks değerleri ile genel gelişmişlik sıralamasına ait tespit edilen ortalama değerler, her bir ilçe bazında grafikler yardımı ile incelenecektir.

3.1. MERKEZ İLÇE

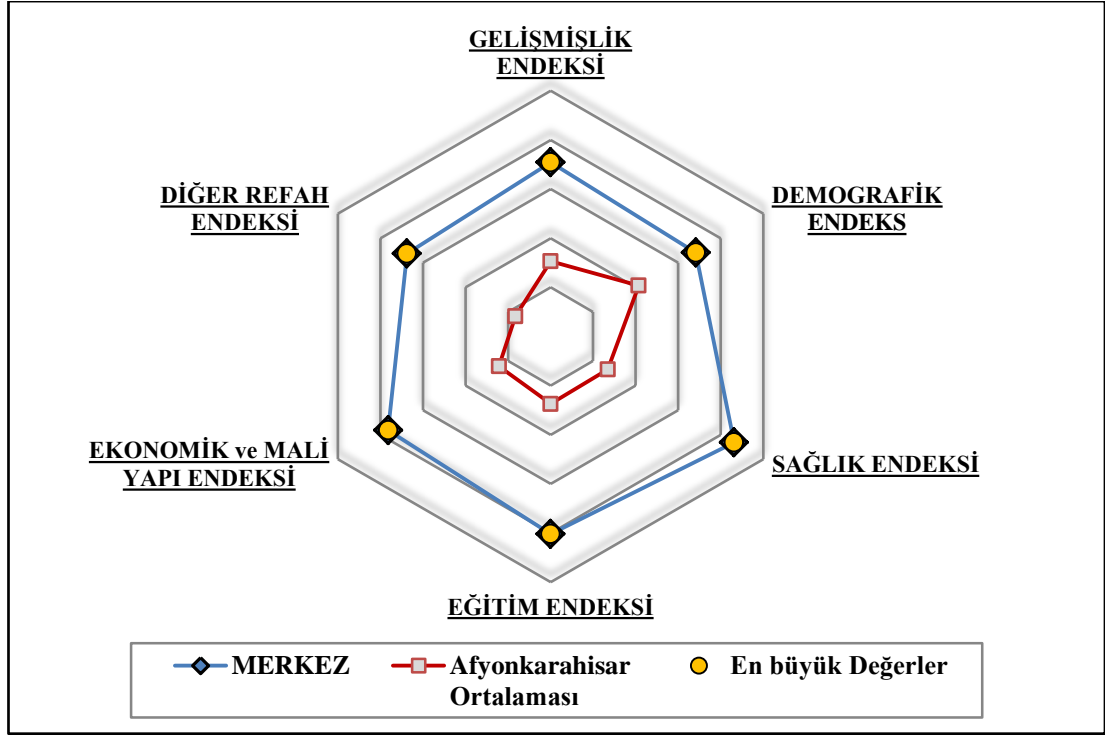
Afyonkarahisar Merkez ilçe yüz ölçümü 1.207 km² olup, içerisinde 16 adet belde belediyesi yer almaktadır. Ancak 6360 sayılı Büyükşehir Yasasının onaylaması ile birlikte, nüfusu iki binin altında kaldığı gerekçesiyle tüm ülkede bu kapsama giren belde belediyeleri kapatılmış ve bu durumdan da en çok etkilenen illerden birisi Afyonkarahisar olmuştur. Afyonkarahisar Merkez ilçede bir adet belde belediyesi bu karardan etkilenirken, bu kapatma kararı sonrasında 15 belde belediyesi merkez ilçe içerisinde hizmetlerine devam etmektedir.

Yasadan Afyonkarahisar da yer alan toplam 49 belde belediyesi etkilenmiştir. Bunlardan bir tek Emirdağ İlçesine ait Gömü Beldesi başvurmuş olduğu mahkemenin lehine sonuçlanması üzerine 1 Haziran 2014'te YSK tarafından bazı yerlerde seçimlerin yenilendiği sırada mahkeme kararına istinaden, Gömü beldesi de seçimlere katılarak belediyeliğini sürdürmüştür.

Merkez ilçeden geçen karayolları ağı, Batı Anadolu'nun diğer bölgelere açılan bir kapısı durumunda olup transit geçit merkezi olarak görev üstlenmektedir. Demiryolu olarak ise yine merkez ilçe Türkiye de dört farklı demiryolu ağının kesiştiği, noktada yer alan tek merkez ilçe olma özelliğini topraklarında barındırmaktadır. Merkez ilçe il toprakları içerisinde yedi ilçe ile sınır komşusu olup, sınırlarının bir ucu da Kütahya iline dayanmaktadır.

İlçe hakkında vermiş olduğumuz bu kısa bilgi sonrası, sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırma sahamız olan Afyonkarahisar ilçelerinden, Merkez ilçenin gösterge bazında elde edilen gelişmişlik sıralamalarındaki ve genel sıralamadaki durumunu grafik 51 yardımı ile inceleyelim.

Grafik 51. Merkez İlçe Endeks Değerleri Analizi

Göstergeler incelendiğinde, Merkez ilçenin tüm parametrelerde ve gelişmişlik endeksinde 18 ilçe ortalamasının oldukça üstünde değerlere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Tüm ilçeleri kapsayan sıralamada ve gösterge bazlı gerçekleştirilen sıralamalarda merkez ilçenin hep ilk sıralarda yer aldığı, grafikte de görüldüğü üzere en büyük değerlerin merkez ilçe değerleriyle aynı olmasından da anlaşılmaktadır. Bu durumdan anlaşılacağı üzere gelişmişlik sıralamasında bir numara, Merkez ilçe olmuştur.

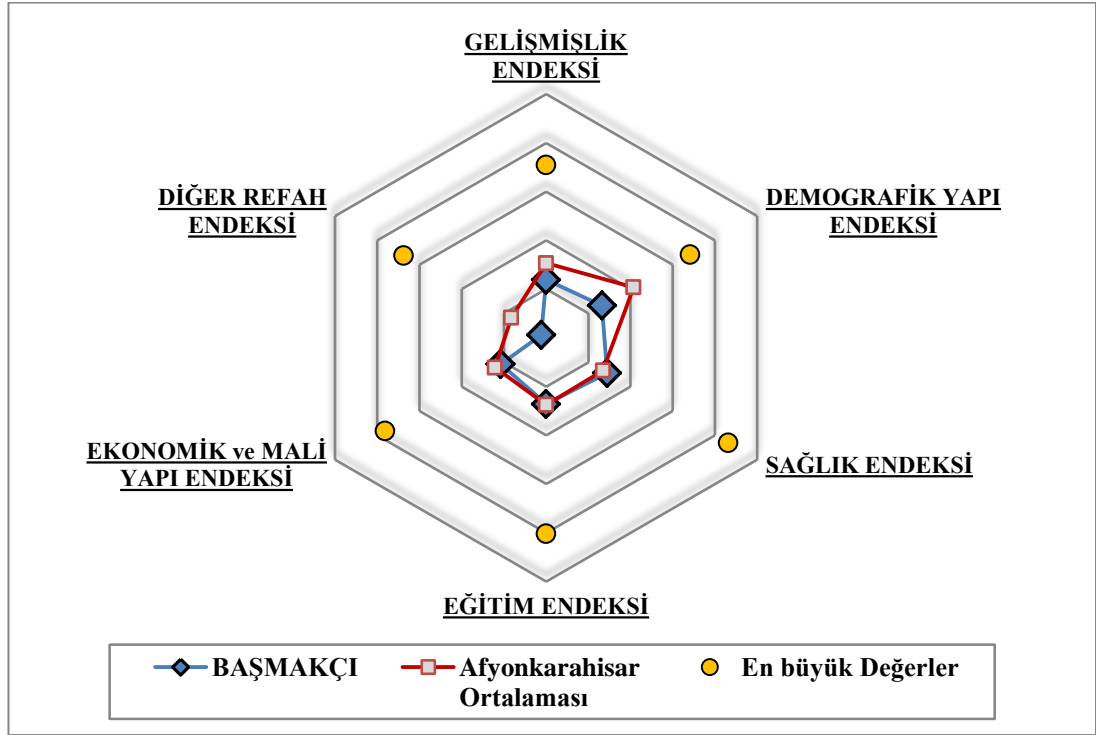
3.2. BAŞMAKÇI

Başmakçı ilçesi Afyonkarahisar'ın en güneyinde yer alan ilçesidir. İl merkezine uzaklığı 129 km'dir. Başmakçının belde belediyesi bulunmamaktadır. Evciler, Dazkırı ve Dinar ilçeleri ile komşu olduğu gibi, Burdur ve Isparta illeri ile de sınır komşusudur. Ayrıca Harita 2'de de görüldüğü üzere Acıgöl'ün bir bölümü Başmakçı ilçesinde yer almaktadır.

Aşağıdaki grafik incelendiğinde, Başmakçı ilçesinin demografik yapı ve diğer refah endeksleri değerlerinin Afyonkarahisar ortalamaları altında seyrettiğini görüyoruz. Sağlık, Eğitim ve Ekonomik durum endeksleri olarak neredeyse il

ortalamasında iken gelişmişlik sıralamasında ise maalesef ortalamamın altında yer aldığı gözlemlenmektedir.

Grafik 52. Başmakçı Endeks Değerleri Analizi

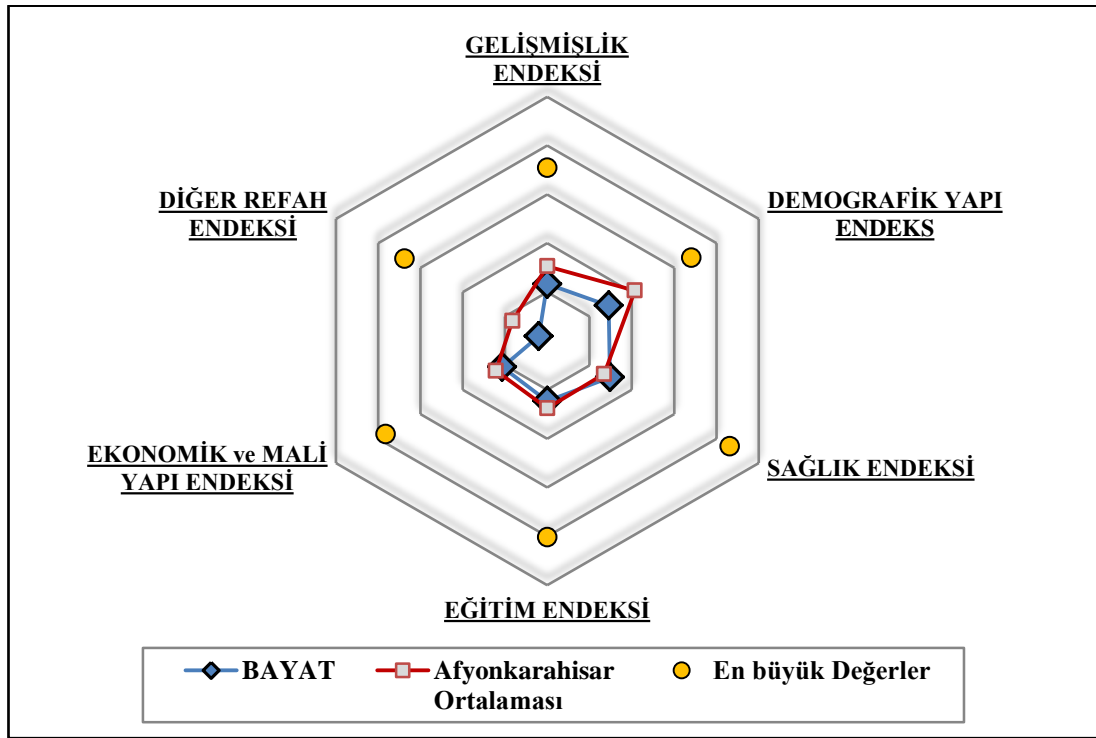
Buna göre Başmakçı, 18 ilçe içerisinde demografik yapı olarak 18.sırada, sağlıkta 4.sırada, eğitimde 7.sırada, ekonomik ve mali yapı olarak 8.sırada yer alırken diğer refah sıralamasında ise 17.sırada yer almıştır. Tüm bu verileri kullanarak gerçekleştirmiş olduğumuz sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında ise Başmakçı, 15.sıraya yerleşmiştir. Sonuç olarak gelişmişlik sıralamalarının hiçbirisinde Afyonkarahisar ortalamalarını geçemeyen Başmakçının, eksik yönleri bu ve bu gibi çalışmalarla tespit edilerek, Başmakçı gelişmişlik potansiyeline ivme kazandırılabilir ilçeler arasında yer almaktadır.

3.3. BAYAT

Bayat Afyonkarahisar Ankara karayolu üzerinde yer alıp, Afyonkarahisar merkeze uzaklığı 46 km'dir. İncehisar, Çobanlar, Emirdağ ve Bolvadin ilçe komşuları iken, il komşusu ise Eskişehir'dir. Sınırları içerisinde ise herhangi bir belde belediyesi bulunmamaktadır.

Yapılan araştırmada Afyonkarahisar Bayat ilçesine ait endeks değerleri Afyonkarahisar ortalamasının altında seviyelere sahip olup sadece sağlık endeksinde çok küçük bir farkla ortalama değerin üzerine çıkabilmiştir. Buradan hareketle 18 ilçe arasında Bayat, demografik yapıda 17.sırada, sağlıkta 3.sırada, eğitimde 9.sırada, ekonomik ve mali yapı da 9.sırada ve diğer refahta ise 15.sırada yer almıştır. Genel olarak gerçekleştirilen sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında ise Bayat 17.sırayı alarak maalesef gelişmişlik sıralamasında dūřuk bir performans izlemiştir.

Grafik 53. Bayat Endeks Değerleri Analizi

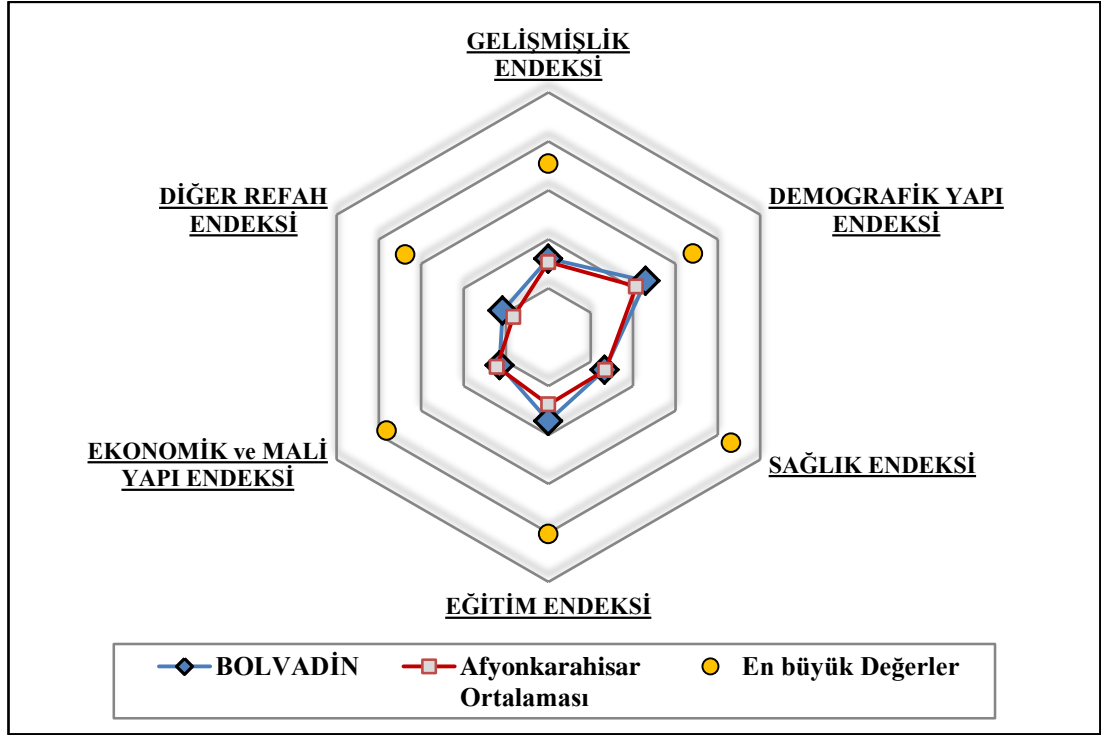

Bayat sağlık sıralamasında st sıralarda yer almasına rağmen bu durum gelişmişlikte yeteri performansı gösterebilmesi için yeterli olmamıştır. Özellikle herhangi bir yerel birimin büyümedeki hızını nüfusa bağlı olarak tespit etmeye yarayan demografik yapı endeksinde ortalamanın altında yer alması ve diğer endeks değerlerinde de ortalamayı aşamamış olması Bayat ilçemizi 17.sıraya yerleşmesine neden olmuştur.

3.4. BOLVADİN

Bolvadin, Afyonkarahisar Konya karayolu üzerinden 13 km içeride yer almakta olup, toplamda il merkezine 61 km. uzaklıktadır. Ayrıca Eber gölüne kıyı uzunluğu en fazla olan ilçemizdir. Geniş bir komşu ilçe ağına sahiptir. Afyonkarahisar Merkez, Çobanlar, Bayat, Çay, Emirdağ ve Sultandağı olmak üzere beş adet ilçeye komşudur. Sınırları içerisinde dört belde belediyesi bulunurken nüfusu iki binin altına düşmesi nedeniyle iki belde belediyesi kapanmış ve son seçimlere kalan iki belde belediyesi ile girmiştir.

Grafik 54. Bolvadin Endeks Değerleri Analizi.

Yapılan araştırma neticesinde, Bolvadin'in almış olduğu endeks değerlerinden ekonomik durum endeksi ve sağlık endeksi Afyonkarahisar ortalamasında yer alırken, diğer tüm değişkenlerin ve gelişmişlik endeksinin ortalamasının üzerinde yer aldığı gözlemlenmektedir. Demografik yapı endeksinde 18 ilçe arasında 6.sırada yer alan Bolvadin, eğitim endeksinde merkez ilçeden sonra 2.sırada en gelişmiş ilçe olarak yer almaktadır. Sağlık endeksinde 6.sırada, Ekonomik durum endeksinde 6.sırada ve diğer refah endeksinde 5.sırada yer almıştır. Ve nihayet tüm verilerin tarafımızca topluca analiz edildiği sosyo-ekonomik

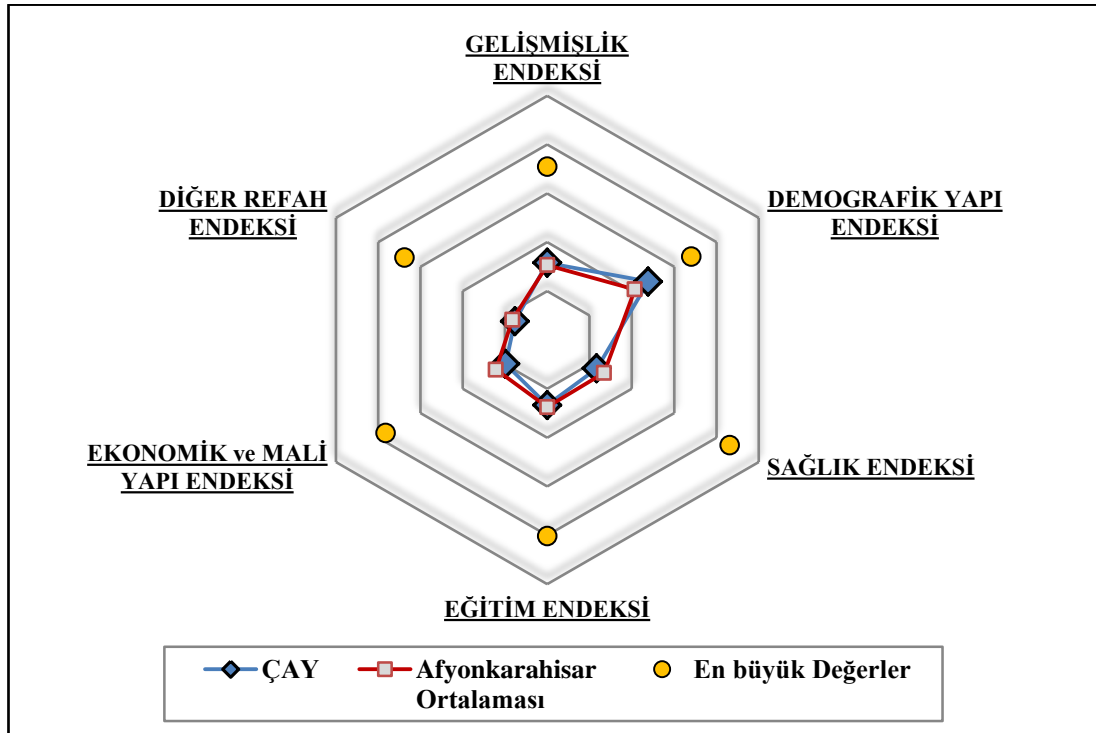
gelişmişlik endeksi sıralamasında tüm ilçeler arasında 4.sırada yer alarak gelişmişlik açısından önemli bir konumda yer aldığını sergilemiştir.

3.5. ÇAY

Afyonkarahisar Çay ilçesi Afyonkarahisar Konya karayolu üzerinde olup, Merkez ilçeye uzaklığı 48 km'dir. Eber gölünün bir parçası bu ilçede de yer almaktadır. Ayrıca Karamık bataklığı olarak da değerlendirilen Karamık Gölü tamamen bu ilçemiz sınırları içerisinde yer almaktadır. Merkez, Bolvadin, Sultandağı ve Şuhut olmak üzere dört ilçe komşusu iken Isparta ili ile de koşu durumdadır. İçerisinde sekiz adet belde belediyesi barındırmış olan Çay, büyük şehir yasasının çıkması ile birlikte, bu rakam ikiye düşmüştür.

Çay ilçesi, demografik yapı endeksinde il ortalamasının üzerinde değerler alırken, ekonomik durum ve sağlık endekslerinde ortalamaya yakın değerlere sahiptir. Diğer refah ve sağlık endekslerinde ortalama ile aynı endeks değerlerini paylaşırken, gelişmişlik sıralamasında da il ortalamasında yer almaktadır. Tüm parametrelerde 18 ilçe arasında 6.sırada yer alırken, Demografi yapıda 3. sağlıkta 11. eğitimde 8. ekonomide 8 ve diğer refah sıralamasında 7. sıralarda yer almıştır.

Grafik 55. Çay Endeks Değerleri Analizi

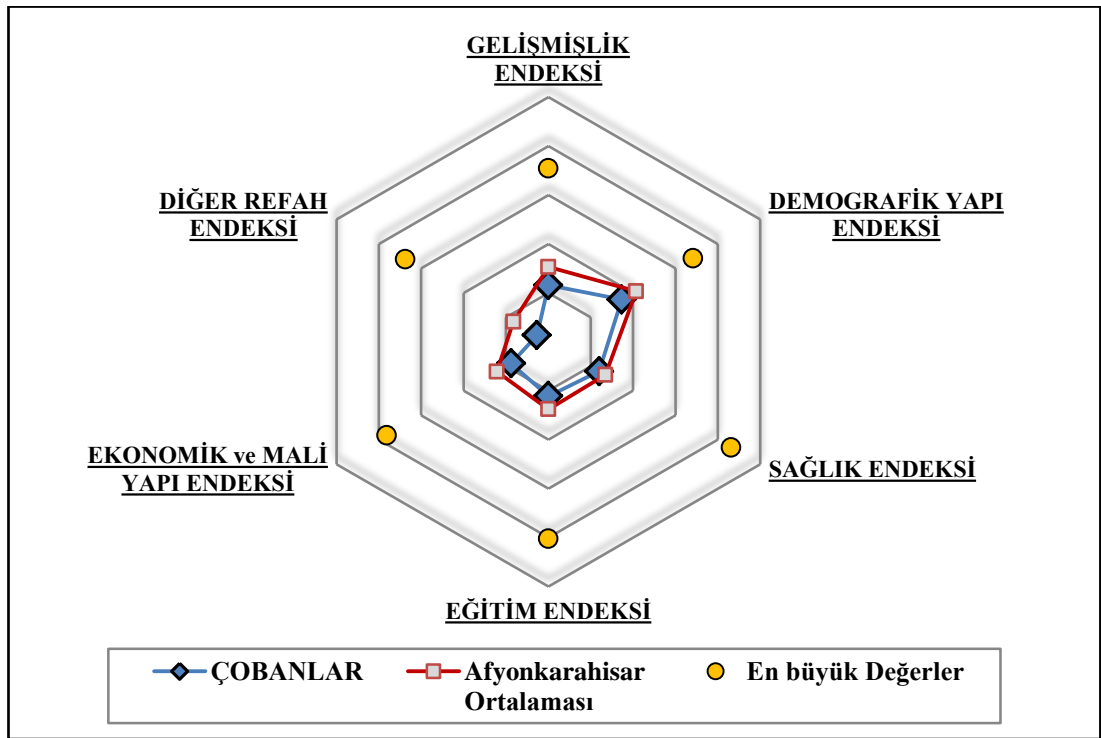

Genel olarak çay ilçesi değerlendirildiğinde, özellikle gelişmişlik sıralamasında 18 ilçe arasında 6.sırada yer almış olması ile ortalamaya yakın ve ortalama değerler açısından olumlu bir performans sergilediğini söylemek mümkündür.

3.6. ÇOBANLAR

Çobanlar ilçesine Afyonkarahisar Konya karayolu ile ulaşım sağlanmakta olup, il merkezine uzaklığı 20 km'dir. İçerisinde bir adet belde belediyesi yer almaktadır. Toprak genişliği 192 km² olup, yüz ölçümü en küçük ilçeler arasında ikinci sırada yer almaktadır. Topraklarının bu kadar küçük olmasına mukabil, hiçbir ille sınırı yoktur. Ancak, Merkez, İscehisar, Bayat ve Bolvadin olmak üzere dört ilçe ile sınır komşuluğu vardır.

Grafik 56. Çobanlar Endeks Değerleri Analizi

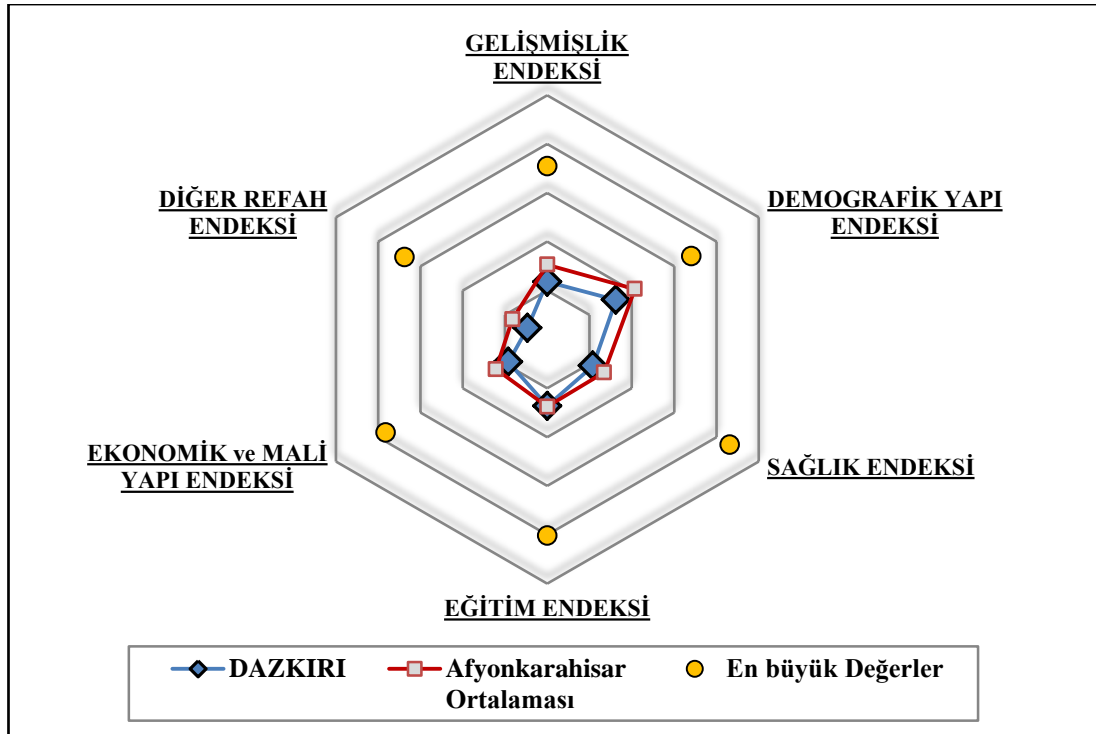
Çobanlar ilçesi, tüm parametrelerde 18 ilçe ortalamasının altında değerlere sahiptir. Demografik yapı endeksinde 18 ilçe arasında 15.sırada yer alan Çobanlar, eğitim endeksinde 13, sağlık endeksinde 9, ekonomik endekste 17 ve diğer refah endeksinde ise 18.sıralarda yer almıştır. Ve son olarak tüm parametreleri kullanarak

gerçekleştirdiğimiz sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksin de ise 18 ilçe arasında 18.sırada yer almıştır.

3.7. DAZKIRI

Dazkırı Afyonkarahisar Denizli karayolu üzerinde yer alan ve il merkezine 143 km ile oldukça uzak mesafede yer alan ilçelerden bir tanesidir. İlçenin konum olarak Denizli iline yakınlığı dikkat çekmektedir. Dazkırı Denizli arası mesafenin 79 km olması Dazkırı halkının kamu ile olan yürütülmesi gereken işleri hariç; sosyal işlemler ve faaliyetler için Denizli’yi tercih etmiş olabilecekleri ihtimali çok yüksektir.

Grafik 57. Dazkırı Endeks Değerleri Analizi

Tüm göstergeler incelendiğinde Dazkırı, eğitim endeksi hariç, genel sıralamada dahil olmak üzere Afyonkarahisar ortalamasının altında değer aldığı görülmektedir. Demografik yapı endeksinde 16, sağlık endeksinde 14, eğitim endeksinde 6, ekonomik endekste 15 ve diğer refah endeksinde 11.sıralarda yer almıştır. Yapılan genel sıralamada ise Dazkırı 18 ilçe arasında 16.sırada yer almıştır. Eğitim göstergeleri ile yapılan gelişmişlik endeksi sıralamasında 6.sırada yer almış

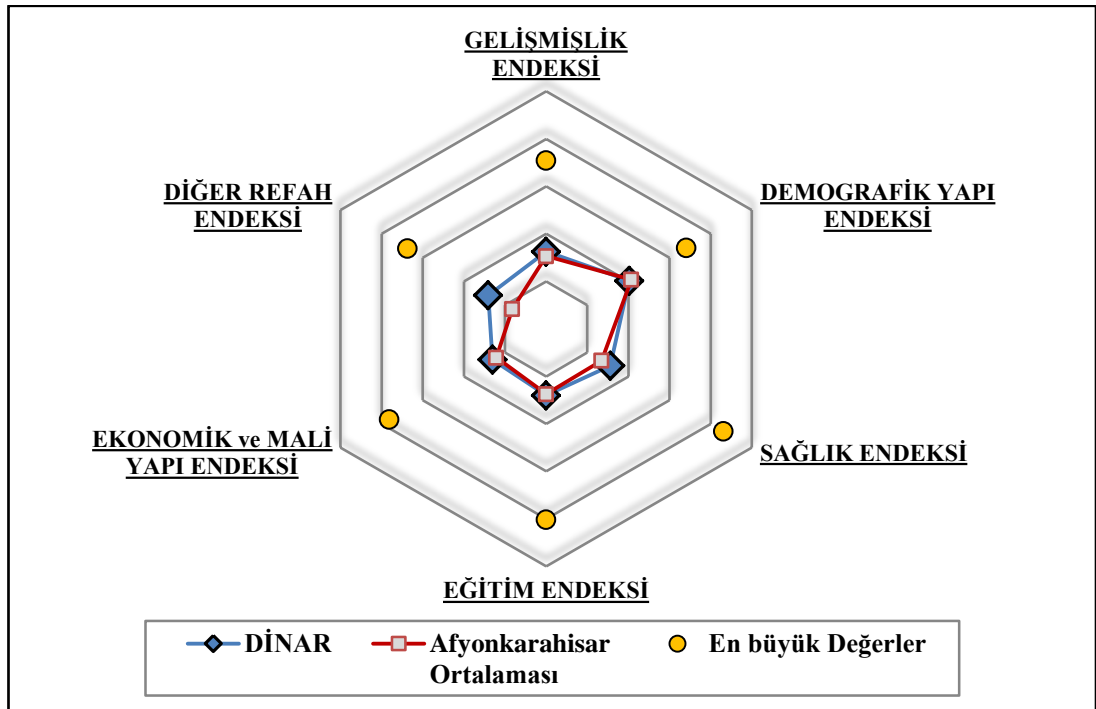
olsa da, bu durum genel gelişmişlik endeksi sıralamasında Dazkırı'nın üst sıralarda yer alabilmesi için yeterli olamamıştır.

3.8. DİNAR

2013 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde toplam nüfusu, 48.687 kişi olan Dinar 1236 km² yüzölçümüne sahiptir. Afyonkarahisar Antalya karayolu üzerinde yer alan Dinarın il merkezine uzaklığı 110 km.dir. Konumu itibariyle dinar ege bölgesinde yer alan Afyonkarahisar ilimize bağlı olsada bir kısmı Akdeniz bölgesinde de yer almaktadır. Batısında Denizli ve güney doğusunda Isparta illerinin yer alması bu ilçeyi sosyal olanaklara yakınlık açısından yaşanabilir ilçeler arasında yer almasında olumlu etkenlerden birisidir. Bunun yanında beş ilçe ile de komşu sınırlara sahiptir. Ayrıca, Dinar ilçesinin toplam sekiz adet belde belediyesi bulunurken bu sayı büyükşehir yasasının yürürlüğe girmesi ile altıya düşmüştür.

Dinar, Afyonkarahisar için TOPSIS yöntemi ile gerçekleştirilen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında, yüksek endeks derecelerine sahiptir. Değişkenlerin Afyonkarahisar ortalamasında veya üzerinde değerlere sahip olması Dinarın, sosyo-ekonomik gelişmişlik olarak on sekiz ilçe arasında ön sıralarda yer aldığını göstermektedir.

Grafik 58. Dinar Endeks Değerleri Analizi

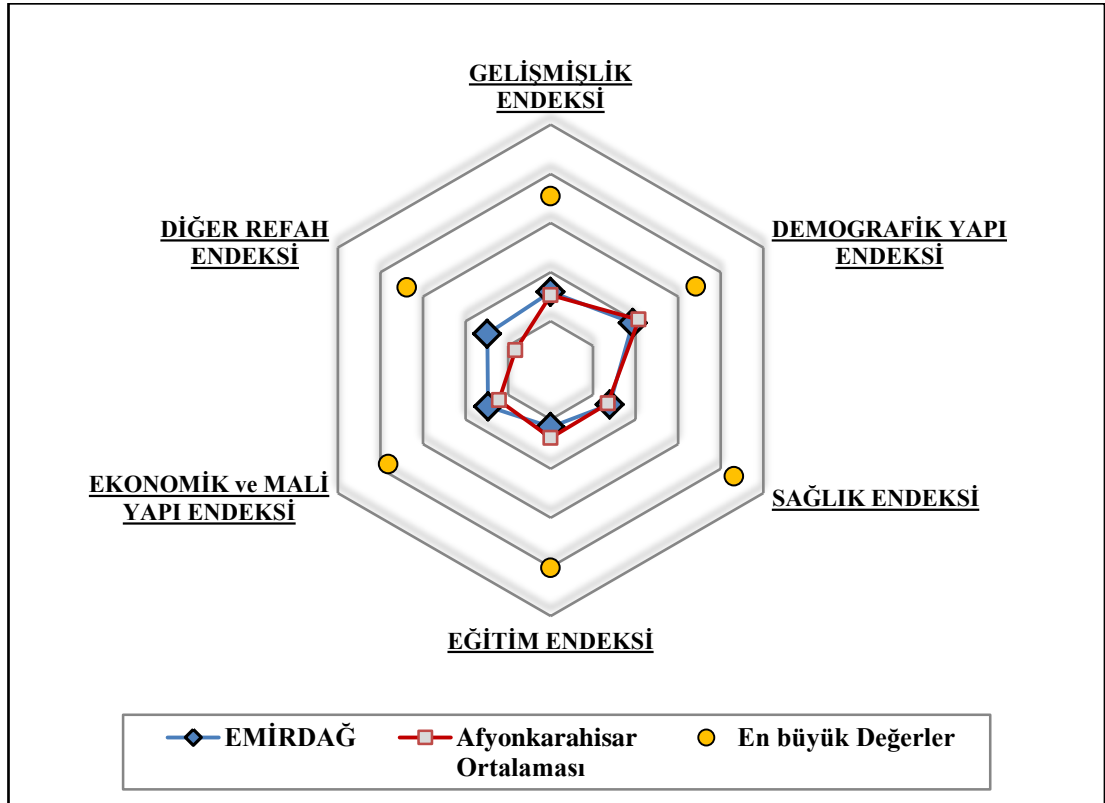

Dınarın göstergeler bazında gerçekleştirilen 5 farklı sıralamalarda en dűřük performansı demografik yapı endeksinde 18 ilçe arasında 9.sırada yer alarak göstermiştir. Sağlık endeksinde 2.sırada, eğitim endeksinde 4. sırada, ekonomik ve mali yapı endeksinde 3.sırada ve diğer refah endeksinde ise 4.sıralarda yer alarak gelişmişlik performansında 3.sıralarda yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Tűm bu göstergeler kullanılarak gerçekleştirilen Geliřmiřlik endeksi sıralamasında ise 18 ilçe arasında, Afyonkarahisar'ın gelişmiş 3.ilçesi olarak çalışmamızda yerini almıştır.

3.9. EMİRDAğ

Emirdaę Afyonkarahisar'ın, 2050km² ile yűz ۆlűmű bakımından en bűyűk ilçesidir. Afyonkarahisar'ın kuzey doęusunda yer alıp, il merkezine 72 km uzaklıktadır. Emirdaę'ın 2013 yılı ADNKS' ye gűre nűfusu 38.991 kiřidir. Ayrıca nűfusu 2 binin űzerinde olan iki belde belediyesi yer almaktadır.

Grafik 59. Emirdağ Endeks Değerleri Analizi

Emirdağ ilçesi, tüm göstergelere ait endekslerde il ortalamasına yakın değerler almıştır. Özellikle diğer refah endeksinde ve ekonomik durum endeksinde il ortalamasının üzerinde yer alan endeks değerlerinin, Emirdağ için sosyal ve ekonomik alanda gelişmişliği etkileyen en değerli göstergeler olduğu anlaşılmaktadır.

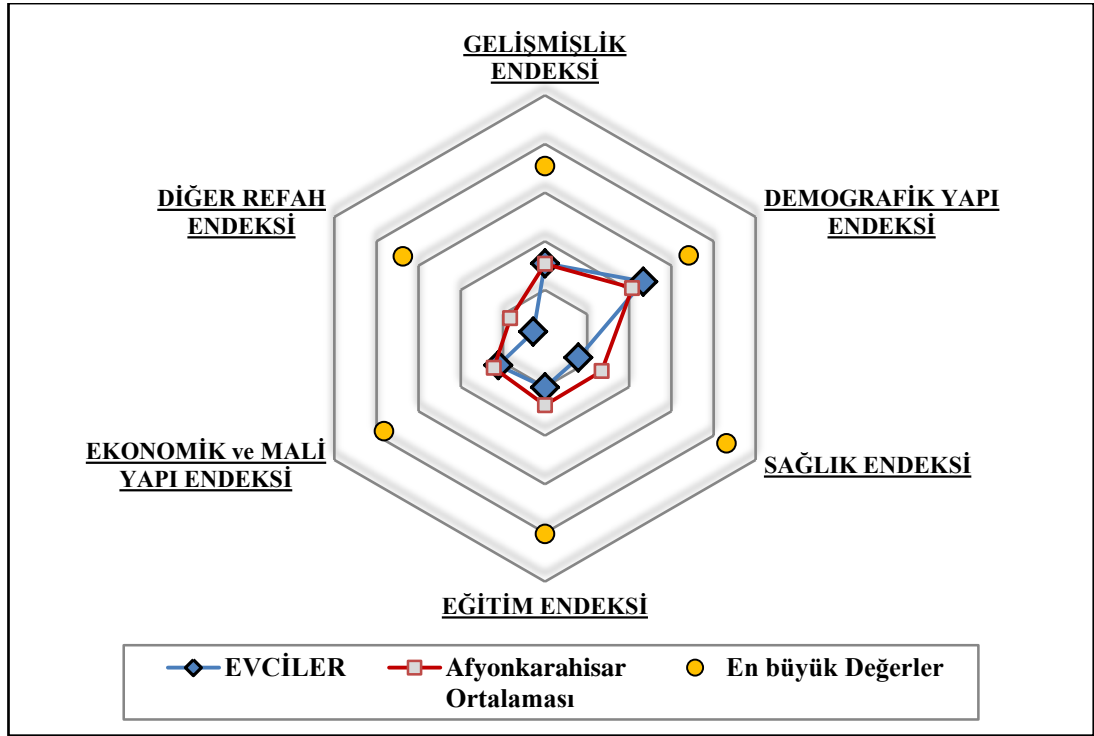
Göstergeler bazında gerçekleştirdiğimiz ilçe sıralamalarında, Emirdağ ekonomik ve mali durum endeksinde Merkez ilçeden sonra ilk sırada yer alarak, gerek fert başına gerekse ilçe geneli mali gelişmişlik olarak ikinci sıraya yerleşmiştir. Demografik yapı endeksinde bu performansı gösteremeyen Emirdağ 12.sırada yer alırken, sağlık sıralamasında 5.sırada, eğitim sıralamasında 11.sırada ve diğer refah sıralamasında 6.sırada yer almıştır. On sekiz ilçe odaklı gerçekleştirdiğimiz genel sıralamada ise Emirdağ en gelişmiş 5.ilçemiz olmuştur.

3.10. EVCİLER

Afyonkarahisar Evciler ilçesi, Afyonkarahisar Antalya karayolu üzerinde yer alıp merkez ilçeye uzaklığı 138 km'dir. Afyonda yer alan ilçeler içerisinde yüz ölçümü bakımından 245 km² ile en küçük üçüncü ilçesi olmuştur. Dinar, Dazkırı ve Başmakçıya komşu olan ilçe, Denizli iline de sınır komşusudur. Nüfusu 2 binin altına düşmesi ile belde belediyesi sonlandırılan Gökçek ten sonra sınırlarında herhangi bir belde belediyesi bulunmamaktadır.

Beş adet gösterge analizi sonrası, Özellikle sağlık, eğitim ve diğer refah endekslerinde il ortalamasının altında yer alıyor olması gelişmişlik olarak Evcileri aşağı sıralara çeken göstergeler olduğu görülmektedir. Ancak demografik yapı endeksi ve ekonomik ve mali yapı endekslerinde il ortalamasını yakalaması, özellikle genel sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında alt sıralarda kalmasını engellemiştir.

Grafik 60. Evciler Endeks Değerleri Analizi

Göstergeler bazında gerçekleştirilen sıralamalarda, Demografik yapı sıralamasında 4.sırada, sağlık sıralamasında son sırada, eğitim sıralamasında 15.sırada, ekonomik yapı sıralamasında 7.sırada ve diğer refah sıralamasında 13.sırada yer alarak gelişmişlikteki gösterge bazlı konumu belirlenmiş olmaktadır. Yapılan sıralamalarda gerek olumlu gerekse olumsuz durumları içerisinde barındıran endeks değerleri ile karşımıza çıkan Evciler çokta gerilerde kalmayarak 18 ilçe içerisinde 8.sıraya yerleşmiştir. Bu durumda kendisine komşu olan Afyonkarahisar'ın büyük ilçelerinden birisi olan ve bizim çalışmamızda da gelişmişlik sıralamasında 3.sırada yer alan Dinar ilçesine komşuluğu ve daha da önemlisi Denizli iline yakınlık gelişmişliğini olumlu etkileyen nedenler arasında gösterilebilir.

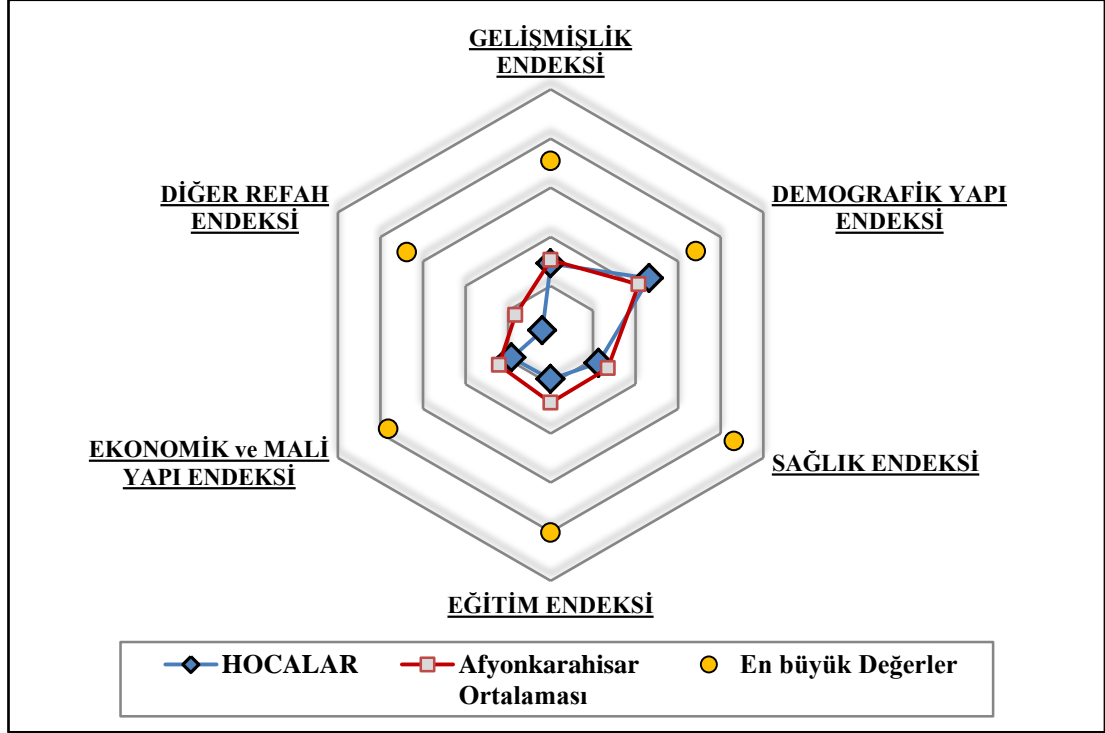
3.11. HOCALAR

Hocalar ilçesi 2013 ADNKS ye göre 10.520 nüfusa sahip olup, yüz ölçümü 454 km²'dir. Nüfusu 2 binin altına düşmesi ile belde belediyesi sonlandırılan Yeşilhisar'dan sonra sınırlarında herhangi bir belde belediyesi bulunmamaktadır.

Yine beş adet gösterge analizi sonrası Hocalara ait elde edilen endeks değerleri il ortalamasının altında yer alırken, sadece demografik yapı endeksinde il

ortalamasına yakın olduğu görülmektedir. Gelişmişlik endeksi sıralamasında ise dört göstergede olumsuz değerlere ulaşılırken, bir göstergede olumlu yapıya sahip olması Hocalar ilçesini il ortalamasına yakın değerlere taşımıştır.

Grafik 61. Hocalar Endeks Değerleri Analizi

Sadece demografik yapı sıralamasında il ortalamasını yakalayan Hocalar, bu gösterge bazında gerçekleştirdiğimiz sıralamada 5.sırada yer alarak diğer ilçelere fark atmıştır. Ancak diğer üç göstergede, sağlık sıralamasında 12.sırada, eğitim sıralamasında 17.sırada, ekonomik yapı sıralamasında 16.sırada ve diğer refah sıralamasında 17.sırada yer alarak dört değişken bazında farklı dört sıralama ortaya çıkartılmıştır. 18 ilçe bazında yaptığımız genel değişkenli sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında özellikle demografik yapının etkisiyle 9. sırada yer almıştır.

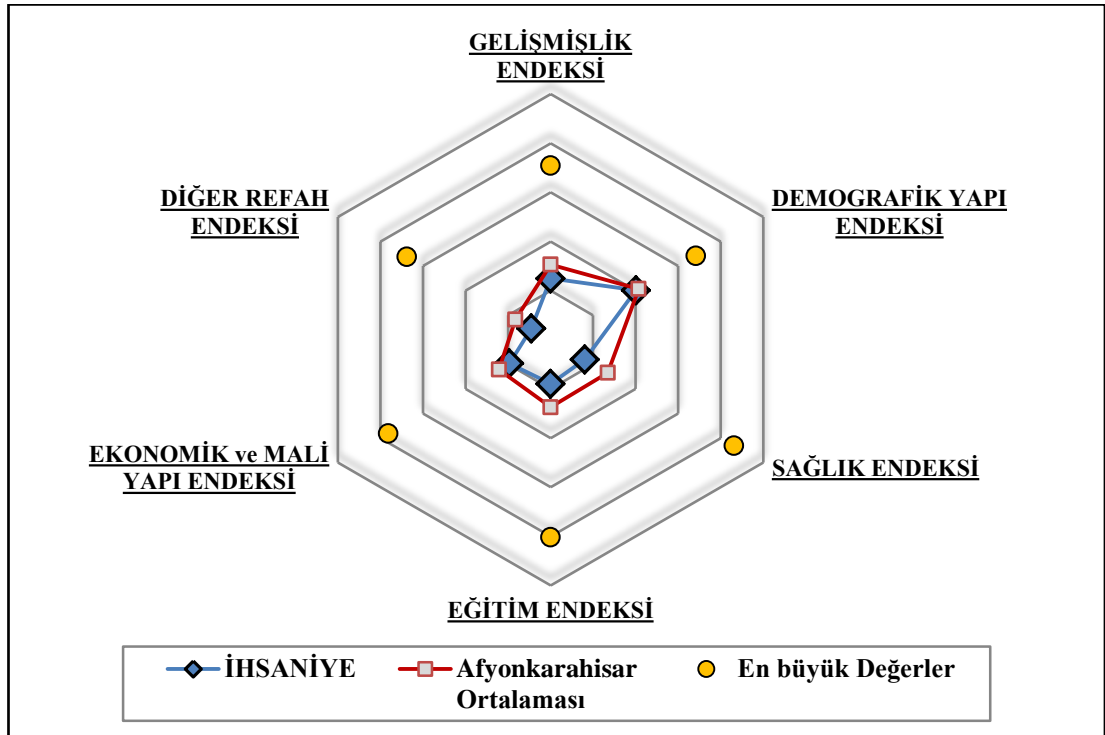
3.12. İHSANIYE

İhsaniye ilçesi Afyonkarahisar'ın 35 km kuzeyinde yer almaktadır. İlçenin yüz ölçümü 841 km²'dir. 2013 ADNKS ye göre nüfusu 28.767 kişidir. İlçenin kuzey doğusunda Eskişehir gibi büyük bir şehre komşu olması ve kuzey batısında Kütahya iline komşu olması İhsaniye'yi avantajlı ilçeler arasına sokmaktadır. Büyükşehir

yasası çıkmadan evvel, sınırları içerisinde sekiz belde belediyesi bulunan İhsaniye'nin yasa sonrasında dört belde belediyesi kalmıştır.

İhsaniye, demografik yapı endeksi hariç diğer tüm endekslerde Afyonkarahisar ortalamasının altında yer almaktadır. Demografik yapı endeksinde il ortalamasına yakın bir değer alırken, sağlık, eğitim, ekonomik durum ve diğer refah endekslerinde gelişmişlik için gerekli olan endeks değerlerini yakalayamamıştır.

Grafik 62. İhsaniye Endeks Değerleri Analizi

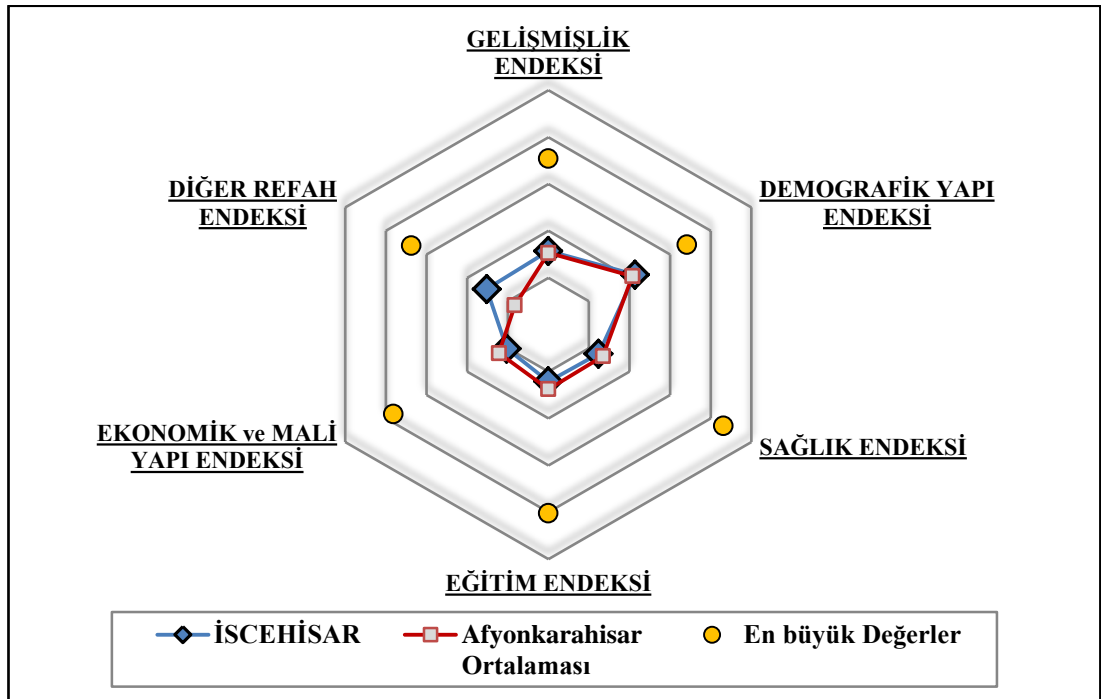
İhsaniye beş farklı değişken bazında 18 ilçe arasında gerçekleştirilen değişken bazlı gelişmişlik endeksi sıralamalarında, demografik yapı sıralamasında 10.sırada, sağlık sıralamasında 17.sırada, eğitim sıralamasında 16.sırada, ekonomik yapı sıralamasında 14.sırada ve diğer refah sıralamasında 12.sırada yer almıştır. Afyonkarahisar ilçelerinin hepsinin tüm değişkenler ile yer aldığı sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında ise 18 ilçe arasında 13.sırada yer almıştır.

3.13. İSCEHİSAR

Afyonkarahisar İscehisar ilçesi, Afyonkarahisar Ankara karayolu üzerinde bulunan ve merkez ilçeye uzaklığı 24 km olan ilçemizdir. Yüz ölçümü ise 428 km² olup, sınırları içerisinde yer alan iki belde belediyesinden birisi büyük şehir yasası ile birlikte köye dönüşmüştür.

Değişkenler bazında gerçekleştirilen gelişmişlik endekslerinde, ortalamaların altında olan bir göstergesi bulunmamaktadır. Bir değişkende ise ortalamanın üstünde olan bir değere sahiptir ki bu değişken, diğer refah değişkenidir. Bu ilçede mermercilik ile alakalı sanayi bölgelerinin yer alması ve bu bölgelerde çalışanlarının buralardan gelir elde etmeleri, tüm ilçelerde yer almayan özel bir durumdur. Bu durumun insanlar için gelir kapısı olması nedeniyle diğer refah göstergeleri içerisinde yer alması, bu değişken bazında İscehisar'ı ön sıralara taşımıştır.

Grafik 63. İscehisar Endeks Değerleri Analizi.

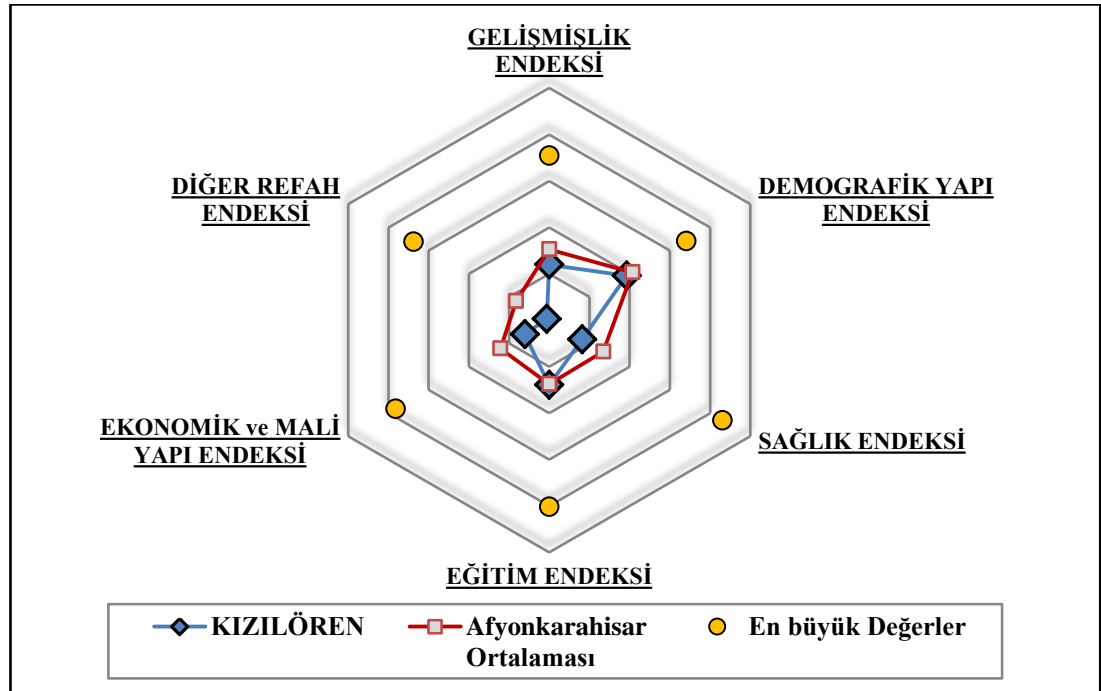
İscehisar 18 ilçe arasında, demografik yapı sıralamasında 7.sırada, sağlık sıralamasında 8. sırada, eğitim sıralamasında 10.sırada, ekonomik yapı sıralamasında 10.sırada ve diğer refah sıralamasında 3. sırada yer almıştır. Tüm göstergelerin yer aldığı sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında ise yine 18 ilçe arasında 7.sırada yer almıştır.

3.14. KIZILÖREN

Afyonkarahisar Antalya karayoluna 3 km ara mesafede ve merkez ilçeye 87 km uzaklıkta olan Kızılören ilçesinin, 2013 ADNKS ye göre nüfusu 2.643 kişi, yüz ölçümü ise Afyonkarahisar ilçeleri içerisinde en düşük yüz ölçümü olan 139 km²'dir. Büyükşehir yasası ile nüfusu iki binin altında bulunan belde belediyelerinin kapatıldığı düşünülürse 2.643 nüfusla Kızılören'in daha önce içerisinde belde belediyesi bulundurmadığı kesindir.

Nüfusunun neredeyse belde belediyesi nüfusu gibi oluşu, ancak İlde Kızılören'in ilçe statüsü ile hizmet alması, Afyonkarahisar'ın gerek nüfus gerekse yüzölçümü bakımından en küçük olan bu ilçesini avantajlı konuma getirmektedir. Sandıklı ve Dinar ilçelerine olan komşuluğu ve Denizli iline yakın olması, sosyal ve ekonomik imkanlar yelpazesinin geniş olmasını sağlamaktadır. Öte yandan Kızılörenin nüfusunun bu denli az oluşunun nedeni olarak, insanların az gelişmiş yörelerden gelişmiş bölgelere göç etmiş olabilecekleri, ihtimaller içerisinde değerlendirilebilir.

Grafik 64. Kızılören Endeks Değerleri Analizi

Göstergeler bazında yapılan sıralamalar da, beş gösterge bazında Kızılören'e ait elde edilen endeks değerlerinin, eğitim endeksi hariç, geriye kalan dört endeksin il

ortalaması altında kaldığı görülmektedir. Ayrıca gelişmişlik sıralamasında ise de almış olduğu değer ile il ortalama endeks değeri altında yer alarak gelişmişlik sıralamasında iddialı olmadığını sinyallerini vermektedir.

Kızılören, demografik yapı sıralamasında 14.sırada, sağlık sıralamasında 16.sırada, eğitim sıralamasında 5.sırada, ekonomik yapı sıralamasında 18.sırada ve diğer refah sıralamasında 18. sırada yer almıştır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında ise özellikle eğitim sıralamasında içinde bulunduğu şartlar itibariyle 5. sırada yer alışı, Kızılören'i diğer değişkenlerde olduğu gibi son sırada yer almaktan kurtarmış, dört ilçeye fark atarak 14.sıraya yerleşmesine neden olmuştur.

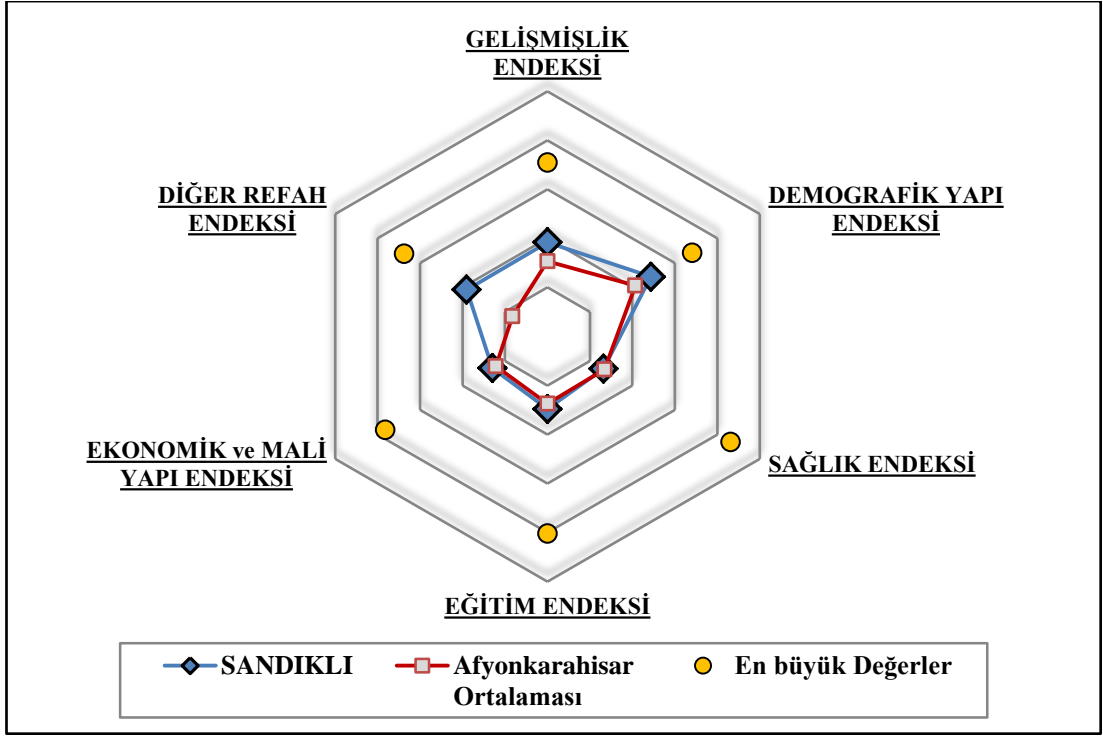
3.15. SANDIKLI

Sandıklı 2013 ADNKS ye göre 57.211 nüfusuyla merkez ilçe sonrasında nüfusu en yüksek olan ilçemizdir. Yüz ölçümü olarak da 1278 km² ile Emirdağ'dan sonra Afyonkarahisar'ın en geniş toprağına sahip ikinci ilçesidir. Merkez ilçeye olan uzaklığı 64 km olup, Antalya'yı Denizli'ye bağlayan karayolunu; İzmir, Ankara ve İstanbul'a demiryolu ile ulaşımın sağlanabileceği ulaşım ağını topraklarında bulunduran Afyonkarahisar'ın imkanları geniş büyük ilçelerinden bir tanesidir.

Toprak genişliğinin fazla oluşu, sınırları içerisinde on belde belediyesinin de yer almasına neden olmuştur. Fakat büyükşehir yasası ile nüfusu iki binin altına düşen dokuz beldenin kapatılma kararı, Afyonkarahisar'da gerçekleşen belde belediyeleri kapanmasında en büyük sayı Sandıklı da görülmüştür. On beldenen geriye sadece Akharım beldesi kalmıştır.

Gelişmişlik endeksi değişken bazlı sıralamalarında, Afyonkarahisar ortalamasının üzerinde değerler alan Sandıklı, demografik yapı ve diğer refah endekslerinde üst sıralarda yer almıştır. Genel gelişmişlik sıralamasında ise ortalamanın üzerinde endeks değerine sahip olduğu görülürken, bu durum diğer ilçelere fark attığının açık göstergesi niteliğindedir.

Grafik 65. Sandıklı Endeks Değerleri Analizi

Sandıklı demografik yapı sıralamasında 2.sırada, sağlık sıralamasında 7.sırada, eğitim sıralamasında 3.sırada, ekonomik yapı sıralamasında 4.sırada ve diğer refah sıralamasında ise 2.sırada yer almıştır. Merkez ilçenin bütün değişkenlerde bir numara olduğu düşünülürse, her bir değişkenlerde almış olduğu sıra değeri, Afyonkarahisar ilçelerinde sosyo-ekonomik gelişmişlikte en gelişmiş ilçesi olmasının habercisi niteliğinde olmuştur ki, Sandıklı ilçesi Afyonkarahisar Merkezden sonra, sosyo-ekonomik gelişmişlik olarak birinci sırada yer alan ilçe olmuştur.

Sandıklının bu durumu Afyonkarahisar içerisinde, Merkez İlçeden sonra, sosyal ve ekonomik imkanların en geniş olduğu, yaşanabilirliği Afyonkarahisar genelindeki duruma göre en yüksek ilçe olarak çalışmamızda yer edinmiştir. Gelişmişlikte yapmış olduğu bu derece ile Sandıklı, tıpkı Merkez İlçede yaşadığı gibi il içerisinde ikinci göç çekim merkezi olmuştur.

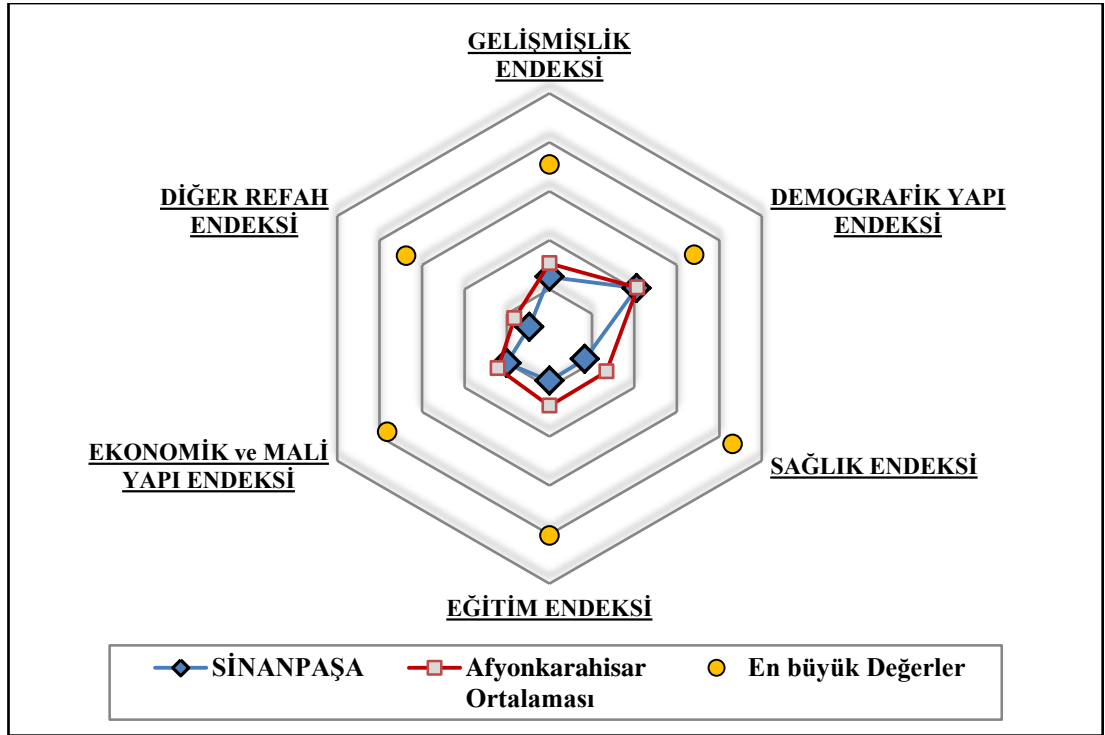
3.16. SİNANPAŞA

Sinanpaşa ilçesinin 27 Mayıs 2004 tarihine kadar ismi “Sincanlı” olarak kayıtlarda yer almaktadır. TBMM ye sunulan, “Afyon İli Sincanlı İlçesinin Adının

“Sinanpaşa” Olarak Değiştirilmesine Dair Kanun” un² 27 Mayıs 2004 tarihinde kabul edilmesi ile birlikte ismi Sinanpaşa olarak değiştirilmiştir. Sinanpaşa, Afyonkarahisar İzmir karayolu üzerinde merkez ilçeye 33 km mesafede yer almaktadır. 2013 ADNKS ye göre nüfusu 41.914 kişidir. Yüz ölçümü ise 964 km²dir.

Büyükşehir yasası öncesi 12 belediye ile Afyonkarahisar da rekor belde belediyesine sahip olan Sinanpaşa, yasa sonrası yine Afyonkarahisar belde belediyesi rekortmeni olmuş ancak üç belediyesini nüfusu iki binin altında yer alması nedeniyle kaybetmiştir. Hocalar, Şuhut, Sandıklı ve Merkez ilçe ile komşu olan Sinanpaşa ilçesi, Uşak ve Kütahya olmak üzere iki il ile de sınır komşusudur.

Grafik 66. Sinanpaşa Endeks Değerleri Analizi

Gelişmişlik endeksi sıralamalarında Sinanpaşa, demografik yapı endeksi hariç tüm endekslerde Afyonkarahisar ortalaması altında kalmıştır. Demografik yapı sıralamasında 8.sırada, sağlık sıralamasında 15.sırada, eğitim sıralamasında 18.sırada, ekonomik yapı sıralamasında 11.sırada ve diğer refah sıralamasında ise 10.sırada yer almıştır. Tüm göstergelerin yer aldığı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması endeksinde ise 18 ilçe arasında 12.sırada kendisine yer bulmuştur.

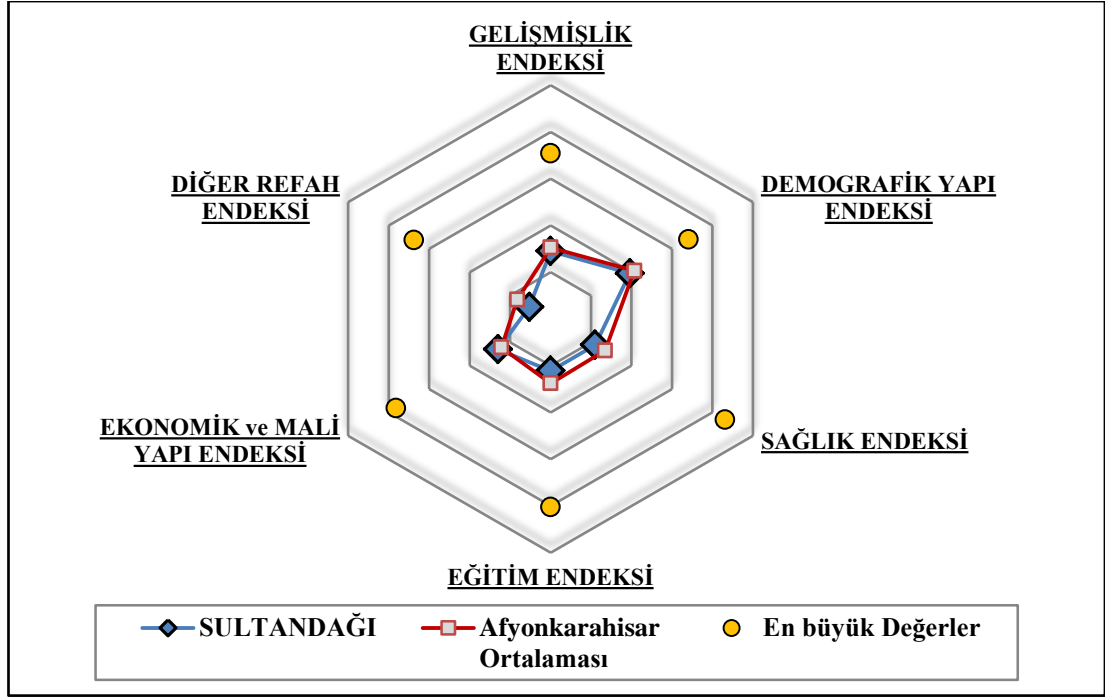
²<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5180.html> (20.01.2014)

3.17. SULTANDAĞI

2013 ADNKS ye göre nüfusu, 16.480 kişi olan Sultandağı'nın, Yüz ölçümü ise 880 km²dir. Afyonkarahisar'ın doğusunda yer alan ilçeye ulaşım Afyonkarahisar Konya karayolu ile sağlanmakta olup merkez ilçeye uzaklığı 69 km'dir.

Büyükşehir yasası öncesi altı belde belediyesine sahip ilçede, yasa sonrası dördü kapanarak iki belde belediyesi kalmıştır. Çok büyük olmayan yüz ölçümünde bu kadar belde belediyesi sığdıran Sultandağı'nın Akşehir ve Eber göllerinin de birer parçalarının sınırlarında yer alması ve tam bu iki göl arasında kalması bereketli toprakların en büyük nedenidir.

Grafik 67. Sultandağı Endeks Değerleri Analizi.

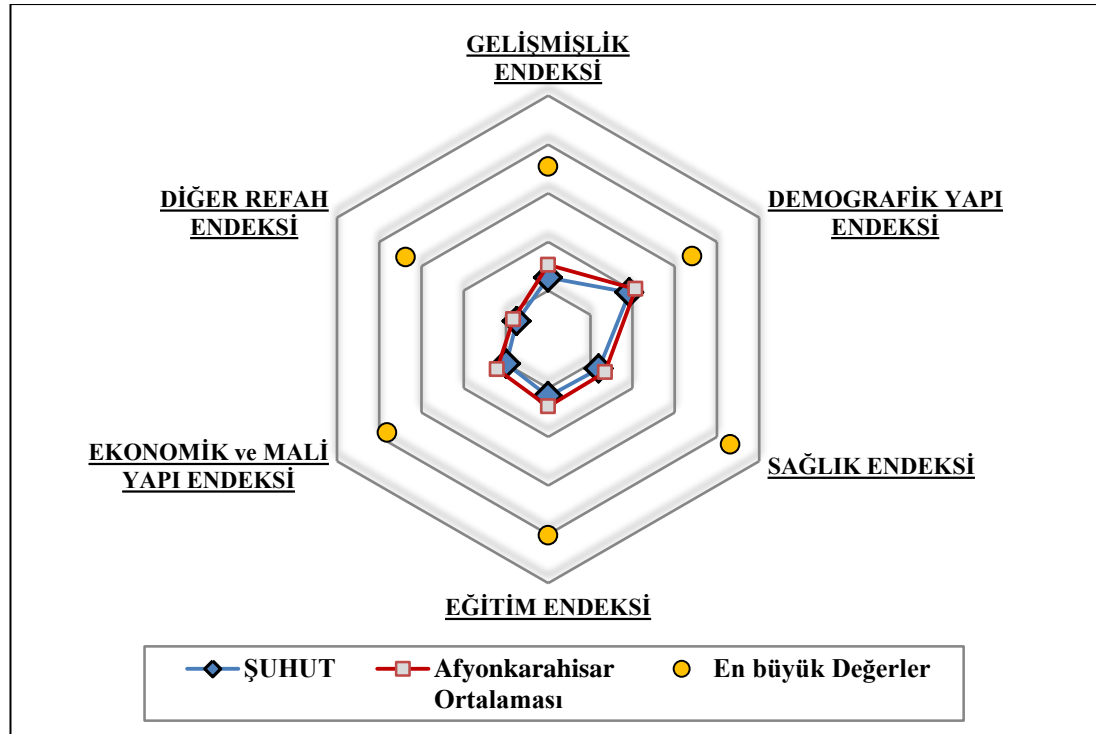
Gelişmişlik göstergelerinde genel olarak il ortalamalarına yakın veya ortalamalarda değer alan Sultandağı, genel gelişmişlik sıralamasında da ortalamaya yakın değerler almıştır. Demografik yapı sıralamasında 11.sırada, sağlık sıralamasında 13.sırada, eğitim sıralamasında 14.sırada, ekonomik yapı sıralamasında 5.sırada ve diğer refah sıralamasında ise 9.sırada yer almıştır. Özellikle ekonomik yapı endeksinde, üst sıralarda yer alması, kiraz yetiştirmeye elverişli verimli toprakları ve iklim yapısı ile kaliteli kiraz yetiştiriciliği yapılıyor ve bu kirazların ithal edilecek boyutlarda üretilip pazarlandığı düşünülürse, ekonomik yapı

gelişmişlik endeksi değerleri Sultandağı'nı gelişmişlik sıralamasında yukarılara taşımaktadır. Tüm göstergelerin yer aldığı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması endeksinde ise 18 ilçe arasında 10.sırada kendisine yer bulmuştur.

3.18. ŞUHUT

Afyonkarahisar İç Ege Bölgesinin doğusunda yer alan Şuhut ilçesinin Merkez ilçeye uzaklığı 29 km'dir. 2013 ADNKS ye göre nüfusu, 38.061 kişi, yüz ölçümü ise 1016 km²dir. Büyükşehir yasası öncesi altı belde belediyesine sahip olan ilçede, yasa sonrası beşi kapanarak bir belde belediyesi kalmıştır. Beş ilçe ile sınır komşusu iken Isparta ili ile de Isparta ilinin merkezine çokta yakın olmasa da komşudur.

Grafik 68. Şuhut Endeks Değerleri Analizi.

Tüm göstergeler incelendiğinde Şuhut'un Afyonkarahisar ortalamasının altında değerlerinin olduğu görülmektedir. Ancak bu değerler ortalamaya çokta uzak olan değerler değildir. Demografik yapı sıralamasında 13.sırada, sağlık sıralamasında 10.sırada, eğitim sıralamasında 12.sırada, ekonomik yapı sıralamasında 12.sırada ve diğer refah sıralamasında ise 8.sırada yer almıştır. Tüm göstergelerin yer aldığı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması endeksinde ise 18 ilçe arasında 11.sırada kendisine yer bulmuştur.

4. SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK VE VERGİ İLİŞKİSİ

Afyonkarahisar ve ilçelerine ait Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralaması, çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS yöntemi kullanarak tespit edilmiştir. Tespit sonrasında on sekiz ilçeye ait gelişmişlik sıraları belirlenmiştir. 44 adet verinin yer aldığı bu belirleme sonrasında, çalışmada yer alan dokuz farklı ekonomik ve mali yapı göstergeleri arasında vergi ile mali ilişkisi bulunan beş adet veri TOPSIS analizinden çıkartılarak 39 veri ile tekrar ilçe sıralamaları gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen son sıralama ile birlikte elde edilen yeni ilçe endeksleri tekrar sıraya sokularak Mali olarak vergi ile ilişkisi olmayan yeni bir, Afyonkarahisar ve ilçelerine ait Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralaması elde edilmiştir.

Elde edilen yeni sıralama ile birlikte, vergi ile ilişkisi bulunan, beş farklı değişkenlerimiz, ilçe bazında veri değerleri boyutunda kendi içerilerinde sıralanılarak SPSS analizine uygun hale getirilmiştir. Daha sonra vergi ile sosyo-ekonomik gelişmişlik arasında bir korelasyon ilişkisi olup olmadığı test edilerek, aralarındaki ilişki hakkında yorum yapılmıştır.

4.1. SPERMAN SIRA KORELASYONU

Korelasyon analizi, iki değişkenin arasındaki doğrusal ilişkiyi veya bir değişkenin iki ya da daha fazla değişken ile olan ilişkisini kontrol etmek, eğer varsa bu ilişkinin dozunu belirlemeye yönelik kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. Üç çeşit korelasyon hesaplama türü vardır. Bunlar “Pearson”, “Kendall’sTau-b” ve “Sperman” korelasyonlarıdır (Altunışık vd., 2007:334). Bu korelasyon türlerinden, sıralama seviyesinde ölçümlere uygulanabilecek korelasyon türü Spearman korelasyonudur.

Değişkenlerden birisi veya her ikisinin normal yada normale yakın dağılımı varsa, değişkenler arasında doğrusal ilişki olup olmadığını ortaya koyabilmek için Person korelasyon katsayısı kullanılmaktadır. Ancak değişkenlerin ikisi de normalden uzak ise, Pearson korelasyon katsayısının uygulanması yerinde olmayacaktır. Bunun yerine, değişkenlerin sıraları arasındaki doğrusal ilişkiyi ölçmek amacıyla Sperman sıra korelasyon katsayısı kullanılır (Akgül ve Çevik, 2003:371-372). Çalışmamamızın bu noktada ki amacının değişkenler sıraları

arasındaki doğrusal ilişkiyi ölçmek olması nedeniyle sperman sıra korelasyonunun nasıl gerçekleştirildiği ve ilişkinin nasıl belirlendiği hakkında kısaca bilgi verelim.

Sperman sıra korelasyonu katsayısının aldığı değerlerin -1 ile 1 arasında bir değer alabileceğini ve bu durumun etkilerini Akgül ve Çevik (2003:372);

“Eğer evren sperman sıra korelasyon katsayısı 1’e eşit ise, bir değişkenin sıraları ile diğer değişkenin sıraları arasında pozitif mükemmel bir doğrusal ilişki vardır. Eğer evren sperman sıra korelasyon katsayısı -1’e eşit ise, bir değişkenin sıraları ile diğer değişkenin sıraları arasında negatif mükemmel bir doğrusal ilişki vardır. -1 veya 1’e ne kadar yakın bir katsayı elde edilirse, o kadar güçlü bir doğrusal ilişkiden söz edilir.”

Şeklinde anlatılmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere sperman sıra korelasyon katsayısı uygulanması neticesinde, -1 veya 1’den sıfıra doğru yaklaşma ne kadar çok gerçekleşiyorsa iki değişken arasındaki doğrusal ilişki miktarı gittikçe azalacaktır. Fakat 0 dan 1’e doğru özellikle 0,5 üzerine çıkan değerlerde, değer 1’e yaklaştıkça iki değişken arasında o kadar güçlü doğrusal ilişkinin varlığı söz konusu olacaktır.

4.2. SEGE SIRALAMASI VE VERGİ DEĞİŞKENLERİNİN SPEARMAN SIRA KORELASYON KATSAYILARI

Sperman sıra korelasyon katsayısına, çalışmamızda yer alan vergi ile ilişkisi bulunan beş farklı değişkenin, bu değişkenlerin etkisinden arındırılmış sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması sonrası elde edilen ilçe sıralamalarıyla birer birer analiz edilmesi neticesinde, aralarındaki ilişkinin tespit edilmesi sonucu ulaşılmıştır. Bu tespit işlemi ise SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programı yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Spearman korelasyonu SPSS ortamında şu şekilde gerçekleştirilmektedir; Program menüsünden sırasıyla Analyze, Correlations ve Bivariate seçenekleri seçilerek çıkan pencerede ilişkisi belirlenecek olan iki değişken seçilerek, Spearman kutucuğu işaretlenir ve tamam ikonu tıklanarak ilişki dercesine ulaşılmış olur.

SPSS’e SEGE verilerinin ve vergi ile ilişkisi bulunan, Fertbaşına gelir vergisi, fert başına tüm vergi gelirleri, fert başına genel bütçe gelirleri, vergi gelirleri oranı ve vergi mükellefi oranı olmak üzere beş adet değişkenin yüklenmesi ile birlikte, her

birinesperman sıra korelasyonu uygulanarak, SEGE ve vergi ilişkisini gösteren beş farklı korelasyon katsayısına ulaşılmıştır. Ulaşılan korelasyon katsayılarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 16. AKÜ- SEGE Korelasyon Katsayıları.

Vergisel Değişkenler	AKÜ - SEGE Korelasyon Katsayıları*
Fert Başına Gelir Vergisi	0,674
Fert Başına Tüm Vergi Gelirleri	0,573
Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	0,548
Vergi Gelirleri Oranı	0,711
Vergi Mükellefi Oranı	0,695

*Katsayı 1'e yaklaştıkça ilişki artmaktadır.

Tabloda 14'de SEGE vergi ilişkisine dair, korelasyon ilişkisinin olup olmadığı test eden korelasyon katsayıları yer almış ve elde edilen tüm korelasyon katsayılarınının 0,5'in üzerinde bulunduğu ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu durum, Afyonkarahisar ve ilçeleri sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ile yine Afyonkarahisar ve ilçelerine ait vergi göstergeleri arasında güçlü doğrusal bir ilişkinin varlığını kanıtlar niteliktedir.

5. MEVCUT SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ÇALIŞMALARI İLE KARŞILAŞTIRMA

Devlet planlama teşkilatı tarafından 1996 ve 2004 yıllarında İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu iki araştırmada, elde edilen çeşitli veriler “Temel Bileşenler Analiz Tekniği” kullanılarak derecelendirme yoluna gidilmiştir. Bu derecelendirme altı farklı gelişmişlik bölümlerinden oluşmaktadır. Bunlardan birinci derece, en gelişmiş ilçeleri gösterirken, altınca derece ise gelişim oranı en düşük ilçeleri yansıtmıştır.

Devlet Planlama Teşkilatının 1996 yılında tüm Türkiye de yar alan 858 ilçe arasında gerçekleştirilen sıralama çalışmasının ardından 2004 yılına gelene dek başkaca bir ilçe sıralamasında bulunulmamıştır. Sekiz yıl sonra 2004 yılında 14 ilçenin de eklenmesi ile birlikte tüm ülkede yer alan 872 ilçe içerisinde gelişmişlik sıralamasında bulunulmuştur. 2014 yılına geldiğimizde ise DPT'nin bu konuda herhangi bir güncel yayınına rastlanılmamaktadır. Son ilçe sıralaması üzerinden on yıl geçmesine rağmen, 2004 yılındaki çalışmaya ait ilçelerin gelişmişlik sıralamalarından hem devletin hem de özel sektörün, birçok alanında yararlanılmaktadır. Bu sıralamada Afyonkarahisar ve ilçelerini ilgilendiren kısım aşağıya her bir araştırma bazında ve değişim farkı gözetilerek tablo ve grafik halinde çıkartılmıştır.

Tablo 17. Afyonkarahisar ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişme Düzeylerine Göre Türkiye Genelindeki Sıralaması.

İlçeler	1996-858 İlçe Arasında	2004-872 İlçe Arasında	Değişim
Merkez	48	59	-11
Başmakçı	312	361	-49
Bayat	425	568	-143
Bolvadin	183	242	-59
Çay	373	373	Değişim Yok
Çobanlar	716	602	+114
Dazkırı	205	261	-56
Dinar	243	369	-126
Emirdağ	215	390	-175
Evciler	360	425	-65
Hocalar	717	736	-19
İhsaniye	681	620	+61
İscehisar	293	381	-88
Kızılören	603	487	+116
Sandıklı	157	304	-147
Sinanpaşa	574	612	-38
Sultandağı	273	461	-188
Şuhut	488	574	-86

İlçeler arası gelişmişlik sıralamasında, ikinci çalışmada artan ilçe sayılarındaki yükselişin çok fazla önemi bulunmamaktadır. Bu değişimde Çobanların 114 ilçe, Kızılören'in 116 ilçe ve İhsaniye'nin 61 ilçenin üzerine sıçrayışı, bu ilçelerin gelişmişlik durumları açısından olumlu nitelik taşıdığını göstermektedir. Ancak bu ilçelerdeki artışlara nazaran diğer ilçelerdeki düşüşlerin görülmesi, 1996 yılındaki çalışmada altı gelişmişlik grubuna yerleştirilen ilçelerin, 2004 yılındaki

çalışma sonuçlarında da aynı gruplar içerisinde yer aldıklarını sadece 2004'teki çalışmanın sıralamalarında değişiklikler olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda ise yine DPT tarafından gerçekleştirilen her iki çalışmada da Afyonkarahisar ve ilçelerinin il içerisinde sıralamalarına yer verilmiştir. Her iki çalışmada da merkez ilçe ilk sırada yer alırken ardı sıra gelen ilçeden başlamak üzere birkaç ilçe hariç neredeyse tüm ilçeler gelişmişlik sıralamalarında il içi değişiklik meydana gelmiştir. 1996 da ikinci sırada yer alan Sandıklı ilçesi, 2004 yılında yerini Bolvadin'e kaptırmıştır.

Tablo 18. 1996 ve 2004 yılı İlçeler SEGE sıralaması

DPT-1996		DPT-2004	
Sıra	İlçeler	Sıra	İlçeler
1	Merkez	1	Merkez
2	Sandıklı	2	Bolvadin
3	Bolvadin	3	Dazkırı
4	Dazkırı	4	Sandıklı
5	Emirdağ	5	Başmakçı
6	Dinar	6	Dinar
7	Sultandağı	7	Çay
8	İscehisar	8	İscehisar
9	Başmakçı	9	Emirdağ
10	Evciler	10	Evciler
11	Çay	11	Sultandağı
12	Bayat	12	Kızılören
13	Şuhut	13	Bayat
14	Sinanpaşa	14	Şuhut
15	Kızılören	15	Çobanlar
16	İhsaniye	16	Sinanpaşa
17	Çobanlar	17	İhsaniye
18	Hocalar	18	Hocalar

1996 yılından 2004 yılına gelene dek özellikle bazı ilçelerdeki düşüş ve bazı ilçelerdeki yükseliş, gerçekleştirilen çalışmalarda ilçelerin gelişmişliklerinin yıldan yıla farklılık arz etmesinin en önemli göstergesidir. Bu ilçelere örnek olarak Çay'daki yükseliş ve Emirdağ'daki düşüşü örnek gösterebiliriz. Ancak bazı ilçelerde ise bunların aksine tam tersi bir durum meydana gelmiştir. Geçen sekiz yıla rağmen

hala gelişmişlik olarak aynı yerde bulunan ilçeler yer almaktadır. Bunlarda Dinar Evciler ve Hocalar ilçelerini örnek gösterebiliriz.

Literatürde mevcut olan bu büyük çalışmaların yanında bizim ise sadece Afyonkarahisar ve ilçelerini incelemiş olduğumuz 2014 yılına ait bu çalışmamızda Afyonkarahisar merkez ilçe dahil olmak üzere 18 ilçeyi TOPSIS İstatiksel yöntemi yardımı ile, sosyal ve ekonomik gelişmişliğin en yoğun olduğu ilçeleri bulup sıralayarak gerçekleştirmiş bulunmaktayız. Gelişmiş ilçelere ulaşmakta kullanılmış olan yöntem farklı olsa da aşağıda, gerek DPT tarafından ortaya konulan iki sıralama gerekse bu çalışmada gerçekleştirmiş olduğumuz sıralamalar tek bir tabloda yer almaktadır.

Tablo 19. DPT 1996 ,2004 ve AKÜ 2014 İlçeler SEGE Karşılaştırılması

DPT-1996		DPT-2004		AKÜ-2014	
Sıra	İlçeler	Sıra	İlçeler	Sıra	İlçeler
1	Merkez	1	Merkez	1	Merkez
2	Sandıklı	2	Bolvadin	2	Sandıklı
3	Bolvadin	3	Dazkırı	3	Dinar
4	Dazkırı	4	Sandıklı	4	Bolvadin
5	Emirdağ	5	Başmakçı	5	Emirdağ
6	Dinar	6	Dinar	6	Çay
7	Sultandağı	7	Çay	7	İscehisar
8	İscehisar	8	İscehisar	8	Evciler
9	Başmakçı	9	Emirdağ	9	Hocalar
10	Evciler	10	Evciler	10	Sultandağı
11	Çay	11	Sultandağı	11	Şuhut
12	Bayat	12	Kızılören	12	Sinanpaşa
13	Şuhut	13	Bayat	13	İhsaniye
14	Sinanpaşa	14	Şuhut	14	Kızılören
15	Kızılören	15	Çobanlar	15	Başmakçı
16	İhsaniye	16	Sinanpaşa	16	Dazkırı
17	Çobanlar	17	İhsaniye	17	Bayat
18	Hocalar	18	Hocalar	18	Çobanlar

İnceleyeceğimiz ilk çalışma olan 1996 yılı çalışması ile tarafımızca gerçekleştirilen 2014 yılı çalışması arasında On sekiz yıl gibi uzun bir yıl farkı bulunmaktadır. İkinci olarak incelediğimiz 2004 yılı çalışması ile bizim çalışmamız arasında ise on yıl gibi bir süre farkı bulunmaktadır ki, incelemeye başlamadan evvel çalışmalar arasında bulunan yıl farklarının, sosyal ve ekonomik alanlarda gelişmişlik

adına yapılacak olan çalışmaların yürütülebilmesi için geniş bir zaman dilimi olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Yine sıralamaları irdelemeden önce göz önünde bulundurmanız gereken bir diğer konu ise DPT tarafından gerçekleştirilen tüm çalışmalarda ilçe sıralama endeks değerlerinin 858 ve 872 ilçe verilerine istatistiksel yöntem uygulanarak ortaya çıkartılmış olmasıdır. Bizim çalışmamızda ise istatistiksel veri analiz yöntemimize 18 ilçe verilerinin girilmiş olması ve 18 ilçe üzerinden analiz yapılmış olması, doğal olarak endeks değerlerine ulaşmada, standart sapmalarda veya katsayılarında farklılık olduğu değerlendirme yapılırken unutulmaması gereken bir husustur.

Üç farklı yıla ait sıralamalar Merkez ilçe başta olmak üzere alfabetik sıraya göre analiz edilecektir;

Merkez ilçe: Son sıralamada ilk sırada yer alan Merkez ilçe 1996 ve 2004 yıllarında da hiçbir zaman birinciliği elinden bırakmadığı görülmektedir.

Başmakçı: 1996 da 9.sırada yer alan Başmakçı, 2004 de dört basamak yükselerek 5.sırada yer almıştır. Bizim sıralamamızda ise Başmakçı 15.sırada yer almaktadır.

Bayat: 1996 da 12.sırada yer alan Bayat, 2004 de bir basamak gerileyerek 13.sırada yer almıştır. Bizim sıralamamızda ise Bayat 17.sırada yer almaktadır.

Bolvadin: 1996 da 3. Sırada yer alan Bolvadin, 2004 de bir basamak yükselerek ikinci sıraya yani merkezin hemen ardına yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise Bolvadin 4.sırada yer almaktadır.

Çay: 1996 da 11.sırada yer alan Çay, 2004 de dört basamak yükselerek 7.sıraya yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise Çay 6.sırada yer almaktadır.

Çobanlar: 1996 da 17.sırada yer alan Çobanlar, 2004 de iki basamak yükselerek 15.sıraya yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise Çobanlar 18.sırada yer almaktadır.

Dazkırı: 1996 da 4.sırada yer alan Dazkırı, 2004 de bir basamak yükselerek 3.sıraya yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise Dazkırı 16.sırada yer almaktadır.

Dinar: 1996 da 6.sırada yer alan Dinar, 2004 de aynı konumunu koruyarak yine 6. sırada yer almıştır. Bizim sıralamamızda ise Dinar 3.sırada yer almaktadır.

Emirdağ: 1996 da 5.sırada yer alan Emirdağ, 2004 de dört basamak gerileyerek 9.sıraya yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise Emirdağ 5.sırada yer almaktadır.

Evciler: 1996 da 10.sırada yer alan Evciler, 2004 de aynı konumunu koruyarak yine 10.sırada yer almıştır. Bizim sıralamamızda ise 8.sırada yer almaktadır.

Hocalar: 1996 da 18.sırada yer alan Hocalar, 2004 de aynı konumunu koruyarak yine 18.sırada yer almıştır. Bizim sıralamamızda ise 9.sırada yer almaktadır.

İhsaniye: 1996 da 16.sırada yer alan İhsaniye, 2004 de bir basamak gerileyerek 17.sıraya yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise 13.sırada yer almaktadır.

İscehisar: 1996 da 8.sırada yer alan İscehisar, 2004 de ise aynı konumunu koruyarak yine 8.sırada yer almıştır. Bizim sıralamamızda ise 7.sırada yer almaktadır.

Kızılören: 1996 da 15.sırada yer alan Kızılören, 2004 de üç basamak yükselerek 12.sıraya yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise 14.sırada yer almaktadır.

Sandıklı: 1996 da 2.sırada yer alan Sandıklı, 2004 de iki basamak gerileyerek 4.sıraya yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise 2.sırada yer almaktadır.

Sinanpaşa: 1996 da 14.sırada yer alan Sinanpaşa, 2004 de iki basamak gerileyerek 16.sıraya yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise 12.sırada yer almaktadır.

Sultandağı: 1996 da 7.sırada yer alan Sultandağı, 2004 de dört basamak gerileyerek 11.sıraya yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise 10.sırada yer almaktadır.

Şuhut: 1996 da 13.sırada yer alan Sultandağı, 2004 de bir basamak gerileyerek 14.sıraya yerleşmiştir. Bizim sıralamamızda ise 11.sırada yer almaktadır.

İlçeler arasındaki artış, azalışlar veya durağan yapılar, yılların boş geçmesi ile değil, sosyal ve ekonomik alanlarda, ilçelere yatırım yapacak olan gerek devlet gerekse özel sektörün bu ve bu gibi çalışmalarda elde edilen sonuçları en iyi şekilde değerlendirilip eksikliklerini fazlasıyla gidermeleri için büyük bir fırsat niteliği taşımaktadır.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Günümüzde herhangi bir yörenin yaşam kalitesi, insanların refah düzeylerinin bölgeye somut olarak yansımış şeklidir. Yaşam kalitesinin daha üst düzeylere taşınabilmesi ise bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri ile yakından ilişkilidir. Seviyenin belirlenebilmesi ise sosyo-ekonomik gelişmişlik faktörlerinin analizi sonrası ortaya çıkan bir unsurdur. Yörenin gelişmişlikteki yerinin belirlenmiş olması gelecekte uygulanacak olan faaliyet planlarının başarılı sonuçlar verebilmesi adına yapılması gereken çalışmaların, ilk basamağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum özellikle son zamanlarda gelişmişlik ile alakalı gerçekleştirilen çalışmaların öneminin fark edilmesine ve bu farkındalık neticesi sonrasında değişik kurumlar veya kişiler tarafından da müstakil olarak gerçekleştirilen çalışma sayılarında da artışlar gözlemlenmektedir.

Afyonkarahisar da sosyo-ekonomik gelişmişliğin yerel düzeyde ölçümünü gerçekleştirmek ve gelişmişliğin vergi gelirleri ile ilişkisini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması yapılmıştır. Sıralama gerçekleştirilirken veri yöntemi olarak, daha önce literatürde yer alan, ilçelere ait sosyo-ekonomik gelişmişlik çalışmalarında kullanılan analiz yöntemlerinden farklı olarak, çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS modeli kullanılmıştır. Kullanılan yöntemle birlikte her bir ilçeye ait katsayıların yer aldığı endeks değerleri elde edilmiştir. Elde edilen bu değerler ile Afyonkarahisar ve ilçelerine ait sosyo-ekonomik gelişmişlik performanslarına ulaşılmıştır. Gelişmişlik performansına doğru ve etkin ulaşabilmek adına çalışmada kullandığımız bu yöntem, daha önce ilçe odaklı gerçekleştirilen çalışmaların taranması sonucunda şimdiye kadar bu amaç doğrultusunda ve uygulanan saha bakımından herhangi bir çalışmada kullanımına rastlanılmamıştır.

Gelişmişlik endekslerine ulaşılabilme adına çalışmada kullandığımız, 5 farklı gösterge başlığı altında yer alan 44 farklı değişken ile öncelikle her bir gösterge bazında ilçe sıralamaları gerçekleştirilerek, ilçelerin demografik yapı, eğitim, sağlık, ekonomik ve mali yapı ile diğer refah göstergelerinin her birisinde göstermiş oldukları gelişmişlik performanslarına ulaşılmıştır. Daha sonra ise 44 değişkenin tamamının analize katılması ile birlikte Afyonkarahisar ve ilçelerinin

gelişmişlik endeksi sıralaması tespit edilmiştir. Bu tespit sırasında ise her bir değişken ve genel sıralama bazında, ortalama değerler ortaya konulmuştur. Ortalama değerlerin tespit edilmesi ile birlikte ilçelerin gelişmişlikte ortalamanın neresinde yer aldığı grafiklerle ortaya konularak çalışmamıza dahil edilmiştir. Gerçekleştirilen bütün analizler neticesinde Afyonkarahisar merkez ilçe tüm sıralamalarda ilk sırada yer almıştır. Özellikle göstergeler bazında gerçekleştirilen sıralamalarda merkez ilçe endeks değeri olarak, diğer 17 ilçe ile arasındaki gelişmişlik makasının oldukça açık olduğu görülmüştür. Merkez ilçe endeks değerlerindeki farklılığın, katsayı değerlerini yüksek endeks seviyelerine taşıdığı düşünülerek, değişkenler bazında merkez ilçesiz ayrıca sıralama yapılmış ve aynı değişken başlığı altında 17 ilçe bazlı sıralamalarda analizde yerini almıştır.

TOPSIS yöntemi ile yerel düzeyde gerçekleştirdiğimiz Afyonkarahisar'a ait genel sıralamada, Merkez ilçenin ardı sıra en gelişmiş yapıya sahip ilçenin Sandıklı ilçesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gelişmişlik performansı en düşük ilçe olarak on sekizinci sırada yer alan ilçenin ise Çobanlar olduğu görülmüştür.

Diğer taraftan, Gelişmişlik sıralamaları gerçekleştirildikten sonra, Sosyo-ekonomik gelişmişlikle vergi gelirleri arasında bir ilişki olup olmadığı Sperman Sıralı Korelasyon Katsayısı yöntemi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Bulgulara göre Sosyo-ekonomik gelişmişlikle vergi gelirleri arasında pozitif ve güçlü bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Gelişmişlik endeksleri ile vergi gelirleri arasında çıkan güçlü ilişkiye göre toplanan vergi gelirlerinin ilçelerin gelişmişliklerine olumlu katkısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ülke genelinde gerçekleştirilmiş olan ilçe sıralamaları içerisinde de Afyonkarahisar ilçelerinin genel olarak orta düzeylerde yer alıyor olması, Afyonkarahisar'ın gelişme potansiyeli içerisinde olan ve gelişmeye açık bir il olduğu düşüncesini ön plana çıkartmaktadır. Bununla birlikte, 2014-2018 yıllarını kapsayan onuncu beş yıllık kalkınma planında belirtildiği üzere; "Türkiye yüzölçümünün yüzde 51'inin, nüfusun ise yüzde 77'sinin büyükşehir belediyesi kapsamına girmesi beklenmektedir" denmektedir. Planın bu maddesi göz önünde bulundurulduğunda, Afyonkarahisar'ın büyük şehir olabilmesinde gerek sosyal ve gerekse ekonomik gelişmişlik açısından büyük bir en gel olmadığı böylece, bahsedilen yüz ölçüm

içerisinde Afyonkarahisar topraklarının da yer almasının gerekliliği, yakın gelecekte gerçekteşmesi umut edilen bir durumdur.

Ayrıca belirtmek gerekirse, şehrin zengin kaplıca yataklarına sahip, termal bir il oluşu ve geçmişı çok eskilere dayanan tarihi yapısı yerli ve yabancı turistleri çekim gücüne sahiptir. Yatırımlara sahip çıkılması ve desteklenmesi halinde, ekonomik olarak ilin gelişmişlik verileri daha yükseklerle taşınabilecek potansiyele sahiptir. Yatırımlarla beraber özellikle mali açıdan vergi gelirleri artış gösterecek, bu durum elde edilen finansmana bağlı olarak yerel birimlerin birey odaklı hizmet kalitelerini daha da arttırmalarına neden olacaktır. Bu ekonomik ve mali gelişmişlik ise beraberinde sosyal gelişmişliği de getirecektir ki böyle bir durum Afyonkarahisar ve ilçeleri adına çok önemli bir fırsattır.

KAYNAKÇA

- Abbasi, M. K., Hemati, M. ve Abdolshah, M. (2008). Analysis and Prioritizing Bank Accountwith TOPSIS Multiple-Criteria Decision – A Study of Refah Bank in Iran, 21st *Australasian Finance and Banking Conference*. Sydney, Australia, akt. S. Alp ve T. Engin, (2011). Trafik kazalarının nedenleri ve sonuçları arasındaki ilişkinin topsis ve ahp yöntemleri kullanılarak analizi ve değerlendirmesi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*. Yıl:10 Sayı.19, 65-87.
- Akgül, A. ve Çevik, O., (2003). *İstatistiksel Analiz Teknikleri*, Ankara: Emek Ofset. S.371-372.
- Akyüz, Y., Bozdoğan, T. ve Hantekin, E. (2011). Topsis Yöntemiyle Finansal Performansın Değerlendirilmesi Ve Bir Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı.1, 73-92.
- Albayrak, A. S. (2003). *Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi*.(Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Albayrak, A. S., Kalaycı, Ş. ve Karataş A. (2004). Türkiye’de Cografî Bölgelere Göre İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Temel Bileşenler Analiziyle İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı.2, 101-130.
- Alkan, H. ve Bağcı H. (2008). Sosyo-Ekonomik Değişme Ve Siyasal Katılma: Kahramanmaraş Örneği 1950–2002. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı.39, 207-229.
- Alkin, K., Bulu, M. ve Kaya, H. (2007). İller arası rekabet endeksi: Türkiye’deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.11,221-235.
- Alp, S. ve Engin, T. (2011). Trafik kazalarının nedenleri ve sonuçları arasındaki ilişkinin TOPSIS ve AHP yöntemleri kullanılarak analizi ve değerlendirmesi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Sayı.19, 65-87.

- Altunışık R., Coşkun R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya: Sakarya Kitabevi. S.334.
- Aslan, F. (2010).*İktisadi Büyümenin Ekolojik Sınırları Ve Kalkınmanın Sürdürülebilirliği*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aydın, A. (2008). İktisadi Açından Bölgesel Dengesizlik: Mardin İli Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.7,24.
- Bulu, M. (2005). *Sektöre Rekabet Reçetesi Yazılıyor*. http://www.itkib.org.tr/hedef/200412_aralik/makale-mrtr1.htm (21.12.2013).
- Buluş, A., Erdoğan S. ve Bilal, Ö. (2012). *TR-52 Bölgesi İlçeleri Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi*, Konya: Mevlana Kalkınma Ajansı.
- Cortright, J. (2006). Making Sense of Clusters: Regional Competitiveness and Economic Development, *A Discussion Paper Prepared for the The Brookings Institution Metropolitan Policy Program*, March, akt. F. Tutar, E. Tutar ve M.V. Eren, (2011). Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme. *Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Sayı.2, 94-116.
- Cömertler, N. Ve Kar, M. (2007). Türkiye’de Suç oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Analizi. *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı.2, 1-17.
- Çınar, N. T. (2010). Kuruluş Yeri Seçiminde Bulanık TOPSIS Yöntemi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Karamanoğlu Mehmet bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt.12, Sayı.18, 37-45.
- Çil, B. (2008), İşbirliği, Güç birliği ve Kümelenme, Sayı.1, <http://www.isim.org.tr/tr/duyurular-etkinlikler/9-basindan-haberler/10-birlii-guecbirlii-ve-kuemelenme-modeli.html> (12.01.2014).
- Demir, S. (2006). *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi Ve Türkiye Açısından Değerlendirme*. Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. <http://ekutup.dpt.gov.tr> (03.04.2013)

- Demirbilekliler, B. (2010). *Uluslararası karşılaştırma Programı'na üye olan ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin çok değişkenli istatistiksel yöntemlerle incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Demireli, E. (2010). TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Sistemi: Türkiye'deki Kamu Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*, Cilt.5, Sayı.1, 101-112.
- Derya D. (2011). *Türkiye'deki İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyleri: İstatistiksel Bir Analiz (1990-2010)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Dincer B. ve Özaslan M. (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Ankara: DPT-BGYUGM
- Dincer B., Özaslan M. ve Kvasoğlu, T. (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Ankara: DPT-BGYUGM.
- Dincer B., Özaslan M. ve Satılmış E. (1996a). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*, Ankara: DPT-BGYUGM
- Dincer B., Özaslan M. ve Satılmış E. (1996b). *İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Ankara: DPT-BGYUGM
- Dinler, Z. (2008). *Bölgesel İktisat*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2011). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Ankara: DPT-BGYUGM
- Dulupcu, M.A., (2002). *Accomodating Turkey in New Regionalism*. Centrefor Urban and Regional Studies, UK., akt. G. Sayın. (2010). *Hibrid Ve İndirgenmiş Kümeleme Analizi İle Türkiye'deki İlçelerin Sosyo Ekonomik Özelliklerine Göre Sınıflandırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi, Muğla.

- Dulupçu, M. A. (2002). Kalkınma İktisadı Üzerine Bazı Düşünceler. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı.1, 31-52.
- Dumanoğlu S. ve Ergül N., (2010). İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Performans Ölçümü, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:48, 101-111.
- Durmuş M. (2012). Büyüme: Neyin Büyümesi. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Sayı.83, 37-68.
- Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (2009). *Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi*. İstanbul: EDAM ve Deloitte Türkiye ortak yayını. https://www.deloitte.com/assets/DcomTurkey/Local%20Assets/Documents/Turkey-tr_cf_RekabetEndeksi_090309.pdf. (15.04.2013)
- Eleren, A. ve Ersoy, M. (2007). Mermer Blok Kesim Yöntemlerinin Bulanık Topsis Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Madencilik Dergisi*, Cilt.46, Sayı.3, 9-22.
- Eraydın K., Gül E., Çevik B. ve Demir E. (2012). *Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması*. İktisadi Araştırmalar Bölümü, İş Bankası Yayınları. http://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_03_2012.pdf. (15.04.2013)
- Ergenç, E. H. (2004). Finansal Gelişme İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi ve Türkiye Örneği: 1988-2001. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.2, 51-66.
- Filiz, Z. (2005). İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine Göre Gruplandırılmasında Farklı Yaklaşımlar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.1, 77-100.
- Göçer K. ve Hale, Ç. (2003). Türkiye’de Kentlerin Sosyal ve Ekonomik Göstergeleri Arasındaki İlişki. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, Cilt.2, Sayı.1, 3-14.
- Gölbaşı Şimşek, G. ve Noyan, F. (2008). İllerin Gelişmişlik İndekslerinin Oluşturulmasında Çok Aşamalı Doğrulayıcı Faktör Analizi Yaklaşımı. *İstatistikçiler Dergisi*, Sayı.1, 50-67.
- Gül, H. (1998). *Decentralization, Local Government Reforms and Local Autonomy: A Comparative Analysis of Recent Trends*, Studies in Comparative Analysis,

- Rod Erakovic hand Dick Grisby, akt. G. Sayın. (2010). *Hibrid Ve İndirgenmiş Kümeleme Analizi İle Türkiye'deki İlçelerin Sosyo Ekonomik Özelliklerine Göre Sınıflandırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Güneş, S. (2013). Finansal Gelişmişlik ve Büyüme Arasındaki Nedensellik Testi: Türkiye Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Sayı.1, 73-85.
- Jadidi, O., Hong, T.S., Firouzi F., Yusuf R.M. ve Zulkifli N., (2008). *TOPSIS and Fuzzy Multi-Objective Model Integration for Supplier Selection Problem*, Journal of Achievements in Materials and Manufacturing Engineering, 312, 762-769, akt. S. Alp ve T. Engin, (2011). Trafik kazalarının nedenleri ve sonuçları arasındaki ilişkinin topsis ve ahp yöntemleri kullanılarak analizi ve değerlendirmesi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*. Sayı.19, 65-87.
- Kalkınma Bakanlığı (2012). *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018*, Ankara: Özel İhtisas Komisyonları Elkitabı. [www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss476.pdf\(01.02.2014\)](http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss476.pdf(01.02.2014))
- Keskin, H. ve Dulupçu, M. A. (2010). Kümelenmeler: Bir Literatür İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı.1, 441-460.
- Koç, E. ve Gökfidan, S. (2007). Osmaniye ili sosyo-ekonomik gelişmişlik Düzey temel göstergeler. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, sayı.1, 35-48.
- Koçoğlu, D. ve Akın, B. (2009). Sosyoekonomik Eşitsizliklerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Yaşam Kalitesi İle İlişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, Sayı.4, 145-154.
- Köseoğlu, M. ve Yamak R. (2009). *Uygulamalı İstatistik*, Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Mahmoodzadeh, S., Shahrabi, J., Pariazar, M ve Zaeri M. S. (2007). *Project Selection by Using Fuzzy AHP and Topsis Technique International*, Journal of Human and Social Sciences, akt. K. Orçanlı ve Ü. Özen. (2013). Çok Kriterli

- Karar Verme Yöntemlerinden Ahp Ve Topsis'in E-Kitap Okuyucu Seçiminde Uygulanması, *Atatürk Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 282-310.
- Metin, N. (2010). *Nevşehir İli Ürgüp İlçesi'nin Sosyo-Kültürel Ve Ekonomik Yapısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Oral, İ. O. (2010). *Ardahan İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Orçanlı, K. ve Özen, Ü. (2013). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden AHP Ve TOPSIS'in E-Kitap Okuyucu Seçiminde Uygulanması, *Atatürk Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 282-310. http://sosyaldergi.usak.edu.tr/Makaleler/1128425974_makale_14.pdf. (23.01.3014)
- Ömürbek, N., Demirci, N. ve Akalin, P. (2013). Analitik Ağ süreci Ve Topsis Yöntemleri İle Bilim Dalı Seçimi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Sayı.9, 118-140.
- Öz, B., Taban, S. ve Kar, M. (2008). Kümeleme Analizi ile Türkiye ve AB Ülkelerinin Beşeri Sermaye Göstergeleri Açısından Karşılaştırılması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.10, 1-30.
- Özceylan, D. ve Coşkun, E. (2012). Türkiye'deki illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve afetlerden sosyal ve ekonomik zarar görülebilirlikleri arasındaki ilişki, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Sayı.1, 31-46.
- Özdemir, A. İ. (2005). Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırılmalı Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı.24, 97-110.
- Özel, A.H. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.2, Sayı.1, 63-72.
- Özmen, İ. (1998). İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması ve Gruplandırılmasına İlişkin Bir Çalışma. *Hazine Dergisi*, Sayı.11,41-61.

- Öztürk, L., (2005). Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması'na Göre Eşitsizlik İndeksleri ile Bir Analiz, 1965–2001, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, sayı.10, 95–110.
- Porter, M. E. (1998). Clusters and The New Economics of Competition, *Harvard Business Revue*. s.6, 77-90, akt. F. Tutar, E. Tutar ve M.V. Eren. (2011). Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelene. *Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Sayı.2, 94-116.
- Rao, R.V. (2008). *Evaluation of environmentally conscious manufacturing programs using multiple attribute decision-making methods*, Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers - Part B - Engineering Manufacture, . Vol. 222 Issue 3, akt. T. Ustasüleyman. (2009). Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: AHP-TOPSIS Yöntemi, *Bankacılık Dergisi*, Sayı.69, 33-43.
- Sağbaş, İ. (2002) Kamu Harcamalarının Yakınsama Üzerindeki Etkisi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, sayı.2, 137-148.
- Sakınç, S. (2007). *Yerel Yönetimler Ekonomisi*, Manisa: Emek Matbaacılık.
- Sayın G. (2010). *Hibrid Ve İndirgenmiş Kümeleme Analizi İle Türkiye'deki İlçelerin Sosyo Ekonomik Özelliklerine Göre Sınıflandırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Shyjith, K. Ilangkumaran, M. ve Kumanan, S. (2008). *Multi-criteria decision-making approach to evaluate optimum maintenance strategy in textile industry*, Journal of Quality in Maintenance Engineering, akt. T. Ustasüleyman. (2009). Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: AHP-TOPSIS Yöntemi, *Bankacılık Dergisi*, Sayı.69, 33-43.
- Şahin, Y. ve Akyer, H. (2011). Ülke Kaynaklarının Verimli Kullanımı: 4x4 Arama Ve Kurtarma Aracı Seçiminde AHS ve TOPSIS Yöntemlerinin Uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt.3, Sayı.5, 72-87.
- Şeker, M. (2011). *İstanbul da Yaşam Kalitesi Araştırması*, Yayın No: 2010-103. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

- Şeker, M. (2012). *İstanbul Rekabet Endeksi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul: İstanbul Kalkınma Ajansı.
- Şeker, M. (2012). *Küresel Rekabet Endeksi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul: İstanbul Kalkınma Ajansı.
- Tantan, Ü. A. (2008). *Türkiye’de Bölgelerarası Sosyo-Ekonomik Dengesizliklerin Mukayeseli İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar üniversitesi. Kütahya.
- Turanlı, M., Özden, Ü. H. ve Türedi, S. (2006). Avrupa Birliği’ne Aday Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerinin Kümeleme Analiziyle İncelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.9, 95-108.
- Tutar, F., Tutar, E. ve Eren, M.V. (2011). Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme. *Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Sayı.2, 94-116.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (1996) *Afyon İli Raporu*, Ankara: BGYUGM, <http://www.dpt.gov.tr/iller/afyon/1996.pdf> (12.06.2013).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2010). *Bölgesel Göstergeler TR33 Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Seçilmiş Göstergelerle Afyonkarahisar 2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *Seçilmiş Göstergelerle Afyonkarahisar 2012*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (2011). *İller Arası Rekabetçilik Endeksi*. İstanbul: Deloitte. www.urak.org/.../URAK_IllerarasiRekabetcilikendeksi2009-2010.pdf. (15.04.2013)
- Ustasüleyman, T. (2009). Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: AHP-TOPSIS Yöntemi, *Bankacılık Dergisi*, Sayı.69, 33-43.

- Uygurtürk, H. ve Korkmaz, T. (2012). Finansal Performansın TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı.2, 95-115.
- Üstünişik N.Z. (2007). *Türkiye'deki İller Ve Bölgeler Bazında Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması: Gri İlişkisel Analiz Yöntemi Ve Uygulaması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Yavilioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anlam Bilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı.1, 59-77.
- Yılanıcı, V. (2010). Bulanık Kümeleme Analizi İle Türkiye'deki İllerin sosyoekonomik açıdan Sınıflandırılması. Süleyman Demirel Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı. 3, 453-470.
- Yıldırım, K. ve Başkaya A. (2006). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylere Sahip Kullanıcıların Konut Ana Yaşama Mekanını Değerlendirmesi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Sayı.2, 285-291.
- Yılmaz, Ü. (2011). *Türkiye' de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Faktör Analizi Ve Kümeleme Analizi İle İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Yurdakul, M. ve İç, Y.T. (2003). Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü ve Analizine Yönelik TOPSIS Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma, Gazi Üniversitesi, *Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt.18, No.1, 1-18.
- Yücel, F. (2009). Temel Bileşenler Yöntemiyle Türk Sermaye Piyasası Gelişiminin Ekonomik Büyüme üzerine Etkilerinin Bir Analizi. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Sayı.1, 77-86.
- Zafer Kalkınma Ajansı. (2009). *TR33 Bölgesi Bölge Planı 2010-2013*. Kütahya: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Zafer Kalkınma Ajansı. (2010). *Mevcut Durum Raporu*. Kütahya: Devlet Planlama Teşkilatı.

Zafer Kalkınma Ajansı. (2012a). *Göstergelerle TR33 Bölgesi*. Kütahya: Devlet Planlama Teşkilatı.

Zafer Kalkınma Ajansı. (2012b). *TR33 Bölgesi Girişimcilik Ve İstihdam Stratejisi*. Kütahya: Devlet Planlama Teşkilatı.

Zafer Kalkınma Ajansı. (2012c). Zafer-Bul. *Ekonomik Bülten*, Sayı.1, 1-48.

<http://www.adanaeo.org.tr/dosyalar/nufusagoreeczanesayilari.pdf> (03.03.2014).

<http://www.afyon.bel.tr/tr/dokumankategori/0/7/stratejik-plan-.aspx> (02.11.2013).

<http://www.afyon.meb.gov.tr/www/stratejik-plan-dis-paydas-anketi/icerik/1139.aspx> (02.03.2013).

<http://www.afyonkarahisar.gov.tr/rakamlarin-diliyle.aspx> (02.11.2013).

http://www.afyonkarahisar.yerelnet.org.tr/il_ilce_nufus.php?iladi=afyonkarahisar (02.11.2013).

<http://www.baktabulum.com/turkiyenin-gelismis-illerisiralaması.html> (22.11.2013).

<http://www.bankainfo.tr/afyon-bankasubeleri.html> (01.02.2013).

<http://www.csb.gov.tr/iller/afyon.aspx> (12.08.2013).

http://www.csb.gov.tr/turkce/dosya/ced/icdr2011/akarhisar_icdr2011.pdf (12.08.2013).

http://www.dika.org.tr/Dicle_Bolge_Rekabet_Analizi.aspx (25.04.2013).

<http://www.eczane.uzman.org/etiket/afyonkarahisar-eczaneleri> (01.02.2014)

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (25.12.2012).

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx> (25.12.2012).

<http://www.kentlerimiz.com/afyonkarahisar/afyonsaglikmudurlugu.htm>(02.11.2013)

<http://www.meb.gov.tr/afyonkarahisar> (02.03.2014).

http://www.mebk12.meb.gov.tr/meb_iys.../03/08/.../10104609_brfgdosyasi.pdf (12.11.2012).

<http://www.ntvmsnbc.com/turkiyenin-yasanacak-sehirleri.html> (02.11.2013).

<http://www.sbe.hitit.edu.tr/.../iktisat-%20ferhat%20apaydın-%201002.pdf>
(18.04.2013).

<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor/banka/banka-vesayilari.html> (01.02.2013).

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5180.html>(20.01.2014).

<http://www.tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> (02.03.2014)

<http://www.tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/FileUpload/yayinlar/5.iBBS.ppt> (20.01.2014).

http://www.yeni.afyonkarahisarso.org.tr/atso_Stratejik_Plan_2010.pdf (25.03.2013).

<http://www.zafer.org.tr/bolgemiz/tr33-bolgesi/afyonkarahisar.html> (12.08.2013).

<http://www.zafer.org.tr/kaynaklar/dokumanlar/viewcategory/17-e-buelten.html>
(12.08.2013)

<http://www.zafer.org.tr/kaynaklar/dokumanlar/viewcategory/3-boelge-planlar.html>
(11.08.2013).

<http://www.zafer.org.tr/kurumsal/hakkimizda/faaliyet-raporlari/viewcategory/45-faaliyet-raporlar.html> (10.09.2013).